

จิตต์ เยสึ ชีณาสวานิ เยหิ
 ชีณาสเวหิ สุภาวิตัง สุภูสุ วฑฺฒิตัง สมนฺมา
 เหตุนา นเยน สมโพธิยงฺเคสุ สตฺต-
 สมโพชฺฌงฺเคสุ, เย ชีณาสวา รตา
 อาทานปฏินิสฺสคฺเค ออนุปาทาย จตุหิ
 อูปาทาเนหิ กิณฺจิ ออนุปาทียิตฺวา, เต
 ชีณาสวา ชุตินฺนฺโต อานุกาเวนฺโต โลเก
 อิมสฺมี โลเก ปรีนิพฺพตา นิพฺพานัง
 ปตฺตา.

ปณฺชิตวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ฉฺฉุโห วคฺโค.

จิตของพระชีณาสพทั้งหลายเหล่าใด
 คืออันพระชีณาสพทั้งหลาย เหล่าใด
 อบรมดีแล้ว คือให้เจริญแล้วด้วยดี
 ในธรรมเป็นองค์เครื่องตรัสรู้ คือ
 ในธรรมอันเป็นคุณเครื่องตรัสรู้ ๗ ประการ
 โดยชอบ คือโดยเหตุ ได้แก่โดยนัย,
 พระชีณาสพทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่น
 แล้ว คือไม่ถือแล้วซึ่งอะไรๆ ด้วยอุปาทาน
 ทั้งหลาย ๔ ยินดีแล้ว ในการละเลิก
 ความถือมั่น. พระชีณาสพทั้งหลาย
 เหล่านั้น ผู้มีความรุ่งเรือง คือผู้มี
 อานุกาพ ดับสนิทแล้ว คือบรรลุลแล้ว
 ซึ่งพระนิพพาน ในโลก คือในโลกนี้.

พรรณนาบัณฺชิตวรรค จป.

วรรคที่ ๖ จป.

๗. อรหันตวคค

๑. ปীগวตถุ (๗๑)

คตทฐิโน วิโสภสฺส
วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ
สพฺพคณฺถปฺปหีนฺสฺส
ปริฬาโห น วิชฺชติ.^๑

คตทฐิโน คตทฐานสฺส คตมคฺคสฺส
วิโสภสฺส วิคตโลภสฺส วิปฺปมุตฺตสฺส
สพฺพธิ สพฺพเพสุ ขนฺธาทิธมฺเมสุ
วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพคณฺถปฺปหีนฺสฺส
สพฺพเพสฺส จตฺตุนมฺปิ คณฺถานํ ปหีนฺสฺส
ปริฬาโห ทฺวิโธ ปริฬาโห กายิโก เจว
เจตสิโก จ น วิชฺชติ น ปญฺญายติ
เอวรูปสฺส ชีณาสวสฺส.

๗. อรหันตวรคค

๑. เรื่องหมอชิวก (๗๑)

(พระศาสดา เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่ท่าน
ผู้มีทางไกลอันถึงแล้ว หากความ
เศร้าโศกมิได้ หลุดพ้นแล้วในธรรม
ทั้งปวง ผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งปวงได้แล้ว.

ความเร่าร้อน ได้แก่ ความเร่าร้อน
๒ อย่าง คือ (ความเร่าร้อน)ทางกาย
และ(ความเร่าร้อน)ทางใจ ย่อมไม่มี คือ
ย่อมไม่ปรากฏแก่ท่านผู้มีทางไกลอันถึง
แล้ว คือผู้มีหนทางไกลอันถึงแล้ว ได้แก่
ผู้มีหนทางอันถึงแล้ว ผู้หาความ
เศร้าโศกมิได้ คือผู้มีความโศกไปปราศ
แล้ว หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง
คือหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งหลายมีขั้น
เป็นต้นทั้งปวง ผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งปวงได้แล้ว คือผู้ละกิเลสเครื่องร้อยรัด
แม้ทั้ง ๔ ทั้งปวง. ความเร่าร้อน ย่อมไม่มี
แก่พระชีณาสพผู้เห็นปานนี้.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๑๗/๒๗.

๒. มหาภัสสปคฺคเธรวตฺถุ (๗๒)

อุยฺยยุญฺชนฺติ สตีมนฺโต
 น นิเกเต รมนฺติ เต
 หังสาว ปลฺลลํ หิตฺวา
 โอกโมกํ ชนฺติ เต.^๑

เย ชีณาสวา สตีมนฺโต
 สตีเวปลฺลปฺปตฺตา อตฺตนา ปฏฺิลทฺตคฺคเณสุ
 ฌานวิปฺสฺสนาทีสุ อาวชฺชน-
 สมาปชฺชนวฺจฺจานอภฺจฺจานปจฺจเวกฺขณาทีหิ
 อุยฺยยุญฺชนฺติ ฌณฺณฺติ นิเกเต อาลเย
 น รมนฺติ หังสาว ยถา หังสา ปลฺลลํ,
 โคจรสมฺปนฺเน อตฺตโน โคจรํ คเหตฺวา
 คมนกาเล “มม อุทกํ, มม ปทุมํ, มม
 อุปลฺลํ, มม ปุณฺนทริกํ, มม ตินฺน”ติ.
 ตสฺมี จาเน กิณฺจิ อาลยํ อกตฺวา
 อนเปกฺขาว ตํ ปเทสํ หิตฺวา จชฺชเตตฺวา
 อุปลฺลิตฺวา อากาเส กิฬฺมานา คจฺจนฺติ,
 เอวเมว ตถา เต ชีณาสวา ยตฺถ
 กตฺถจิ วิหรนฺติ กุลาทีสุ อลคฺคา เอว

๒. เรื่องพระมหาภัสสปเถระ (๗๒)

(พระศาสดา เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ท่านผู้มีสติ ย่อมออก(ย่อมชวน-
 ขวาย) ท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่
 ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือน
 ฝูงหงส์ละเปือกตมไป ฉะนั้น.

พระชีณาสพทั้งหลาย เหล่าใด
 ผู้มีสติ คือผู้ถึงความไพบูลย์แห่งสติ
 ย่อมออก (ย่อมชวนขวาย) คือย่อม
 สืบต่อในคุณที่ตนได้แล้วทั้งหลาย มีฌาน
 และวิปัสสนาเป็นต้น ด้วยกิจทั้งหลาย
 มีการนึกถึงการเข้า (สมาบัติ) การออก
 (จากสมาบัติ) การอธิษฐาน (การตั้งใจ
 อยู่ในสมาบัติ) และด้วยการพิจารณา
 เป็นต้น ย่อมไม่ยินดีในที่อยู่ คือในที่ห่วง
 (อาลัย) เพียงดังฝูงหงส์ คือเหมือน
 ฝูงหงส์ ละ คือทิ้งเปือกตม ได้แก่
 ไม่กระทำความอาลัยอะไร ๆ ในที่นั้นว่า
 “น้ำของเรา, ดอกปทุมของเรา, ดอกอุบล
 ของเรา, ดอกบุณฑริกของเรา, หญ้า

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๑๗/๒๗.

วิหริตฺวา คมนสมเย “มม วิหาโร, มม
 บริเวณ, มม อุปฐจาทา” อิติ อนาลยา
 อนเปกฺขา ตํ จานํ ปหาย คจฺจนฺตา
 คจฺจนฺติ, เต ชีณาสวา โสกโมกํ
 อาสยํ ชฺหนฺติ. ปริจฺจชฺหนฺติ.

ของเรา” ดังนี้ ในการถือเอาโคจรของตน
 ในที่ที่สมบูรณ์ด้วยโคจรแล้วบินไป ไม่มี
 ความเยื่อใย ละ คือทิ้งประเทศนั้น บินไป
 เล่นอยู่บนอากาศ ฉันใด, พระชีณาสพ
 ทั้งหลายเหล่านั้น ก็ฉันนั้นนั้นเที่ยว
 คือเหมือนฉันนั้น (พัก) อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง
 ไม่ข้องในตระกูลเป็นต้นนั้นเที่ยว (ครั้ง)
 อยู่แล้วในเวลาจะไป ก็ไม่มีความอาลัย
 คือไม่มีความเยื่อใยว่า “วิหารของเรา,
 บริเวณของเรา, อุปฐจาทาของเรา” ดังนี้
 เมื่อละสถานที่นั้นไป (ก็ชื่อว่า) ย่อมไป,
 พระชีณาสพทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมละ
 คือย่อมสละ ความหวังใย(อาลัยคือน้ำ)
 คือความอาลัย.

๓. เพ็ญฐีสตฺถะวตฺถุ (๗๓)

เยสํ สมนฺนิจโย นตฺถิ
 เย ปริญฺญาตโกชณา
 สฺญฺญโต อนิมิตฺโต จ
 วิโมกฺโข เยส โคจโร
 อากาเสว สกฺขุตาณํ
 คติ เตสํ ทุรฺนฺนยา.^๑

เยสํ ชีณาสวานํ สมนฺนิจโย ทฺวิโร
 นตฺถิ กมฺมสมนฺนิจโย ปจฺจยสมนฺนิจโย, เตสฺ
 กุสลากุสลกมฺมํ กมฺมสมนฺนิจโย นาม,
 จตฺตาโร ปจฺจยา ปจฺจยสมนฺนิจโย นาม,
 เย ชีณาสวา ปริญฺญาตโกชณา ตีหิ
 ปริญฺญาหิ ปริญฺญาตโกชณา ยาคฺคาทีนํ
 ปริญฺญาตา สฺญฺญโต อนิมิตฺโต จ
 สฺญฺญโต จ อนิมิตฺโต จ อปฺปณฺหิตโต จ
 วิโมกฺโข โคจโร เยสํ เอวฺรฺอุปานํ
 ชีณาสวานํ, อากาเสว สกฺขุตาณํ ยถา
 สกฺขุตาณํ โคจโร, เอวํ ตถา เตสํ
 ชีณาสวานํ คติ ทุรฺนฺนยา อญฺเณหิ

๓. เรื่องพระเพ็ญฐีสตฺถะ (๗๓)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบอนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า)

คติของชนทั้งหลาย ผู้หาสิ่งสมมิได้
 ผู้กำหนดโกชณะ มีสุญญตวิโมกข์
 และอนิมิตตวิโมกข์เป็นอารมณ์ ไป
 ตามยาก เหมือนทางไปของฝูงนก
 ในอากาศ ฉะนั้น.

ความสังสม (สันนิจจัย) ๒ อย่าง
 คือความสังสมกรรม ๑ ความสังสมปัจจัย
 ๑ ย่อมไม่มีแก่พระชีณาสพทั้งหลาย
 เหล่าใด, ในการสังสม ๒ อย่างนั้น กรรม
 ที่เป็นกุศลและอกุศล ชื่อว่า ความสังสม
 กรรม, ปัจจัย ๔ ชื่อว่า ความสังสม
 ปัจจัย, พระชีณาสพทั้งหลาย เหล่าใด
 ผู้มีโกชณะอันกำหนดแล้ว คือผู้มี
 โกชณะอันกำหนดรู้แล้ว ด้วยปริญญา
 ทั้งหมด ๓ ได้แก่การกำหนดโกชณะ
 มีข้าวยาคุเป็นต้น โดยสุญญตวิโมกข์
 และอนิมิตตวิโมกข์ คือสุญญตวิโมกข์

^๑ พ. ๕. ๒๕/๑๗/๒๗.

ปฤชฺชเนหิ ทุรฺนุนยา โหติ.

อนิมิตตวิโมกข์ และอัปปณิหิตวิโมกข์
อันเป็นโคจรของพระชีณาสพทั้งหลาย
เหล่าใด คือผู้เห็นปานนี้ คติของพระ
ชีณาสพทั้งหลายเหล่านั้น อันบุคคล
รู้ได้ยาก คือเป็นอันปฤชฺชนทั้งหลาย
เหล่าอื่นรู้ได้ยาก เพียงดังทางไป ของนก
ทั้งหลายในอากาศ คือเหมือนทางไป
ของเหล่าสกุณา ฉันโด, ฉันนัง คือ
เหมือนฉันนัง.

๔. อนุรุธตฺเถรวตฺถุ (๗๔)

๔. เรื่องพระอนุรุธเถระ (๗๔)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบอนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ยสฺสาสวา ปริกฺขีณา
อาหาเร จ อนิสฺสิโต
สฺญุณฺโปกฺโข อนิมิตฺโต จ
วิโมกฺโข ยสฺส โคจโร
อากาเสว สกฺนฺตานัง
ปทฺนตฺสฺส ทุรฺนุนยํ^๑

อาสวะทั้งหลาย ของบุคคลใด
สิ้นแล้ว อันตัณหาและทิฏฐิไม่
อาศัยแล้วในอาหาร สฺญุณฺโปกฺโข
และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นโคจรของ
บุคคลใด ร่องรอยของบุคคลนั้น
รู้ได้ยาก เหมือนรอยของนก
ทั้งหลายในอากาศ ฉะนั้น.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๑๗/๒๗.

อาสวา จตฺตารโ อาสวา กิเลสา
 ยสฺส ชีณาสวสฺส ปริกฺชีณา เยน
 ชีณาสเวน ปริกฺชีณา, โส ชีณาสโว
 อาหารเ จ อนิสฺสิตโต ตณฺหาทิกฺกุจฺ-
 นิสฺสเยหิ อนิสฺสิตโต วิโมกฺโข
 ราคะโทสมอหํ อภาเวน สุกฺกตโต
 ราคะทนิมิตฺตํ อภาเวน อนิมิตฺโต จ
 ราคะทปณฺธิณํ อภาเวน อปฺปณฺหิตโต
 ยสฺส โคจโร ยสฺส ชีณาสวสฺส โคจโร
 อณฺเวยหิ ปุณฺณชเนหิ ทุรฺนฺนโย, เอวํ
 ตถา อากาเสว อิว ยถา อากาเส
 คจฺจนฺตํ สกฺกนํ ปทํ, อากาเสน
 คจฺจนฺตสฺส สกฺกนสฺส ปทํ ทุรฺนฺนํ
 ปณฺญาเปตุ น สกฺกนฺณํ.

อาสวะทั้งหลาย คืออาสวะ
 ทั้งหมด ๔ ได้แก่กิเลส(เครื่องเศร้าหมอง)
 ของบุคคลใด คือของพระชีณาสพ
 (โต) สิ้นแล้ว คืออันพระชีณาสพโต
 ให้สิ้นไปรอบแล้ว, พระชีณาสพนั้น
 ไม่อาศัยแล้ว คืออันตณฺหานิสัย และ
 ทิกฺกุจฺนินิสัย ไม่อาศัยแล้วในอาหาร, วิโมกข์
 ชื่อว่าสุกฺกตตะ เพราะความไม่มีแห่ง
 ราคะ โทสะ และโมหะ ชื่อว่าอนิมิตตะ
 เพราะความไม่มีแห่งนิมิตมีราคะเป็นต้น
 และชื่อว่าอปฺปณฺหิตตะ เพราะความไม่มี
 ปณฺธิมีราคะเป็นต้น เป็นโคจรของ
 บุคคลใด คือเป็นโคจรของพระชีณาสพ
 ใด อันปุณฺณทั้งหลายเหล่านี้รู้ได้ยาก,
 เพียงดัง คือเหมือนรอยของนกทั้งหลาย
 ตัวบินไปอยู่ในอากาศ คือรอยของนก
 ตัวบินไปทางอากาศ รู้ได้ยาก คือ(ใครๆ)
 ไม่อาจเพื่อกำหนด ฉันโด, ฉันนํ คือ
 เหมือนฉันนํ.

๕. มหากัจจายนตเถรวตฺถุ (๗๕)

ยสฺสสินุทฺริยานิ สมถฺกตานิ
 อสฺสา ยถา สารถินา สุทฺนฺตา
 ปหีนฺมานสฺส อนาสวสฺส
 เทวาปี ตสฺส ปิหฺยนฺติ ตาทิโน^๑

ภิกฺขเว ยถา อสฺสา สารถินา
 เจเกน สารถินา สุทฺนฺตา สุฏฺฐุ ทมิตา
 สมถฺกตานิ, เอวเมว ตถา ชีณาสโว
 ภิกฺขุ สมถฺกโต อปฺปคโต กิเลสฺเห
 อปฺปคโต, ยสฺสสินุทฺริยานิ อินุทฺริยานิ
 ยสฺส ชีณาสวสฺส ปหีนฺมานสฺส นววิธ
 มานํ ปหาย จิตตฺตา ปหีนฺมานสฺส
 จตฺตุนํ อาสวานํ อภาเวน อนาสวสฺส
 นิกฺกิลฺลสฺส สมถํ ทนฺตภาวํ คตานิ
 ปตฺตานิ โหณฺติ, เทวาปี ตสฺส
 ชีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ตาทิโน ตาทิสฺส
 เอวรูปสฺส ปิหฺยนฺติ.

๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ (๗๕)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

อินทริยทั้งหลายของภิกษุใด ถึง
 ความสงบแล้ว เหมือนม้าอันนาย
 สารถีฝึกดีแล้ว ฉะนั้น, แม้เหล่า
 เทพเจ้า ย่อมกระหึ่มต่อภิกษุนั้น
 ผู้มีมานะอันละแล้ว ผู้หาอาสวะมิได้
 ผู้คงที่.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ม้าทั้งหลาย
 อันนายสารถี คืออันนายสารถีผู้ฉลาด
 ฝึกดีแล้ว คือฝึกแล้วด้วยดี ถึงแล้วซึ่ง
 ความสงบ ฉันใด, ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ
 ถึงแล้วซึ่งความสงบ ไปปราศแล้ว คือ
 ไปปราศแล้วจากกิเลสทั้งหลาย ฉันนั้น
 นั้นเทียว คือเหมือนฉันนั้น, อินทริย
 ะทั้งหลายของพระภิกษุใด คืออินทริย
 ะทั้งหลายของพระชีณาสพใด ผู้มีมานะ
 อันละแล้ว คือ ชื่อว่าผู้มีมานะอันละ
 แล้ว เพราะละมานะ ๙ อย่าง ดำรงอยู่
 แล้ว ชื่อว่าผู้หาอาสวะมิได้ คือผู้หมด

^๑ ชุ. ติ. ๒๕/๑๗/๒๗.

กิเลส เพราะความไม่มีแห่งอาสวะ
ทั้งหลาย ๔ ถึง คือบรรลุถึงความสงบ
คือภาวะที่ฝึกแล้ว, เทวดาทั้งหลาย
ย่อมกระหิ้มต่อภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ
นั้น ผู้คงที่ คือผู้ทรงอยู่กับที่ เห็นปานนี้.

๖. สารีปุตตตฤณวรรค (๗๖)

ปจวิสโม โน วิรุชฺฌติ
อินฺทชฺชีลุปโม ตาทิ สุพฺพโต
รหิโหว อเปตกทฺทโม
สํสารา น ภวนฺติ ตาทิโน.^๑

ภิกฺขเว ชีณาสโว ภิกฺขุ ปจวิสโม
สกุการญฺจ อสกุการญฺจ อกโรนฺเตสุ
โน วิรุชฺฌติ เหนว อนฺรุชฺฌติ, ตาทิโส

๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ (๗๖)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ภิกษุใด มีใจเสมอด้วยแผ่นดิน
คงที่เปรียบด้วยเสาเขื่อน มีวัตรดี
มีกิเลส ดังเปือกตมไปปราศแล้ว
เหมือนห้วงน้ำปราศจากเปือกตม
ฉะนั้น ย่อมไม่(ยินดี)ยินร้าย,
สงสารทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุ
นั้น ผู้คงที่.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นพระ
ชีณาสพเสมอด้วยแผ่นดิน เมื่อชน
ทั้งหลาย ไม่กระทำอยู่ซึ่งสักการะ และ

^๑ พ. ติ. ๒๕/๑๗/๒๗.

เอวรูปไป ชีณาสโว ภิกขุ สุพุพโต
 วตฺตสมฺปนฺโน อินฺทชฺชีลุโปโม, รหฺโท อิว
 ยถา รหฺโท อเปตกทฺทโม อปคตกทฺทโม,
 สํสารา ตาทิโน ตาทิสฺสสุส เอวรูปสุส
 ชีณาสวสุส น ภวนฺติ น อูปฺปชฺชุนฺติ.

อสังการะ ย่อมไม่ยินร้าย คือย่อมไม่
 ยินดี, ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพเห็นปานนี้
 ผู้คงที่ ผู้มีวัตรดี คือผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร
 ผู้เปรียบด้วยเสาเขื่อน, ผู้มีกิเลสตั้ง
 เปือกตมไปปราศแล้ว คือผู้มีกิเลส
 เหมือนเปือกตมไปปราศแล้ว เพียงตั้ง
 ห่วงน้ำ คือเหมือนห่วงน้ำปราศจาก
 เปือกตม ฉะนั้น, สงสารทั้งหลาย ย่อม
 ไม่มี คือย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้คงที่ คือ
 ผู้ทรงอยู่กับที่ ผู้เป็นพระชีณาสพ เห็น
 ปานนี้.

๗. โกสัมพีวาสิติสฺสเถรวตฺต (๗๗)

สนฺตฺนตฺสฺส มนํ โหติ
 สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
 สมฺมทญฺญา วิมุตฺตฺสฺส
 อูปสนฺตฺสฺส ตาทิโน.^๑

๗. เรื่องพระติสสเถระ ชาวกรุงโกสัมพี (๗๗)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ใจของท่านผู้พ้นวิเศษแล้ว เพราะ
 รัชอบ ผู้สงบระงับ คงที่ เป็นใจสงบ
 แล้ว วาจาก็สงบแล้ว การงาน
 ก็สงบ.

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๑๗/๒๘.

ภิกขเว โย ชีณาสโว นาม ภิกขุ
 น ยสฺส กสฺสปี กุปฺปติ น ทสฺสติ,
 ตสฺส ชีณาสวสฺส สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส
 นเยน เหตุนา ชานิตฺวา ปญฺจहि
 วิมุตฺตีहि วิมุตฺตสฺส **อุปฺสนุตฺตสฺส**
 อพฺภนฺตเร ราคาทินฺ อฺปฺสเมน อฺปฺสนุตฺตสฺส
 ตาทิโน ตาทิสฺสฺส เอวรูปฺสฺส มนฺ
 สนฺตํ อภิชฺฌาทินฺ อภาเวน สนฺตเมว
 โหติ. วาจา จ ตสฺส เอวรูปฺสฺส
 ชีณาสวสฺส **สนฺตา** มุสฺสาวาทาทินฺ
 อภาเวน สนฺตา, **กมฺมญฺจ** ตสฺส
 เอวรูปฺสฺส ชีณาสวสฺส กายกมฺมํ
 ปาณาติปาตาทินฺ อภาเวน สนฺตเมว
 โหติ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใด ชื่อว่า
 ชีณาสพ ย่อมไม่โกรธ ย่อมไม่ประทุษร้าย
 แม้แต่ใคร ๆ ใจของภิกษุผู้ชีณาสพนั้น
ผู้พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ คือผู้พ้น
 วิเศษแล้ว ด้วยความหลุดพ้น (วิมุตติ)
 ทั้งหลายห้า เพราะรู้โดยนัย โดยเหตุ
ผู้สงบระงับแล้ว คือผู้เข้าไปสงบระงับ
 แล้ว เพราะความเข้าไปสงบระงับแห่ง
 กิเลสทั้งหลาย มีราคะเป็นต้น ในภายใน
ผู้คงที่ คือผู้เป็นผู้คงที่เห็นปานนี้ **มีใจ**
สงบแล้ว คือมีใจสงบแล้วนั้นเทียว
 เพราะความไม่มีแห่งมโนทุจริตทั้งหลาย
 มีอภิชฌาเป็นต้น. วาจาของภิกษุผู้
 ชีณาสพเห็นปานนี้นั้น ก็เป็นวาจาสงบ
 คือเป็นวาจาสงบแล้ว เพราะความไม่มี
 แห่งวจีทุจริตทั้งหลายมีมุสสาวาทเป็นต้น.
และการงาน คือกายกรรมของภิกษุ
 ผู้ชีณาสพ เห็นปานนี้นั้น ย่อมเป็น
 การงานสงบแท้ที่เดียว เพราะความไม่มี
 แห่งกายทุจริตทั้งหลาย มีปาณาติบาต
 เป็นต้น.

๘. สารีปุตตตฤทธเถรวตถุ (๗๘)

อสุสทุโธ อกตญญู จ
 สนุธิจฺเฉโท จ โย นโร
 หตาวกาโส วนฺตาสโส
 ส เว อุตฺตมโปริโส.^๑

โย นโร อุตตนา ปฏิวิฑฺฐคุณํ
 ปเรสํ กถาย น สทฺทหตีติ อสุสทุโธ,
 อกตํ นิพฺพานํ ชานาตีติ อกตญญู,
 วจฺฉาสนุธิ สํสารสนุธิ จินฺนุทิตฺวา จิตฺติ
 สนุธิจฺเฉโท, กุสลากุสลกมฺมวิชฺชสฺส
 ชีณตฺตา นิพฺพตฺตนาวกาโส หโต
 อสุสชาติ หตาวกาโส, จตุหิ มคฺเคหิ
 กตฺตพฺพกิจฺจสฺส กตฺตตฺตา สพฺพา อาสา
 อิมินา วนฺตาสติ วนฺตาสโส, ส โส เอวฺรุโป
 นโร เว ปฏิวิฑฺฐโลกุตฺตรธมฺมตฺตาย ปุริเสสฺสุ
 อุตฺตมภาวํ ปตฺเตน อุตฺตมโปริโส.

๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ (๗๘)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

นระโด ไม่เชื่อง่าย มีปกติรู้พระ
 นิพพาน อันปัจจัยทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ
 มีโอกาสอันกำจัดแล้ว มีความหวัง
 อันคายแล้ว นระนั้นแล เป็นบุรุษ
 สูงสุด.

นระโด ชื่อว่าไม่เชื่อง่าย เพราะ
 อรรถว่า ไม่เชื่อคุณอันตนรู้แจ้งแล้ว ด้วย
 ถ้อยคำของชนทั้งหลายเหล่าอื่น, ชื่อว่า
 มีปกติรู้พระนิพพาน อันปัจจัยทำไม่ได้
 เพราะอรรถว่า รู้พระนิพพานอันปัจจัยทำ
 ไม่ได้แล้ว, ชื่อว่า ตัดที่ต่อ เพราะ
 อรรถว่า ตัดที่ต่อคืออวิชฺชา ที่ต่อคือ
 สงสารดำรงอยู่, ชื่อว่า มีโอกาสอันกำจัด
 แล้ว เพราะอรรถว่า โอกาสแห่งการ
 บังเกิด ชื่อว่าอันตนกำจัดแล้ว เพราะ
 ความที่พืชคือกุศลกรรม และอกุศลกรรม
 ล้วนแล้ว, ชื่อว่า มีความหวังอันคายแล้ว
 เพราะอรรถว่า ความหวังทั้งปวง ชื่อว่า

^๑ พุ. ธิ. ๒๕/๑๗/๒๘..

อันนระนี้คายแล้ว เพราะความที่กิจ
อันตนควรทำด้วยมรรค ๔ ตนทำแล้ว,
นระเห็นปานนี้นั้น คือนั้นแล ชื่อว่า
เป็นบุรุษสูงสุด เพราะถึงความเป็นผู้
สูงสุดในบุรุษ เพราะความที่แห่งโลกุตตร-
ธรรมอันตนแทงตลอดแล้ว.

๙. บทวิรณีนยเรวตตุเถรวตถุ

(๗๙)

คาเม วา ยทิวารญเณ
นินฺนเน วา ยทิ วา ถเล
ยตถ อรหฺนุโต วิหรนฺติ
ตํ ภูมिरามเณยยกํ^๑

ภิกษุเว อรหฺนุโต ยตถ ยสฺมี
ภูมิปเทเส คาเม วา อรญเณ วา
นินฺนเน วา ถเล วา ยทิ วิหรนฺติ, ตํ
ภูมิปเทสํ โส ภูมิปเทโส รามเณยยกํ

๙. เรื่องพระบทวิรณีนยเรวต-

เถระ (๗๙)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

พระอรหันต์ทั้งหลาย อยู่ในที่ใด
เป็นบ้านก็ตาม เป็นป่าก็ตาม ที่ลุ่ม
ก็ตาม ที่ดอนก็ตาม ที่นั่นเป็น
ภูมิสถานนารัณรมย์.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหันต์
ทั้งหลายอยู่ในที่ใด คือในภูมิประเทศใด
เป็นบ้านก็ตาม เป็นป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม
ที่ดอนก็ตาม ภูมิประเทศนั้น เป็น

^๑ พ. ธ. ๒๕/๑๗/๒๘.

รมณีย โหติ.

ภูมิสถานนารีนรมย์ คือภูมิประเทศนั้น
เป็นที่นารีนรมย์.

(พระศาสดา ได้ตรัสพระคาถานี้ ใน
พราหมณวรรคว่า)

โยธ ปุณฺณญจ ปาปญจ
อุโภ สงฺคํ อุปชฺฌคา^๑
อโสภํ วิรชํ สุทฺธํ
ตมห์ พุริมิ พุราหมณฺ.^๒

บุคคลใดในโลกนี้ ล่วงเครื่องข้อง
๒ อย่าง คือบุญและบาป เราเรียก
บุคคลนั้น ผู้ไม่โศก ปราศจาก
กิเลสเพียงดังธูลี ผู้หมดจด ว่าเป็น
พราหมณ์.

ภิกฺขเว โย จ มม ปุตุโต
ปุณฺณญจ ปาปญจ อุโภ สงฺคํ อุภินฺนํ
วตฺถุนํ อุปชฺฌคานํ ปหีนํ อุปชฺฌคา
อธิตตา โหติ, อหํ ตํ ปุคฺคํ อโสภํ
นิสฺโสภํ วิรชํ นิกฺกิลสฺสํ สุทฺธํ วิมลํ
พุราหมณฺ วาหิตปาปกํ พุริมิ กถมิ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุตรของเราใด
ล่วง คือบรรลุถึงเครื่องข้อง ๒ อย่าง คือ
บุญและบาป คือการละเครื่องข้อง อัน
เป็นที่ตั้ง (วัตถุ) ทั้ง ๒ เราเรียก คือกล่าว
บุคคลนั้นผู้ไม่โศก คือหมดความโศก
ผู้ปราศจากกิเลสเพียงดังธูลี คือผู้หมด
กิเลส ผู้หมดจด คือผู้หมดมลทิน ว่า
เป็นพราหมณ์ คือผู้มีบาปอันลอยแล้ว.

^๑ ธ. อ. ๔/๘๔. อุปจฺจคา.

^๒ ธ. อ. ๔/๘๔.

๑๐. อัญชลิตริศฎิวตุถุ (๘๐)

รมณีนยานิ อรณฺณยานิ
 ยตุถุ น รมติ ชโน
 วิตราคา รเมสฺสนฺติ
 น เต กามคเวสิโน^๑

ภิกขเว ตานิ อรณฺณยานิ รมณีนยานิ,
 ยตุถุ เยสุ อรณฺณเยสุ นิคามเกสุ
 วิกสิเตสุ วยิ ปทุมวเนสุ คามมกฺขิกา
 กามคเวสิโก ชโน น รมติ, วิตราคา
 ปน ชีณาสวา ภมรกรรมธฺกฺรา วยิ
 ปทุมวเนสุ ตถารูเปสุ อรณฺณเยสุ
 รมิสฺสนฺติ, กิการณา. เต กามคเวสิโน
 น โหนฺติ.

๑๐. เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง (๘๐)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ป่าทั้งหลาย เป็นที่น่ารื่นรมย์
 ท่านผู้ปราศจากราคะแล้วทั้งหลาย
 จักยินดีในป่า อันไม่เป็นที่ยินดี
 ของชน, เพราะท่านผู้ปราศจาก
 ราคะแล้วเหล่านั้น เป็นผู้ปกติ
 ไม่แสวงหากาม.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนผู้แสวงหา
 กาม ย่อมไม่ยินดีในที่ใด คือในป่า
 ทั้งหลายเหล่าใด ที่ไม่มีบ้าน ราวกับ
 แมลงวัน ไม่ยินดีในป่าแห่งดอกประทุม
 ที่แย้มบานแล้ว ฉะนั้น ป่าทั้งหลาย
 เหล่านั้น (เป็นที่น่ารื่นรมย์), ส่วนท่าน
 ผู้ปราศจากราคะแล้วทั้งหลาย คือพระ
 ชีณาสพทั้งหลาย จักยินดีในป่าทั้งหลาย
 เห็นปานนั้น ราวกับแมลงผึ้งผู้กระทำ
 น้ำหวาน ยินดีอยู่ในป่าแห่งดอกประทุม

^๑ พ. ธ. ๒๕/๑๗/๒๘.

ฉะนั้น เพราะเหตุใด เพราะว่า ท่าน
ผู้ปราศจากราคะแล้วทั้งหลาย เหล่านั้น
เป็นผู้มีปกติไม่แสวงหากาม.

อรหุตวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาอรหันตวรรค จป.

สตฺตโม วคฺโค.

วรรคที่ ๗ จป.

๘. สหสฺสวคฺค

๑. ตมฺพทาธิกโจรมาตกวตฺถุ (๘๑)

สุภาสิตํ สุณิตฺวาน
นคเร โจรมาตโก
อนุโลมขนฺตี ลทฺธาน
โมทติ ติทิวฺคโต.^๑

ภิกฺขเว ตมฺพทาธิโก โจรมาตโก
นคเร สุณิตฺวาน ฌมฺมเทสนํ สุภาสิตํ
สาริปฺตฺเตน ลทฺธาน ลภิตฺวาน
นิพฺพตฺเตตฺวา อนุโลมขนฺตี อนุโลมณฺณํ
ติทิวฺคโต ตฺสิตฺวิมานเ นินฺพตฺโต โมทติ.

สหสฺสมปี เจ วาจา
อนตฺถปทสญฺหิตา
เอกํ อตฺถปทํ เสยฺโย
ยํ สุตฺวา อุปสฺมมตี.^๒

๘. สหฺสฺสวรรค

๑. เรื่องบุรุษผู้มาโจร มีเคราแดง (๘๑)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุรุษผู้มาโจรในเมือง ฟังคำเป็น
สุภาสิตแล้ว ได้อนุโลมขันติ ไปสู่
เทวโลกชั้นไตรทิพย์ ย่อมบันเทิงใจ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้มาโจร
ผู้มีเคราแดง ฟังแล้ว ซึ่งธรรมเทศนาอัน
พระสาริปุตรกล่าวดีแล้วในเมือง ได้แล้ว
คือได้แล้วซึ่งอนุโลมขันติ คือซึ่งอนุโลม-
ญาณ ได้แก่ ยังอนุโลมขันติ คือยัง
อนุโลมญาณให้บังเกิดแล้ว ไปสู่เทวโลก
ชั้นไตรทิพย์ คือบังเกิดแล้วในดุสิตวิมาน
ย่อมบันเทิงใจ.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่อนุสนธิ แสดง
ธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

หากวาจาแม้ตั้งพัน ไม่ประกอบ
ด้วยบทที่เป็นประโยชน์ไซ้ ๒๒๒
เป็นประโยชน์บทเดียว ซึ่งบุคคล
ฟังแล้วสงบระงับได้ ประเสริฐกว่า.

^๑ ติ. ข. ๔/๙๑.

^๒ พุ. ฎ. ๒๕/๑๗/๒๘.

ยา วาจา สหสส์ อปี เจ ยทิ
 โหนติ ตา วาจา อนตฺถปทสญฺหิตา.
 โย ปุคฺคโล ยํ เอกํ อตฺถปทํ สุตฺวา
 อุตฺตมมฺติ ราคาทินํ วุปลเมน, ตํ
 อตฺถปทํ อตฺถสาธกํ นิพฺพานปฏิสํยฺตฺตํ.
 โส ปุคฺคโล เสยฺโย ปวโร วรรตโร โหติ.

หากว่า คือฉิว่า วาจาทั้งหลาย
 เหล่าใด แม้ตั้งพัน วาจาทั้งหลาย
 เหล่านั้น ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็น
 ประโยชน์. บุคคลใดฟังแล้ว ซึ่งบทอันเป็น
 ประโยชน์บทหนึ่งใด ย่อมสงบระงับได้
 เพราะเข้าไปสงบระงับกิเลสมีราคะเป็นต้น
 บทอันเป็นประโยชน์นั้น ยังประโยชน์
 ให้สำเร็จ (คือ)ปฏิสังยุตด้วยพระนิพพาน.
 บุคคลนั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่า คือเป็น
 ผู้เลิศ ได้แก่เป็นผู้เยี่ยมกว่า.

๒. ทวารุจิริยตฺเถรวตฺถุ^๑ (๘๒)

สหสฺสมปี เจ คาถา
 อนตฺถปทสญฺหิตา
 เอกํ คาถापทํ เสยฺโย
 ยํ สุตฺวา อุตฺตมมฺติ.^๒

๒. เรื่องพระทวารุจิริยเถระ (๘๒)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

หากว่า คาถาแม้ตั้งพัน ไม่
 ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์
 (ไม่ประเสริฐ) บทแห่งคาถาบทเดียว
 ซึ่งบุคคลฟังแล้ว สงบระงับได้
 ประเสริฐกว่า.

^๑ ฉ. พาทิยทวารุจิริยตฺเถรวตฺถุ.

^๒ พุ. ธ. ๒๕/๑๘/๒๘.

ยา คาทา สหสฺสํ อปี เจ ยทิ
 โหนติ ตา คาทา อนตฺถปทสญฺหิตา.
 โย ปุคฺคโล ยํ เอกํ คาทาปทํ สุตฺวา
 อุตฺตมมฺติ ราคาทีนํ วุปลเมน, ตํ
 คาทาปทํ อตฺตสาธกํ นิพฺพานปฏิสฺยตฺตํ
 โส ปุคฺคโล เสยฺโย ปวโร วรฺตโร โหติ.

หากว่า คือมิว่า คาทาทั้งหลาย
 เหล่าใด แม้ตั้งพัน คาทาทั้งหลายเหล่านั้น
 ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์. บุคคล
 ใดฟังบทแห่งคาทาบทหนึ่งใด ย่อมสงบ
 ระงับ เพราะเข้าไปสงบระงับกิเลสมีราคา
 เป็นต้น บทแห่งคาทานั้น ยังประโยชน์
 ให้สำเร็จ (คือ) ปฏิสังขยด้วยพระนิพพาน.
 บุคคลนั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่า คือเป็น
 ผู้เลิศ ได้แก่เป็นผู้เยี่ยมกว่า.

๓. กุณฑลเกสีเถรีวตฺถุ (๘๓)

อิเม สฺวณฺณเกยฺยรา
 สพฺเพ เวฬุริยามยา
 สพฺพญจฺ คณฺห ภาทฺทนฺเต
 มมํ ทาสฺยจฺ สววย.^๑

ตฺวํ ภาทฺทนฺเต สพฺพญจฺ ปสาธนํ
 อิเม อิมานิ อากฺรณานิ สฺวณฺณ-

๓. เรื่องพระกุณฑลเกสีเถรี (๘๓)

(ธิดาเศรษฐี คือนางกุณฑลเกสี กล่าว
 คาทานี้ว่า)

สายสร้อยทองคำเหล่านี้ ล้วน
 สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ ท่านผู้เจริญ
 ท่านจงถือเอาทั้งหมด และจง
 ประกาศว่าดิฉันเป็นทาสี.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านจงถือเอา
 คือจงรับเอาซึ่งเครื่องประดับทั้งหมด คือ

^๑ ฎ. ข. ๔/๑๐๑.

เกยฺยราทิกานิ เวฬุริยามยา **คณฺห**
 คณฺหาหิ ตฺวํ **มมํ ทาสึญจ สวาย**
 มมํ ทาสึ อิติ ปกฺโกสหาหิ.

ซึ่งอารมณ์ทั้งหลายเหล่านี้ คือเหล่านี้
 มีสร้อยทองคำเป็นต้น ล้วนสำเร็จด้วย
 แก้วไพฑูรย์ และท่านจงเรียกดิฉันว่า
 เป็นทาสี คือจงประกาศซึ่งดิฉันว่า
 เป็นนางทาสี ดังนี้.

(ใจรพั้งค้ำนั้นแล้ว จึงกล่าวคาถานี้ว่า)

มา พาฬุหิ ปริเทเวสิ
 ชิปปิ พนฺธาหิ ภาณฺชกํ
 น ตฺยฺหิ ชีวิตํ อตฺถิ
 สพฺพํ คณฺหามิ ภาณฺชกํ.^๑

หล่อนอย่าคร่ำครวญนักเลย จงรีบ
 ห่อสิ่งของเข้าเถิด ชีวิตของหล่อน
 ไม่มีดอก ฉันจะถือเอาสิ่งของ
 ทั้งหมด.

ตฺวํ พาฬุหิ ปริเทเวสิ มา, ตฺวํ
 ภาณฺชกํ ชิปปิ พนฺธาหิ, ภาณฺชกํ
 มม โยชนํ, น ตฺยฺหิ ชีวิตํ อตฺถิ,
 อหิ สพฺพํ ภาณฺชกํ อารมณํ คณฺหามิ.

หล่อนอย่าคร่ำครวญมากนัก เธอ
 จงรีบห่อสิ่งของเร็วพลัน คือเธอจงห่อ
 สิ่งของ (กระทำ) ให้เป็นเครื่องใช้สอย
 สำหรับเรา ชีวิตของเธอย่อมไม่มี เราจะ
 ถือเอาสิ่งของ คืออารมณ์ทั้งหมด.

(เทวดา ผู้สถิตอยู่บนยอดเขาที่ทึ่งใจ
 กล่าวคาถานี้ว่า)

น โส สพฺเพสุ จาเนสุ
 ปฺริโส โหติ ปณฺชิตโต
 อิตฺถิปี ปณฺชิตตา โหติ
 ตตฺถ ตตฺถ วิจฺกฺขณา.^๒

บุรุษนั้น เป็นบัณฑิตในที่ทุกสถาน
 ก็หาไม่ แม้สตรีผู้มีปัญญา เห็น
 ประจักษ์ ก็เป็นบัณฑิตได้ในที่นั้นๆ.

^๑ ธิ. ข. ๔/๑๐๑.

^๒ ธิ. ข. ๔/๑๐๒.

ปุริโส สพฺเพสุ จานฺเสสุ เอวฺรุเปสุ
 การณฺสุ โส ปุริโส ปณฺทิตโต นาม
 โหติ น, ยา อิตฺถิปี ยตฺถ ยสฺมี
 เอวฺรุเปสุ การณฺสุ ตตฺถ ตสฺมี เอวฺรุเปสุ
 การณฺสุ สา อิตฺถิ วิจกฺขณา
 วิจารณฺปญฺญา ย สมนฺนาคตา ปณฺทิตา
 นาม โหติ.

โย จ คธาสตํ ภาเส
 อนตฺถปทสญฺหิตา
 เอกํ ฐมฺมปทํ เสยฺโย
 ยํ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ.^๑

ภิกฺขเว โย จ ปุคฺคโล คธาสตํ
 สตปริจฺเจทา ภาเส ภาเสยฺย
 อนตฺถปทสญฺหิตา อาภาสวณฺณนาทิวเสน
 อนตฺถิเกหิ ปเทหิ สญฺหิตา, ปุคฺคโล ยํ
 เอกํ ฐมฺมปทํ อตฺถสาธกํ สุตฺวา
 อุปสมฺมตฺติ ราคาทีนํ กิเลสํ ฐปฺสเมน
 เสยฺโย วรฺตโร โหติ.

บุรุษ (คือ) บุรุษนั้น ชื่อว่า เป็น
 บัณฑิตในที่ทุกสถาน คือในเหตุการณ์
 ทั้งหลาย เห็นปานนี้ก็หาไม่ แม้หญิงใด
 หญิงนั้น ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ คือ
 ผู้ประกอบด้วยปัญญาเครื่องไตร่ตรอง
 ย่อมเป็นบัณฑิตในที่ใด คือ ในเหตุการณ์
 เห็นปานนี้ใด ในที่นั้น คือในเหตุการณ์
 เห็นปานนี้นั้น.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

ก็ผู้ใด ฟังกล่าวคาถาตั้ง ๑๐๐ ซึ่ง
 ไม่ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์
 บทแห่งธรรมบทเดียวที่บุคคลฟังแล้ว
 สงบระงับได้ ประเสริฐกว่า (การ
 กล่าวคาถาตั้ง ๑๐๐ ของผู้นั้น).

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลใด
 ฟังกล่าว คือ (ภาเสยฺย) ฟังกล่าวคาถา
 ตั้ง ๑๐๐ คืออันกำหนดด้วยร้อย อันไม่
 ประกอบด้วยบทที่เป็นประโยชน์ อัน
 ประกอบด้วยบททั้งหลาย อันไม่ประกอบ
 ด้วยประโยชน์, ด้วยสามารถแห่งการ
 พิจารณาข้อความ ที่แจ่มแจ้งเป็นต้น

^๑ พ. ๕. ๒๕/๑๘/๒๘.

บุคคลพึงแล้ว ซึ่งบทแห่งธรรมบทหนึ่ง
อันยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ ย่อมสงบ
ระงับได้ เพราะความเข้าไปสงบระงับ
กิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้น (บุคคลนั้น)
เป็นผู้ประเสริฐกว่า เป็นผู้เลิศกว่า
ย่อมเป็น.

โย สหสฺสํ สหสฺเสน
สงฺคามเ มานุเส ชินเ
เอกณฺจ เขยฺยมตฺตานํ
ส เว สงฺคามชุตฺตโม.^๑

ผู้ใดพึงชนะมนุษย์หนึ่งพัน คุณด้วย
หนึ่งพัน (คือ ๑ ล้าน) ในสงคราม
(ผู้นั้น หาชื่อว่าเป็นยอดแห่งชนผู้
ชนะในสงครามไม่) ส่วนผู้ใดชนะ
ตนคนเดียวได้ ผู้นั้นแล เป็นยอด
แห่งผู้ชนะในสงคราม.

โย ปุคฺคโล สงฺคามเ สหสฺเสน
คุณฺธิกํ สหสฺสํ เอกสฺมึ สงฺคามเ มานุเส
ชินเ ชินเยย, โย ภิกฺขุ รัตติภูจฺจาน-
ทิวาภูจฺจานเสุ อชฺฌตฺตติกกมฺมภูจฺจานํ
สมฺมสนฺโต อตฺตโน โลภาทิกิเลสชเยน
อตฺตานํ ชินเยย ชยํ ปตฺโต, ส เว โส
เว ภิกฺขุ สงฺคามเ ชิตํ ชุตฺตโม ปวโร.

บุคคลใด พึงชนะ คือพึงฆ่าชนะ
มนุษย์ทั้งหลาย หนึ่งพันอันคุณด้วยพัน
ในสงคราม คือในสงครามครั้งหนึ่ง,
ภิกษุใด พิจารณาอยู่ซึ่งกรรมฐานใน
ภายใน ในที่พักกลางคืนและกลางวัน
พึงชนะ คือถึงแล้วซึ่งความชนะซึ่งตน
ด้วยการชนะซึ่งกิเลสมีโลภะเป็นต้นของตน
ภิกษุนั้นแล คือนั้นแหละ เป็นยอด คือ
ประเสริฐแห่งชนทั้งหลายผู้ชนะในสงคราม.

^๑ พ. ๒๕/๑๘/๒๘.

๘. อนตถปุจฉกพราหมณวตถุ (๘๕)

อุสุสุรเสยฺย อาลสฺย
 จณฺทิกุกํ ทิมฺโสตฺตฺย
 เอกสฺสทฺธานคฺมนํ
 ปฺรทารูปเสวณํ
 เอตํ พฺราหฺมณ เสวสฺสุ
 อนตฺถนฺเต ภาวิสฺสตี.^๑

ปุริโส อุสุสุรเสยฺย อรุณฺคฺคฺมนสฺยโก,
 อาลสฺย อาลสฺส ภาโว, จณฺทิกุกํ
 จณฺทิกภาโว, ทิมฺโสตฺตฺย ทิมฺโสตฺตฺยโย.
 เอกสฺส อหฺตฺยสฺส อหฺธานํ ทิมฺรตฺตํ
 คฺมนํ โหติ, ปฺรทารูปเสวณํ ปฺรทารสฺส
 อุปเสวณํ, โภ พฺราหฺมณ ตฺวํ เอตํ
 ฌปการํ มยา วตฺตํ วตฺถุ เสวสฺสุ
 เสวาหิ, อนตฺถํ อหิตํ เต ตฺยหํ ภาวิสฺสตี.

๘. เรื่องอนัตถปุจฉกพราหมณ์ (๘๕)

(พระศาสดา จึงตรัสพระคาถานี้
 แก่พราหมณ์นั้นว่า)

การนอนจนตะวันขึ้น (นอนตื่นสาย)
 ความเกียจคร้าน ความดูร้าย
 ความผัดวันประกันพรุ่ง การ
 เดินทางไกลคนเดียว การเข้าไป
 เสพภรรยาของผู้อื่น พราหมณ์
 ท่านจงเสพกรรม ๖ อย่างนี้เกิด
 สิ่งมิใช่ประโยชน์ (ความฉิบหาย)
 จักมีแก่ท่าน.

การนอนจนตะวันขึ้น (การนอน
 ตื่นสาย) คือบุรุษผู้นอนในการที่อรุณขึ้น
 ไป (สูง) ความเกียจคร้าน คือภาวะแห่ง
 ความเกียจคร้าน ความดูร้าย คือภาวะ
 แห่งความดูร้าย การผัดวันประกันพรุ่ง
 คือความเป็นผู้ล่าช้ากาลนาน การ
 เดินทางไกล คือการเดินทางไปสิ้นราตรียาว
 แห่งคนเดียว คือผู้ไม่มีเพื่อน การ
 เข้าไปเสพภรรยาของผู้อื่น คือการ
 เข้าไปคบหาภรรยาของผู้อื่น พราหมณ์

^๑ ธ. ข. ๔/๑๐๗.

อตตดา หเว ชิต์ เสยโย
 ยา จาย์ อิตรา ปชา
 อตตทนต์สส ไปสส
 นิจจํ สญฺญตจาริโน.^๑

พรหมณ์ หเว นิปาโต ชิต์
 อตตโน กิเลสขเยน อตตดา ชิต์ เสยโย
 ปวโร. ยา จาย์ ยา จ อัย อิตรา
 ปชา อวเสสา ชูเตน วา ธนส์หระณน
 วา สงฺคาเม พลาภิกเวณ ชิตา
 ภเวยฺย, ตํ ชิต์ น เสยโย. กสฺมา.
 ยสฺมา หิ ยวาย์ นิฏฺกิเลสตาย โส
 ปุคฺคโล อตตทนต์โต อตตตานํ ทมนฺโต
 กายาทีหิ สญฺญเมหิ อิริยาปเถหิ นิจจํ
 สญฺญตจาริโน ตสฺส อตตทนต์สส
 ไปสสส ชิต์ เสยโย โหติ.

ท่านจงเสพ คือจงเสวนาวัตถุที่ข้าพเจ้า
 กล่าวไว้แล้ว ๖ ประการนั้น **สิ่งที่มีใช่
 ประโยชน์** คือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 เกื้อกูล จักมีแก่ท่าน คือแก่เธอ.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

ตนนั้นแล บุคคลขณะแล้ว ประเสริฐ
 ส่วนหมู่สัตว์นอกนี้ บุคคลขณะแล้ว
 ไม่ประเสริฐเลย (เพราะ) เมื่อบุรุษ
 ฝึกตนแล้ว ประพฤติสำรวม
 เป็นนิตย์.

ศัพท์ว่า หเว เป็นนิบาต ดูกร
 พรหมณ์ ตนอันบุคคลขณะแล้ว คือ
 อันบุคคลขณะแล้วซึ่งตนด้วยการขณะกิเลส
 ของตนเป็นผู้ประเสริฐกว่า คือเป็นผู้เลิศ.
 หมู่สัตว์นี้ใด คือหมู่สัตว์ที่เหลือนอกนี้ใด
 พึงเป็นผู้อันบุคคลขณะแล้ว ด้วยการ
 เล่นสะกาก็ดี ด้วยการข้อทรัพย์ก็ดี
 ด้วยการครอบงำพล ในสงครามก็ดี
 ความขณะนั้น ไม่ประเสริฐเลย เพราะ
 เหตุไร เพราะบุคคลนี้ใด (คือ)บุคคลนั้น
 ผู้มีตนอันฝึกแล้ว (คือ)ฝึกอยู่ซึ่งตน

^๑ พ. ๒๕/๑๘/๒๙.

เพราะเป็นผู้ไร้กิเลส ความชนะของบุรุษ
ผู้มีตนอันฝึกแล้ว ผู้มีปกติ ประพฤติ
สำรวมด้วยอิริยาบถทั้งหลาย มีความ
สำรวมทางกาย เป็นต้นเนื่องนิตย์
เป็นคุณชาติประเสริฐกว่า ย่อมเป็น.

เนว เทโว น คนฺธพฺโพ
น มาโร สห พฺรหฺมณา
ชิตฺ อปฺชิตฺ กยิรา
ตถารูปสฺส ชนฺตฺโน.^๑

เทวดา คนธรรพ์ มาร พร้อม
ทั้งพรหม พึงทำความชนะของสัตว์
เห็นปานนั้น ให้กลับแพ้ไม่ได้เลย.

โย เทโว ชนฺตฺโน ชนฺตฺสฺส ปฺราชิตฺ
กเรยฺย ชิตฺ ชนฺตฺโน ชนฺตฺสฺส ตํ อปฺชิตํ
เนว น เหว, โน คนฺธพฺโพ ตถารูปสฺส
เอวรูปสฺส อีทิสฺสฺส อตฺตโน จิตฺตํ
ทमितฺสฺส ปฺราชิตํ กยิรา กเรยฺย, น
มาโร สห พฺรหฺมณา ตถารูปสฺส
เอวรูปสฺส อีทิสฺสฺส อตฺตโน จิตฺตํ
ทमितฺสฺส ปฺราชิตํ กยิรา กเรยฺย น
โหติ.

เทวดาใด พึงกระทำความชนะของ
ชนผู้เป็นสัตว์เกิดให้กลับแพ้ คือ
ความชนะนั้นของชนผู้เป็นสัตว์เกิด เป็น
ความแพ้ ห้ามมิได้ คือไม่ได้นั้นเทียว,
คนธรรพ์พึงทำ คือพึงกระทำความ
พ่ายแพ้แก่สัตว์ เกิดผู้เห็นปานนั้น คือ
ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป ได้แก่ ผู้เช่นนี้ ผู้ฝึก
แล้วซึ่งจิตของตน ห้ามมิได้, มารพร้อมกับ
พรหม พึงทำ คือพึงกระทำซึ่งความ
พ่ายแพ้แก่สัตว์เกิด ผู้เห็นปานนั้น คือ
ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป ได้แก่ ผู้เช่นนี้ ผู้ฝึก
แล้วซึ่งจิตของตนไม่ได้ (คือ) ความชนะ
ของสัตว์เกิดนั้น ย่อมไม่เป็นความแพ้.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๑๘/๒๙.

**๕. สารีปุตุตตะเถรสูตร
มาตุลพราหมณวตฺถุ (๘๕)**

มาเส มาเส สหฺสฺเสน
โย ยเชถ สติ สมํ
เอกญฺจ ภาวิตตฺตานํ
มฺหุตฺตมปิ ปุชฺเย
สาเยว ปุชฺณา เสยฺโย
ยญฺเจ วสุสฺสตี หุตฺตี^๑

โย ปุคฺคโล สหฺสฺเสน สหฺสฺส-
ปริจฺจาเคน ยเชถ ยเชยฺย, โย ปุคฺคโล
สติ สมํ วสุสฺสตี สทา กาลํ มาเส
มาเส โลกียมหาชนฺสฺส ทานํ ทเทยฺย,
โย ปุคฺคโล เอกญฺจ เอกปุชฺฐปกรณํ
ภาวิตตฺตานํ ชีณาสวานํ มฺหุตฺตมปิ
มฺหุตฺตี อปิ ปุชฺเย ปุชฺเยยฺย ทเทยฺย,
ยญฺเจ ปุชฺฐปกรณํ วสุสฺสตี เจ หุตฺตี,
สาเยว सा एव पुचना ततो तस्य
पुคฺคलสฺส ปุชฺชนโต เสยฺโย เสฏฺโฐ
อุตฺตโม โหติ

**๕. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของ
พระสารีบุตรเถระ (๘๕)**

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ผู้ใดพึงบูชาด้วยทรัพย์หนึ่งพันทุก ๆ
เดือน สิ้น ๑๐๐ ปี ส่วนการบูชานั้น
นั้นแล ของผู้ที่ควรบูชา ท่านผู้มีตน
อบรมแล้วคนเดียว แม้ครู่หนึ่ง
ประเสริฐกว่า การบูชาของผู้นั้น
การบูชาของผู้นั้น สิ้น ๑๐๐ ปี
จะประเสริฐอะไรเล่า.

บุคคลใด พึงบูชา คือพึงบูชา
ด้วยทรัพย์หนึ่งพัน คือด้วยการบริจาค
ทรัพย์หนึ่งพัน, บุคคลใดพึงให้ซึ่งทาน
แก่โลกียมหาชน ทุก ๆ เดือน สิ้น ๑๐๐ ปี
สม่ำเสมอ คือตลอดกาลทุกเมื่อ สิ้น
๑๐๐ ปี บุคคลใด พึงบูชา คือพึงบูชา
พึงให้ซึ่งอุปกณ์แห่งการบูชาอย่างหนึ่ง
แก่ท่านผู้มีตนอบรมแล้วผู้เดียว คือ
พระชีณาสพแม้ครู่หนึ่ง คือแม้ครู่เดียว,
หากว่าอุปกณ์แห่งการบูชา และการบูชา
สิ้น ๑๐๐ ปี ได การบูชานั้นนั้นเทียว

ธรรมบทวรรค ๒-๗.-๑๔

^๑ พุ. ๕. ๒๕/๑๘/๒๙.

คือนั้นนั่นแหละ ประเสริฐกว่า คือ
ประเสริฐที่สุด ได้แก่ ยอดเยี่ยมกว่า
การบูชา^๑นั้นของบุคคลนั้น.

๖. สารีปุตตตฤณเรสูต ภาคินเษยพราหมณวตฺถุ (๘๖)

โย จ วสุสสตี ชนฺตุ
อคุคิ ปริจเร วเน
เอกญจ ภาวิตตฺตานํ
มฺหุตฺตมปิ ปุชเย
สาเยว ปุชฺณา เสยฺโย
ยญฺเจ วสุสสตี หุตฺติ^๑

โย จ ชนฺตุ ปุคฺคโล อคุคิ วสุสสตี
วเน ปริจเร ปริจเรยฺย ปุชเยย, โย
ปุคฺคโล เอกญจ เอกํ จ ปุชฺชาการิ
ภาวิตตฺตานํ ชีณาสวานํ มฺหุตฺตี อปิ
ปุชเย ปุชเยย, ยํ เจ อคุคิปุชฺชากรณํ
วสุสสตี หุตฺติ เตน ปุคฺคเลน หุตฺติ สาเยว

๖. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลาน ของพระสารีบุตรเถระ (๘๖)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ก็สัตว์พึงบำเรอไฟในป่า ตั้ง ๑๐๐ ปี
แต่เขาพึงบูชาท่านผู้มีตนอบรมแล้ว
ผู้เดียว แม้ครู่หนึ่ง การบูชา^๑นั้น
นั้นแลประเสริฐกว่า (การบูชาตั้ง
๑๐๐ ปี ของสัตว์นั้น) การบูชา
ตั้ง ๑๐๐ ปี จะประเสริฐอะไรเล่า.

ก็สัตว์เกิด คือบุคคลใด พึงบำเรอ
คือพึงบำบวง พึงบูชา ซึ่งไฟในป่าสิ้น
๑๐๐ ปี, ส่วนบุคคลใดพึงบูชา คือพึง
บูชาซึ่งอาการบูชาอย่างหนึ่ง แก่ท่านผู้มี
ตนอบรมแล้วผู้เดียว คือพระชีณาสพ
แม้ครู่หนึ่ง, หากว่าการกระทำการบูชาไฟ

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๑๘/๒๙.

ปูชนา ตโต ตสฺส ปุคฺคสฺส ปุชนโต
เสยโย ปวโร อุตฺตโม โหติ.

ใด บุคคลบูชาแล้ว คืออันบุคคลนั้น
บูชาแล้วสิ้น ๑๐๐ ปี การบูชานั้นนั่นแล
เป็นการบูชาประเสริฐกว่า คือเลิศ
ได้แก่ ยอดเยี่ยมกว่าการบูชานั้นของ
บุคคลนั้น.

๗. สารีบุตรตตเถรสุต สหายพราหมณ์วตฺถุ (๘๗)

ยงฺกิลฺลิจิ ยิฎฺฐณฺจ หุตฺตญฺจ โลกเก
สํวจฺจริ ยเชถ ปุณฺณเปกฺโข
สพฺพมฺปิ ตํ น จตฺถภาคเมติ
อภิวาทนา อชฺชชฺคเตสฺสุ เสยฺโย.^๑

โย ปุคฺคโล ปุณฺณเปกฺโข ปุณฺณํ
อิจฺจนฺโต ยิฎฺฐณฺจ ยาคุํ ทินฺนทานํ
หุตฺตญฺจ ทานํ โลกเก ยงฺกิลฺลิจิ สกฺลํ
นिरวเสสํ สํวจฺจริ เอกสํวจฺจริ นินฺนตฺริ
ยเชถ ยเชยฺย ทเทยฺย, ตํ สพฺพมฺปิ

๗. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหาย ของพระสารีบุตรเถระ (๘๗)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ผู้มุ่งบุญ ฟังบูชาด้วย และทำ
บำบวง อย่างใดอย่างหนึ่งในโลก
ตลอดปี ทานนั้น แม้ทั้งหมดไม่ถึง
ส่วน ๔ การอภิวาทในท่านผู้ดำเนิน
ตรง ประเสริฐสุด.

บุคคลใด ผู้มุ่งบุญ (ผู้เพ่งบุญ)
คือ ปรรณนาอยู่ซึ่งบุญ ฟังบูชา คือฟัง
บวงสรวง ได้แก่ ฟังให้ซึ่งัญญ คือซึ่งยาก
ได้แก่ ทานที่บุคคลให้แล้ว และการ
บำบวง คือทาน (การให้) อย่างใด

^๑ พุ. ๖. ๒๕/๑๘/๒๙.

ทานัน น จตุภาคเมติ จตุภาคัน น เติ
กตวา น อคฺขมติ อภิวาทนา ยสฺส
ปฺคฺคฺลสฺส อชฺชชฺคเตสฺส ชีณาสเวสฺส เสยฺโย
เสฏฺโฐ โหติ.

อย่างหนึ่งในโลก ตลอดปีทั้งสิ้น มิได้
ว่างเว้น คือตลอดปีหนึ่ง ติดต่อกัน (ไม่มี
ช่องว่าง), ทานแม้ทั้งหมดนั้น ย่อมไม่ถึง
ส่วน ๔ คือย่อมไม่ถึงส่วน ๔ ได้แก่
กระทำแล้ว ย่อมไม่มีค่า การอภิวาทใน
ท่านพระชีณาสพทั้งหลาย ผู้ไปตรง
(ผู้ดำเนินไปตรง) ของบุคคลใด ประเสริฐ
กว่า คือประเสริฐที่สุด.

๘. อายุวฑฺฒนกุमारวตฺถุ (๘๘)

อภิวาทนสีลิสฺส
นิจฺจํ วฑฺฒมาปจายิโน
จตุตาโร ธมฺมา วฑฺฒนุตฺติ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ.^๑

อภิวาทนสีลิสฺส ปฺคฺคฺลสฺส
วฑฺฒมาปจายิโน วฑฺฒตเว คุณวณฺเต

๘. เรื่องอายุวฑฺฒนกุमार (๘๘)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ
สุชะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบ-
ไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อม ต่อท่าน
ผู้เจริญเป็นนิตย์.

ธรรมทั้งหลาย ๔ คือ อายุ วรรณะ
สุชะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลคือบุคคล

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๘/๒๙.

คุณวาทุฒเตม อปจายนสุต นิจจัม ปุเชนุตสุต
 จตตารโธ ธมมา ตสุต ปุคคตสุต อายุ
 วณฺเณ สฺขัม พลัม วทฺตมนฺตติ.

นั่นผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมท่าน
 ผู้เจริญ คือผู้อ่อนน้อม ผู้บูชาท่าน
 ผู้เจริญกว่า (ผู้แก่กว่า) คือผู้มีคุณ ได้แก่
 ผู้เจริญด้วยคุณเนื่องนิตย์.

**๙. สังกัจจายสามเณรวตฺถุ
 (๘๙)**

๑ ตาโส นตฺถิ ภาโย นตฺถิ^๑
 ภาโยโย วณฺเณ ปสฺสิตติ
 กสฺมา น ปรีเทเวสสิ
 เอวรูปเ มหพฺภายเ.^๒

โก สามเณร ตาโส จิตตฺตฺตราโส
 ตฺยหัม นตฺถิ, ภาโย พุยสนฺนํ ตฺยหัม นตฺถิ,
 วณฺเณ ตว สรฺรเววณฺเณ มุขมณฺทลฺลํ
 ภาโยโยโส มตฺตตาย ปสฺสิตติ วิปฺปสฺสนฺโน
 หนิตฺติ, ตฺวํ มหาภโย เอวรูปเ อีทิสฺชาไต
 น ปรีเทเวสสิ. กสฺมา.

**๙. เรื่องสังกัจจายสามเณร
 (๘๙)**

(นายโจร กล่าวคาถานี้ว่า)

ความหวาดเสียวไม่มีแก่ท่าน ความ
 กลัวก็ไม่มี วรรณะผ่องใสยิ่งนัก
 เหตุไร ท่านจึงไม่คร่ำครวญ ใน
 เพราะภัยใหญ่หลวง เห็นปานนี้แล.

ข้าแต่สามเณรผู้เจริญ ความ
 หวาดเสียว คือความสะดุ้งแห่งจิต ย่อม
 ไม่มีแก่ท่าน ภัย คือความพินาศ ย่อม
 ไม่มีแก่ท่าน วรรณะ คือวรรณะแห่ง
 สรีระ ได้แก่ ใบหน้า (มณฑลแห่งหน้า)
 ของท่าน ย่อมผ่องใส คือเป็นวรรณะ
 ที่ผ่องใสโดยประมาณโดยยิ่ง. ท่านเป็นผู้มี

^{๑-๑} ธิ. อ. ๔/๑๒๕. ตาโส เต นตฺถิ น ภาโย.

^๒ ธิ. อ. ๔/๑๒๕.

ภัยใหญ่ เห็นปานนี้ (คือ) เกิดเป็นเช่นนี้
ไม่คร่ำครวญแล้ว เพราะเหตุไร.

(สามเณร กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า)

นตฺถิ เจตสิกํ ทุกุขํ
อนเปกฺขสฺส คามิโน^๑
อติกุกฺกุโต ภยํ สพฺพํ
ชีณสํโยชนโน อิติ.^๒

ท่านผู้เป็นนายบ้าน ทุกข์ทางใจ
ย่อมไม่มีแก่ท่านผู้ไม่มีความห่วงใย
ท่านผู้แสวงหาคุณ ลั่นสังโยชน์
แล้ว ก้าวล่วงภัยทุกอย่างได้.

อุปาสก ทุกุขํ เจตสิกํ สมฺปยุตฺตํ
อนเปกฺขสฺส ชีณาสวสฺส อตฺตภาวสฺส
คามิโน อรหตฺตคฺคมนสิลสฺส นตฺถิ, โส
ภิกฺขุ อิติ อตฺตโน หิตํ เอสิตโต
ชีณสํโยชนโน ชีณกิเลสฺส สพฺพภยํ
อติกุกฺกุโต อภิภวนฺโต โหติ.

คุณรอุบาสก ทุกข์อันเป็นไปทางใจ
ย่อมไม่มีแก่พระชีนาสพ ผู้มุ่งป่าที่
ประกอบแล้ว (ที่สมบูรณ์แล้ว) ผู้มีอัธภาพ
เตรียมจะไป ผู้มีปกติดำเนินไปสู่พระ
อรหันต์, ภิกษุ นั้นผู้แสวงหาคุณ คือ
ผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อแก่ตน ผู้มี
สังโยชน์สิ้นแล้ว คือผู้มีกิเลสสิ้นแล้ว
ก้าวล่วง คือเป็นผู้ครอบงำภัยทั้งปวง.

ชีณา อสฺส ภาวนตฺติ
ทิกฺกฺจา ฐมา ยถา ตถา
นิพฺภยํ มรณํ โหติ
ภาวโรปนํ ยถา.^๓

ค้นหาอันนำไปสู่ภาพของพระชีนาสพ
นั้นสิ้นแล้ว ท่านเห็นธรรมแล้วตาม
เป็นจริง หรือโดยถ่องแท้ ความตาย
(ของท่าน) หมดภัย ดังปลงภาระ
ลง ฉะนั้น.

^๑ ติ. อ. ๔/๑๒๕. คามนิ.

^๒ ติ. อ. ๔/๑๒๕.

^๓ ติ. อ. ๔/๑๒๕.

ภวเนตติ อสุส ชีณาสวสุส ชีณา
 ยถา เยน ปกาเรน ตถา เตน ปกาเรน
 ทิฏฐา ธมฺมา อิมสฺมี อตฺตภาเว
 วิปากทายิกา ชีณาสวสุส นตฺถิ, ยถา
 ปุคฺคฺลสุส ภาวโรโรปนํ, เหวํ ตถา
 ชีณาสวสุส นิพฺภยํ มรณํ โหติ มรณภย
 น โหติ.

ต้นหาอันนำไปสู่ภพของพระชีณาสพ
 นั้นสิ้นแล้ว ธรรมอันท่านเห็นแล้ว ตาม
 ความเป็นจริง โดยประการใด หรือโดย
 ถ่องแท้ คือโดยประการนั้น ให้ผล
 ในอัตภาพนี้ ย่อมไม่มีแก่พระชีณาสพ,
 ความตาย(ของท่าน)หมดภัย คือภัย
 คือความตาย ย่อมไม่มีแก่พระชีณาสพ
 ดังการปลงภาระลงของบุคคล ฉันใด,
 ฉันนั้น คือเหมือนฉันนั้น.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

โย จ วสุสฺสตี ชีเว
 ทุสฺสีโล อสมฺมาหิตโต
 เอกาหํ ชีวตี เสยฺโย
 สीलฺลวณฺตสุส ฌายิโน.^๑

ก็ผู้ใดทุศีล มีใจไม่ตั้งมั่น ถึงเป็น
 อยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียว
 ของผู้มีศีล มีฌานประเสริฐกว่า
 (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น).

โย จ ภิกฺขุ ทุสฺสีโล อสมฺมาหิตโต
 พุทฺธสาสนเน อสมฺมาหิตจิตฺโต วสุสฺสตี
 อิมสฺมี พุทฺธสาสนเน ชีเว ชีเวยฺย
 สीलฺลวณฺตสุส ภิกฺขุโน ฌายิโน ทวีหิ
 ฌาเนหิ ฌายิโน ชีวตี ตสุส ภิกฺขุโน
 เอกาหํ เอกํ อหํ เสยฺโย วรตโร โหติ.

ก็ภิกษุใด ทุศีล มีใจไม่ตั้งมั่น คือ
 มีจิตไม่ตั้งมั่นในพุทธศาสนา ถึงเป็นอยู่
 คือเพียงเป็นอยู่ในพุทธศาสนานี้สิ้น ๑๐๐ ปี
 ความเป็นอยู่วันเดียว คือวันหนึ่งของภิกษุ
 ผู้มีศีล ผู้มีฌาน คือผู้มีความเพ่งด้วย
 ฌานทั้งสองประเสริฐกว่า คือยอดเยี่ยม
 กว่า (ความเป็นอยู่) ของภิกษุนั้น.

^๑ ชุ. ๓. ๒๕/๑๘/๒๙.

๑๐. ขานุกโณทญฺณตฺถเรวตฺต (๙๐)

โย จ วสุสฺสตี ชีเว
 ทุปฺปญฺโณ อสฺมาหิตโต
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย
 ปญฺณวณฺตสฺส ฌายิโน.^๑

โย จ ภิกฺขุ ทุปฺปญฺโณ อสฺมาหิตโต
 วสุสฺสตี ชีเว, ปญฺณวณฺตสฺส ภิกฺขุโน
 ฌายิโน ชีวิตํ ตสฺส ภิกฺขุโน เอกาหํ
 เสยฺโย โหติ.

๑๐. เรื่องพระขานุกโณทญฺณ- เถระ (๙๐)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ก็ผู้ใดมีปัญญาทราวม มีใจไม่ตั้งมั่น
 พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่
 วันเดียวของผู้มีปัญญา มีฌาน
 ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของ
 ผู้นั้น).

ก็ภิกษุผู้มีปัญญาทราวม มีใจไม่ตั้งมั่น
 พึ่งเป็นอยู่สิ้น ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่สิ้น
 วันเดียวของภิกษุผู้มีปัญญา ผู้มีฌาน
 ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่) ของภิกษุนั้น.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๘/๒๙.

๑๑. สัพพทาสนเถรวตฺถุ (๙๑)

โย จ วสุสสต้ ชีเว
 กุสึโต หีนวีริโย
 เอกาหิ ชีวิติ เสยโย
 วีริยิ อารภโต ทพฺหิ.^๑

โย จ ภิกฺขุ กุสึโต หีนวีริโย
 วสุสสต้ ชีเว, ยสฺส ภิกฺขุโน ชีวิติ,
 วีริยมารภโต ทพฺหิ วีริยิ ติริ อารภนุตสฺส
 ตสฺส ภิกฺขุโน ชีวิติ เอกาหิ เสยโย
 โหติ.

๑๑. เรื่องพระสัพพทาสนเถระ (๙๑)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ก็ผู้ใดเกียจคร้าน มีความเพียรอัน
 ทราม พึ่งเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความ
 เป็นอยู่วันเดียว ของท่านผู้ปรารภ
 ความเพียรมั่น ประเสริฐกว่าชีวิต
 ของผู้นั้น.

ก็ภิกษุใด เกียจคร้าน มีความเพียร
 เลว พึ่งเป็นอยู่สิ้น ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่
 ของภิกษุใด ผู้ปรารภความเพียรมั่น
 คือผู้ปรารภความเพียรมั่นคง ความ
 เป็นอยู่สิ้นวันเดียว ของภิกษุผู้ปรารภ
 ความเพียรมั่นนั้น ประเสริฐกว่า (ความ
 เป็นอยู่) ของภิกษุ (ผู้เกียจคร้าน) นั้น.

^๑ ชุ. ติ. ๒๕/๑๘/๓๐.

๑๒. ปุจฉาจารย์ (๙๒)

อุโ ภุตุตา กาลกตา
 ปนุเถ มยหิ ปติ มโต
 มาตา ปิตา จ ภาตา จ
 เอกจิตกมุหิ ทยหเร.^๑

อุโ ภุตุตา มม กาลกตา
 มรณปุตตา, มยหิ ปติ ปนุเถ
 มคฺคสุสนฺตเร มโต มรณมุตโต,
 มาตาปิตา จ ภาตา จ เอกจิตกมุหิ
 เอกจิตเก ทยหเร ทยหฺนฺติ.

จตุสฺ สมฺทฺเทศฺ ชลฺ ปฺริตฺตกํ
 ตโต พหุํ อสุสฺशलฺ อนปฺปกํ
 ทกฺเขน ฌฺญจฺสฺส นรฺสฺส โสจฺโต
 กิการณา อมฺม ตฺวํ ปมฺชฺชสิ.^๒

๑๒. เรื่องนางปุจฉา (๙๒)

(นางปุจฉา ร้องให้รำพันบ่นเพื่อเซชวน
 ไปว่า)

บุตร ๒ คน ตายเสียแล้ว สามีของ
 เราก็ตายเสียที่ทางเปลี่ยว มารดา
 บิดาและพี่ชายก็ถูกเผาบนเชิงตะกอน
 อันเดียวกัน.

บุตรทั้งสองของเรา กระทำกาละ
 แล้ว คือถึงแล้วซึ่งความตาย, ผัวของเรา
 ตายแล้ว คือถึงแล้วซึ่งความตายใน
 หนทาง คือในระหว่างทาง มารดาบิดา
 และพี่ชาย ย่อมถูกเผา คือย่อมถูก
 ไฟไหม้บนเชิงตะกอนเดียวกัน คือที่
 เชิงตะกอนอันเดียวกัน.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

น้ำในสมุทรทั้ง ๔ มีประมาณน้อย
 น้ำตาของคนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว
 เศร้าโศก ไม่ใช่เล็กน้อย มากกว่าน้ำ
 ในมหาสมุทรนั้น เหตุไร เธอจึง
 ประมาทอยู่เล่า แม่.

^๑ ติ. อ. ๔/๑๓๙.

^๒ ติ. อ. ๔/๑๔๑.

ชลั จตุสุ สมุทเทสุ จิตํ ปรีตุดกั
 อปปี นรสุส ทุกุเชน กายิกเจตสิกทุกุเชน
 มุฏฐสุส ปีพิตสุส โสจโต โสจนุตสุส
 อสุสุชลั อนนุปกั ตโต จตุสมุททชลโต
 พหุ พหุตรั กีกาธนา อมม ตวั
 ปมชชสิ อมม ตวั ตวั ปมชชสิ ปมาท
 กโรสิ กิ เกน การณน.

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย
 น ปิตา นปี พนฺธวา
 อนุตเกนาธิปนฺนสุส
 นตฺถิ ภาตีสฺสุ ตาณตฺตา.^๑

ปุตฺตา ตาณาย ตาณตฺถาย สนฺติ
 น, ปิตาปี ตาณตฺถาย สนฺติ น, นปี
 น อปี พนฺธวา ภาตีสฺว ตาณตฺถาย
 สนฺติ น สฺวิชฺชนฺติ, น ภาตีสฺสุ ตาณตฺถาย

น้ำที่ตั้งอยู่ในสมุทรทั้ง ๔ มี
 ประมาณน้อย คือนิดหน่อย, น้ำตา
 ของนระผู้อันทุกข์ คืออันทุกข์ทางกาย
 และทางใจ ถูกต้องแล้ว คือบีบคั้นแล้ว
 ผู้เศร้าโศกอยู่ คือระทดอยู่ ไม่ใช่บ่อย
 มาก คือมากกว่าน้ำในมหาสมุทร ๔ นั้น
 เพราะเหตุไร สหายท่านจึงประมาท
 คือว่า ดูกรสหาย ท่าน คือเธอ ย่อม
 ประมาท คือกระทำความประมาท
 เพราะเหตุไร คือเพราะการณะอะไร.

(พระศาสดา เมื่อทรงแสดงธรรม ได้ตรัส
 พระคาถานี้ว่า)

บุตรทั้งหลาย ไม่มีเพื่อต้านทาน
 บิดา ก็ไม่มี ถึงพวกพ้อง ก็ไม่มี
 เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว
 ความต้านทาน ในญาติทั้งหลาย
 ย่อมไม่มี.

บุตรทั้งหลายย่อมไม่มีเพื่อต้านทาน
 คือเพื่อประโยชน์แก่การต้านทาน แม้บิดา
 ย่อมไม่มีเพื่อประโยชน์แก่การต้านทาน,
 แม้บุตรทั้งหลาย ย่อมไม่มี เพื่อประโยชน์
 แก่การต้านทาน, พวกพ้องทั้งหลาย คือ

^๑ ฎ. ๒. ๔/๑๔๑.

ยสฺส ปุคฺคสฺส อนุตฺเทนาริพฺพนสฺส
มจฺจุณา ปิพิตสฺส ตาณตา ตาณภาโว
อตินฺตฺติ.

เอตมตฺตวสฺส ฅตฺวา
ปณฺทิตฺโต สีสฺสํวฺโต
นิพฺพานคฺมนํ มคฺคํ
ชิปปฺเมว วิโสธเย.^๑

ปณฺทิตฺโต สีสฺสํวฺโต สีสฺสํวเรน
สมนฺนาคโต เอตมตฺตวสฺส มจฺจุณาคฺมนํ
ฅตฺวา มคฺคํ นิพฺพานมคฺคํ นิพฺพานสฺส
คฺคณํ ชิปปฺเมว วิโสธเย วิโสธเยย.

โย จ วสฺสสฺสํ ชีเว
อปสฺสํ อุตฺทพฺพยํ

ญาติทั้งหลายเที่ยว ย่อมไม่มี คือไม่มีอยู่
เพื่อประโยชน์แก่การต้านทาน เมื่อ
บุคคลใด ถูกความตายครอบงำแล้ว
คือถูกมัจจุบีบคั้นแล้ว ความต้านทาน
คือความเป็นผู้ต้านทานยิ่ง ย่อมไม่มี
ในหมู่ญาติทั้งหลาย เพื่อประโยชน์
แก่การต้านทาน.

บัณฑิต ทราบอำนาจประโยชน์นั้น
แล้ว สำรวมในศีล พึงชำระทางไป
พระนิพพานโดยเร็วทีเดียว.

บัณฑิตสำรวมในศีล คือประกอบ
ด้วยความสำรวมในศีล ทราบอำนาจแห่ง
ประโยชน์นั้น พึงชำระ คือพึงสะสางซึ่ง
หนทางเป็นที่ไม่มาแห่งมัจจุ (รวมความว่า)
หนทางแห่งพระนิพพาน ได้แก่ การ
ถือเอาพระนิพพาน พลันนั้นเที่ยว.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ก็ผู้ใด ไม่เห็นความเกิดขึ้นและ
ความเสื่อมอยู่ พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

^๑ ฐ. ข. ๔/๑๔๑.

เอกาหิ ชีวิติ เสยโย
ปัสสโต อุททยพพยิ.^๑

โย จ ปุคฺคโล อุททยพพยิ
ปญฺจกฺขนฺธานิ อปัสฺสนฺโต วสฺสสตฺติ
ชีเวยฺย, ยสฺส ปุคฺคลสฺส อุททยพพยิ
ปญฺจกฺขนฺธานิ อุททยวยฺย ปัสสโต
ปัสฺสนตฺตสฺส ตสฺส ปุคฺคลสฺส ชีวิติ เอกาหิ
เสยโย โหติ.

ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นความ
เกิด และความเสื่อม ประเสริฐกว่า
ความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

ก็บุคคลใด ไม่เห็นอยู่ซึ่งความ
เกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธห้า พึ่ง
เป็นอยู่สิ้น ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่สิ้น
วันเดียวของบุคคลผู้เห็นอยู่ คือดูอยู่ซึ่ง
ความเกิดและความเสื่อมไป คือความ
เกิดขึ้น และความเสื่อมไปแห่งขันธห้า
ประเสริฐกว่า (ความเป็นอยู่ของผู้นั้น).

๑๓. เรื่องกิสากิโคตมิวตฺถุ (๙๓)

ติ สุตฺตปัสฺสุตฺติ มตฺติ^๒
พฺยาสตฺตมนสิ นริ
สุตฺติ คามิ มโหโฆว
มจฺจุ อาทาย คจฺจติ.^๓

๑๓. เรื่องนางกิสากิโคตมิ (๙๓)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

มฤตยู ย่อมพาชนผู้มีวเมาในบุตร
และสัตว์ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปใน
อารมณ์ต่าง ๆ ไป ดุจหวังน้ำใหญ่
พัดชาวบ้านผู้หลับไหลไป ฉะนั้น.

^๑ พ. ธิ. ๒๕/๑๘/๓๐.

^๒ ธิ. ธิ. ๔/๑๔๖. ปุตฺตปัสฺสมมตฺติ.

^๓ ธิ. ธิ. ๔/๑๔๖.

มโหไมว มหา โอโสม อิว ยถา
 สุตตัม คามัม อาทาย คเหตุวา **คจฺจติ**
 สมุทฺทํ ปาเปติ. พุยาสตุตฺตมานสํ นริ ตัม
 นริ ปญฺจกามคฺเณสุ สตุตฺตมานสํ
 สุตฺตปฺสฺสตุตฺตัม มตฺตัม ทาราทิวตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 เหว มจฺจฺจราชา อาทาย **คจฺจติ** อปายัม
 ปาเปติ.

มัจจฺจราชาพาเอานระ ผู้มีใจข้อง
 ในอารมณ์ต่าง ๆ คือซึ่งนระนั้น ผู้มี
 ใจข้องแล้วในกามคุณห้า ผู้เมาแล้วเพียง
 ดั่งหลับแล้ว ในวิตถุมิภรรยา (ของผู้อื่น)
 เป็นต้นไป คือยอมให้ถึงอบาย เพียงดัง
 ห้วงน้ำใหญ่ คือราวกะ ได้แก่ เหมือน
 ห้วงน้ำใหญ่ พาเอา คือพัดเอา(ชาว)บ้าน
 ที่หลับแล้วไป คือยอมให้ถึงสมุทฺร ฉนฺใด
 ฉนฺนั้นนั้นนึ่งเทียว.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

โย จ วสฺสสฺสตี ชิเว
 อปฺสฺสํ อมตํ ปทํ
 เอกาหํ ชิวิตํ เสยฺโย
 ปสฺสโต อมตํ ปทํ.^๑

ก็ผู้ใดไม่เห็นบพอันไม่ตาย พึงเป็น
 อยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียว
 ของผู้เห็นบพ อันไม่ตาย ประเสริฐ
 กว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

โย ปุคฺคโล ปทํ โภฏฺฐาสํ อมตํ
 มรณวิริหิตํ นิพฺพานํ อปฺสฺสํ อปฺสฺสนฺโต
 วสฺสสฺสตี ชิเว ชิเวยฺย, ยสฺส ปุคฺคฺลสฺส
 ปทํ อมตํ ปสฺสโต ปสฺสนฺตสฺส ปุคฺคฺลสฺส
 ชิวิตํ เสยฺโย โหติ.

บุคคลใด ไม่เห็นอยู่ คือไม่พบอยู่
 ซึ่งบพ คือซึ่งโภฏฐาสะ(ส่วน) อันไม่ตาย
 คืออันเว้นจากความตาย ได้แก่ พระ
 นิพพาน พึงเป็นอยู่ คือพึงมีชีวิตอยู่สิ้น
 ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่ของบุคคลใด
 ผู้เห็นอยู่ คือผู้พบอยู่ซึ่งบพอันไม่ตาย
 ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้ไม่เห็น
 อมตบพ.

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๑๙/๓๐.

๑๔. พหูปัตติกาเถรีวตถุ (๙๕)

โย จ วสุสสตี ชีเว
 อปสฺสํ ฌมฺมมุตฺตมํ
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย
 ปสฺสโต ฌมฺมมุตฺตมํ^๑

โย ปุคฺคโล ฌมฺมมุตฺตมํ ตสฺส
 ภควโต สฺมาสมพุทฺธสฺส อปสฺสํ
 อปสฺสนฺโต วสุสสตี ชีเว ชีเวยฺย, ยสฺส
 ปุคฺคลสฺส ฌมฺมมุตฺตมํ ตสฺส ภควโต
 สฺมาสมพุทฺธสฺส ปสฺสโต ปสฺสนฺตสฺส
 ปุคฺคลสฺส ชีวิตํ เอกาหํ เสยฺโย โหติ.

สหสฺสวคฺคควณฺณา นิฏฺฐิตา.

อภฺจโม วคฺโค.

๑๔. เรื่องพระพหูปัตติกาเถรี (๙๕)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ก็ผู้ใดไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม พึ่ง
 เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียว
 ของผู้เห็นธรรมอันยอดเยี่ยมประเสริฐ
 กว่า ความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

บุคคลใดไม่เห็นอยู่ คือไม่พบอยู่
 ซึ่งธรรมอันยอดเยี่ยมของพระผู้มีพระภาค
 ผู้ตรัสรู้เองพระองค์นั้น พึ่งเป็นอยู่ คือ
 พึ่งมีชีวิตอยู่สิ้น ๑๐๐ ปี, เมื่อบุคคลใด
 เห็นอยู่ คือพบอยู่ซึ่งธรรมอันสูงสุด
 (ยอดเยี่ยม) ของพระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้
 เองโดยชอบพระองค์นั้น ความเป็นอยู่
 สิ้นวันเดียวของบุคคล (นั้น) ประเสริฐกว่า
 (ความเป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ของบุคคลนั้น).

พรรณนาสหัสสวรรคจบ.

วรรคที่ ๘ จบ.

^๑ พ. ติ. ๒๕/๑๘/๓๐.

๙. ปาปวคฺค

๑. อญฺเฬกสาฎกาวตฺตฺ

(๙๕)

อภิตฺตเวถ กฺลฺยาณ
ปาปา จิตฺตํ นินฺวารเย
ทนฺธํ หิ กรโต ปุณฺณํ
ปาปสฺมึ รมตี มโน.^๑

โย ปุคฺคโล กฺลฺยาณ กฺลฺยาณ-
กมฺเม อภิตฺตเวถ อภิตฺตเวชฺช สึชฺฌ
กเรชฺช, โส ปุคฺคโล จิตฺตํ อตฺตโน
จิตฺตํ ปาปา ปาปกมฺมา นินฺวารเย
นินฺวาเรชฺช, หิ ยสฺมา ยสฺส ปุคฺคลสฺส
ปุณฺณํ กรโต กโรนฺตสฺส ทนฺธํ, ปาปสฺมึ
รมตี มโน ตสฺส ปุคฺคลสฺส มโน
ปาปสฺมึ ปาปกมฺเม รมตี อภิรมตี.

๙. ปาปวรรค

๑. เรื่องพราหมณ์ชื้อ

อญฺเฬกสาฎก (๙๕)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลพึงรีบชวนชวายในความดี
พึงห้ามจิต เสียจากความชั่ว
เพราะว่า เมื่อบุคคลทำความดี
ช้าอยู่ ใจจะยินดีในความชั่ว.

บุคคลใด พึงรีบชวนชวาย คือ
พึงรีบขะมักเขม้น ได้แก่ พึงกระทำ
เร็วพลันในความดี คือในกรรมดี บุคคล
นั้นพึงห้าม คือพึงกันซึ่งจิต คือซึ่งจิต
ของตน จากบาป คือจากกรรมชั่ว
เพราะว่า คือเพราะเมื่อบุคคลใด กระทำ
อยู่ คือทำอยู่ซึ่งบุญช้า ใจย่อมยินดี
ในบาป คือใจของบุคคลนั้น ย่อมยินดี
คือย่อมยินดียิ่งในบาป คือในกรรมอัน
ลามก.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๙/๓๐.

๒. เสยยสกเถรวตฺถุ (๙๖)

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา
 น ตํ กยิรา ปุณฺปุณฺนี
 น ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ
 ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.^๑

โย ปุริโส ปาปํ ปาปกมฺมํ เจ
 กยิรา เจ กเรยฺย ตํ ปาปกมฺมํ
 ปุณฺปุณฺนี น กยิรา น กเรยฺย, โส
 ปุริโส ตมฺหิ ตสฺมึ ปาปกมฺเม จนฺทํ น
 กยิราถ น กเรยฺย, กิการณา ปาปสฺส
 อจฺจโย ปาปกมฺมสฺส วุฑฺฒิ ทุกฺโข ทุกฺข์
 เอว อาวหติ.

๒. เรื่องพระเสยยสกเถระ (๙๖)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ถ้าบุรุษพึงทำบาปไฉรั ไม่ควรทำ
 บาปนั้นบ่อย ๆ ไม่ควรทำความ
 พอใจในบาปนั้น เพราะว่าความ
 สั่งสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

บุคคลใด หากพึงทำ คือหากพึง
 กระทำซึ่งบาป คือซึ่งกรรมอันลามกไฉรั
 ไม่ควรทำ คือไม่พึงกระทำกรรมลามก
 นั้นบ่อย ๆ, บุคคลนั้นไม่ควรทำ คือไม่พึง
 กระทำความพอใจในบาปนั้น คือใน
 กรรมอันลามกนั้น เหตุใด (เพราะว่า)
 ความสั่งสมซึ่งบาป คือความเจริญแห่ง
 กรรมอันลามกเป็นทุกข์ คือย่อมนำมา
 ซึ่งทุกข์ฝ่ายเดียวกันนั้นเทียว.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๐.

๓. ลาภเทวธิดาวตถุ (๙๗)

ปุณฺณณฺเจ ปุริโส กยิรา
 กยิราเถนํ ปุณฺปุณฺ
 ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ
 สุขํ ปุณฺณสฺส อจฺจโย.^๑

โย ปุริโส ปุณฺณํ ปุณฺณกมฺมํ เจ
 กยิรา เจ กเรยฺย, โส ปุริโส เอกวารํ
 เม ปุณฺณํ กตํ อลํ เอตตาวตฺตา อิติ
 อโนรมิตฺวา เอนํ เอตํ ปุณฺณกมฺมํ
 ปุณฺปุณฺ กยิราถ กเรยฺย, โส ปุริโส
 ตมฺหิ ตสฺมिํ ปุณฺณกมฺเม ฉนฺทํ กยิราถ
 กเรยฺย, ปุณฺณสฺส อจฺจโย ปุณฺณกมฺมสฺส
 วุฑฺฒิ สุขํ อิตฺโลกปรโลกสุขาวโห โหติ.

๓. เรื่องนางลาภเทวธิดา (๙๗)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ถ้าบุรุษพึงทำบุญไซ้ร้ พึงทำบุญนั้น
 บ่อยๆ พึงทำความพอใจในบุญนั้น
 เพราะว่าการสั่งสมบุญ ทำให้
 เกิดสุข.

บุรุษใด หากพึงทำ คือหากพึง
 กระทำซึ่งบุญ คือซึ่งบุญกรรมไซ้ร้ บุรุษ
 นั้นไม่ยินดีแล้ว (แต่เพียง) ว่า บุญเรา
 ทำแล้วสิ้นวาระหนึ่ง พอที่ด้วยบุญมี
 ประมาณเท่านั้น พึงทำ คือควรกระทำ
 ซึ่งบุญนั้น คือซึ่งบุญกรรมนั้นบ่อย ๆ,
 บุรุษนั้นพึงทำ คือควรกระทำซึ่งความ
 พอใจในบุญนั้น คือในบุญกรรมนั้น
 (เพราะว่า) ความสั่งสมซึ่งบุญ คือ
 ความเจริญแห่งบุญกรรม ทำให้เกิดสุข
 คือเป็นเหตุนำสุขมาให้ ทั้งในโลกนี้
 และโลกหน้า.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๑๙/๓๐.

ยथा จ ปจฺจตี ภาทฺร
 อถ (ภาทฺโร) ภาทฺรานิ ปสฺสตี.^๑

ภาทฺรํ สุนฺทฺรํ กมฺมํ ยสฺส ปุคฺคฺลสฺส
 ยาว น ปจฺจตี ยาว วิปากํ น
 เทติ, ภาทฺโร ภาทฺรกกมฺมํ ยุตฺโต ปาปํ
 ปาปกมฺมํ ปสฺสตี ภาทฺรํ สุนฺทฺรํ, ตสฺส
 ปุคฺคฺลสฺส ยथा จ ยสฺมี กาลे ปจฺจตี
 วิปากํ เทติ, อถ ภาทฺโร สุนฺทฺรกกมฺโม
 ภาทฺรานิ สุนฺทฺรกกมฺมานิ ปสฺสตี.

ผลัดผล แต่เมื่อใดกรรมดีผลัดผล
 เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรมดีว่าดี.

กรรมดี คือกรรมอันงาม ย่อมไม่
 ผลัดผล ตราบใด คือยอมไม่ให้ผล
 (วิบาก) ตราบใด แก่บุคคลใด, ผู้กระทำ
 ความดี คือผู้ประกอบซึ่งกรรมดี
 ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่ว คือว่าเป็นกรรมชั่ว
 กรรมดี คือกรรมงาม (ยอมผลัดผล)
 แก่บุคคลนั้น แต่เมื่อใด คือในกาลใด
 (กรรมดี) ย่อมผลัดผล คือยอมให้ผล,
 เมื่อนั้น คนดี คือคนผู้มีกรรมอันงาม
 ย่อมเห็น (กรรมดี) ว่าดี คือเป็น
 กรรมงาม.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๑๙/๓๑.

๕. อสยฺยตปริกฺขารภิกฺขุวตฺต

(๙๙)

มาวมณฺเณถ ปาปสฺส
 น มตฺตํ อาคมิสฺสตี
 อุกฺกพิณฺทุนิปาเตน
 อุกฺกมุโหปี ปุริตี,
 ปุริตี พาโล ปาปสฺส
 โถกํ โถกํปี อัจฉินฺ^๑

ภิกฺขเว ปุคฺคโล มาวมณฺเณถ มา
 อวชาเนยฺย ปาปสฺส ปาปี ปาปกมฺมํ
 กมฺมํ น มตฺตํ อปฺปมตฺตกํ เม กตฺ,
 น ตํ ปาปกมฺมํ อาคมิสฺสตีตี. ยถา
 อุกฺกมุโห อุกฺกชฺฏํ เทเว วสฺสนฺเต มุขํ
 วิวริตฺวา จปีตี เอเกกสฺส อุกฺกพิณฺทุสฺส
 นิปาเตน อนฺนุพฺพุเพน อภิปุริตี, เอวเมว
 ตถา พาโล ปาปี โถกํ โถกํปี อัจฉินฺ
 อัจฉินฺนฺโต วฑฺฒนฺนฺโต ปาปสฺส ปาเปน
 ปุริตี.

๕. เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริวาร

(๙๙)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบาปว่า บาปมี
 ประมานน้อย จักไม่มาถึง แม้
 หม้อน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลง
 (ที่ละหยาด) ได้ ฉนฺได ชนพาล
 เมื่อสั่งสมบาปแม้ทีละน้อยๆ ย่อม
 เต็มด้วยบาปได้ ฉนฺนินฺ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลไม่ควร
 ดูหมิ่น คือไม่พึงดูแคลนซึ่งบาป คือ
 ซึ่งบาป ได้แก่ บาปกรรมว่า บาปมี
 ประมานน้อย คือมีประมานนิดหน่อย
 อันเรากระทำแล้ว, บาปกรรมนั้นจัก
 ไม่มาถึง ดังนี้. หม้อน้ำ คือหม้อแห่งน้ำ
 อันบุคคลเปิดปากตั้งไว้ในเมื่อฝนตกอยู่
 ย่อมเต็มเปี่ยมด้วยการตกลงแห่งหยาดน้ำ
 แต่ละหยาด โดยลำดับ ฉนฺได, คนพาล
 สั่งสมอยู่ คือก่อกั้นอยู่ ได้แก่ พอกพูน
 อยู่ซึ่งบาปแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มแต่บาป
 คือด้วยบาป ฉนฺนินฺนินฺเทยฺว คือ
 เหมือนฉนฺนินฺ.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๑.

๖. เรื่องพิพาลปทกเสฏฐิวัตถุ (๑๐๐)

มาวมณฺเณถ ปุณฺณสฺส
 น มตฺตํ อาคมิสฺสตี
 อุตฺพิณฺทุนิปาเตน
 อุกฺกุโมปิ ปุรฺติ
 ปุรฺติ ธีโร ปุณฺณสฺส
 โถกํ โถกํปิ อัจฉินฺ^๑

บุคคลใด ปุณฺณสฺส ปุณฺณํ กตฺวา
 มยา ปุณฺณํ น มตฺตํ อปฺปมตฺตกํ กมฺมํ
 กตํ, น ตํ ปุณฺณกมฺมํ อาคมิสฺสตีตี
 มาวมณฺเณถ มา อวชาเนยฺย, ยถา
 อุกฺกุโม อุกฺกมฺภุ เทเว วสฺสนฺเต มุขํ
 วิวริตฺวา จปิตํ **อุตฺพิณฺทุนิปาเตน**
 เอเกกสฺส อุกฺกสฺส พิณฺทุสฺส นิปาเตน
 นิรฺนตฺเร อภิปุรฺติ, เอวเมว ตถา ธีโร
 ปณฺชิตฺโต บุคฺคโล โถกํ โถกํปิ ปุณฺณํ
 อัจฉินฺ อัจฉินฺนฺโต วฑฺฒนฺนฺโต ปุณฺณสฺส
 ปุณฺเณน ปุรฺติ.

๖. เรื่องเศรษฐีชื่อพิพาลปทกะ (๑๐๐)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลอย่าพึงดูหมิ่นบุญว่านิดหน่อย
 จักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำยังเต็มด้วย
 หยาดน้ำที่ตกลงมา (ที่ละหยด ๆ)
 ได้ฉันใด, ธีรชน (ชนผู้มีปัญญา)
 สังสมบุญแม้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็ม
 ด้วยบุญได้ ฉะนั้น.

บุคคลอย่าพึงดูหมิ่น คืออย่าพึง
 ดูแคลนซึ่งบุญว่า บุญนิดหน่อย คือ
 กรรมมีประมาณน้อย อันเรากระทำแล้ว
 ซึ่งบุญ (จึง) กระทำแล้ว, บุญกรรมนั้น
 จักไม่มาถึง, หม้อน้ำ คือหม้อแห่งน้ำ
 อันบุคคลเปิดปากตั้งไว้ในเมื่อฝนตกอยู่
 ย่อมเต็มเปี่ยม ด้วยการตกลงแห่ง
 หยาดน้ำ คือด้วยการตกลงแห่งหยาด
 แห่งน้ำที่ละหยดติดต่อกัน ฉะนั้น,
 นักปราชญ์ คือบุคคลผู้บัณฑิตสังสมอยู่
 คือสะสมอยู่ ได้แก่พอกพูนอยู่ ซึ่งบุญ
 แม้หน่อยหนึ่ง หน่อยหนึ่ง ย่อมเต็ม

^๑ พ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๑.

ด้วยบุญ คือด้วยบุญ จันนั้นนั่นเทียว
คือเหมือนจันนั้น.

๗. มหาชนวาณิชวาทถุ (๑๐๑)

วาณิชชูไชว ภัย มคัค
อปปสตุโถ มหทุโถ
วิสั ชีวิตุกาไมว
ปาปานิ ปริวชชเย.^๑

วาณิชชูไชว ยถา วาณิชชูไช
อปปสตุโถ มหทุโถ อปปปฏิภายั มคัค
ปริวชชเย ปริวชชเยย อิว ยถา ปุคคโค
ชีวิตุกาไม วิสั ปริวชชเย ปริวชชเยย
เอวั ตถา ปณฺทิตโต ภิกขุ อปปมตฺตกาณิ
ปาปานิ ปริวชชเย ปริวชชเยยชาติ.

๗. เรื่องมหาชนวาณิช (๑๐๑)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลพึงเว้นกรรมชั่วทั้งหลายเสีย,
เหมือนพ่อค้ามีทรัพย์มาก มีพวกน้อย
เว้นทางอันพึงกลัว, (และ) เหมือน
ผู้ต้องการจะเป็นอยู่ เว้นยาพิษเสีย
ฉะนั้น.

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต พึงเว้น คือ
พึงงดเว้นกรรมชั่วทั้งหลายอันมีประมาณน้อย
เพียงดังพ่อค้า คือเหมือนพ่อค้ามี
พวกน้อย มีทรัพย์มาก พึงเว้น คือพึง
งดเว้นหนทางที่มีภัย (ที่พึงกลัว) (ถึงแม้)
ว่า มีจำนวนน้อย จันใด, เพียงดัง
คือเหมือนบุคคลผู้ใคร่ที่จะเป็นอยู่เทียว
พึงเว้น คือพึงงดเว้นยาพิษเสีย จันใด
จันนั้น คือ เหมือนจันนั้น.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๑.

๘. กุกกุฏมิตตตถุ (๑๐๒)

ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสฺส
 หเรยฺย ปาณินา วิสํ
 นาพฺพณํ วิสมเนวติ
 นตฺถิ ปาปํ อกฺุพฺพโต.^๑

วโณ ยสฺส ปุคฺคฺลสฺส ปาณิมฺหิ
 เจ นาสฺส ยถิ น ภเวยฺย, โส ปุคฺคฺโล
 วิสํ ปาณินา หเรยฺย หริตุํ สกฺุณฺเณยฺย.
 กสฺมา การณา. ปหาตุํ วิสํ. น
 อวณํ ปาณิํ วิสํ อเนวติ น ปสฺสติ
 น อเนวตุํ สกฺุโกติ, ปาปํ อกฺุพฺพโต
 อกฺุพฺพนฺตสฺส ปุคฺคฺลสฺส นตฺถิ อวณํ
 ปาณิํ วิสํ วิย.

๘. เรื่องนายพรานกุกกุฏมิตร (๑๐๒)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ถ้าแผลไม่พียงมีในฝ่ามือใคร บุคคล
 พียงนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะ
 ยาพิษยอมไม่ซึมเข้าไปสู่ฝ่ามือที่ไม่มี
 แผล ฉนใด บาป ย่อมไม่มี
 แก่ผู้ไม่ทำอยู่ ฉนนัน.

หากว่า คือฉฉว่าแผล ไม่พียงมี คือ
 ไม่พียงมีในฝ่ามือของบุคคลใด บุคคลนั้น
 พียงนำไป คือพียงอาจเพื่อนำไปซึ่งยาพิษ
 ด้วยฝ่ามือ เพราะเหตุไร คือเพราะเหตุ
 เพื่อละลายยาพิษ ยาพิษยอมไม่ซึมซาบ
 คือยอมไม่ติด ได้แก่อยอมไม่อาจเพื่ออัน
 ซึมซาบ ซึ่งฝ่ามืออันไม่มีแผล บาปยอม
 ไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่ทำอยู่ คือผู้ไม่กระทำ
 อยู่ราวกับยาพิษ ไม่ซึมซาบอยู่ ซึ่งฝ่ามือ
 ที่ไม่มีแผล ฉนนัน.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๙/๓๑.

(ความสืเนหาในก่อน ได้ครอบงำธิดา
ของเศรษฐี พร้อมกับได้เห็นนายพราน
กุกกุมิตรนั้นแล. จริงอยู่ แม้พระผู้มี
พระภาคก็ตรัสค้ำนี้ไว้ว่า)

บุพเพ สนฺนิวาเสน
ปจฺจุปฺปนฺนฺหิตน วา
เอวฺนฺตํ ชายเต เปมํ
อุปฺปลํ ฆโถทเก.^๑

ความรักนั้นย่อมเกิด เพราะอาศัย
เหตุ ๒ ประการ อย่างนี้ คือเพราะ
การอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ๑ เพราะ
การเกี่ยวพันกันในปัจจุบัน ๑ ดุจ
ดอกบัวเกิดในน้ำ (เพราะอาศัย
เปลือกตมและน้ำ) ฉะนั้น.

ยํ เปมํ เปตํ ตสฺส ปุคฺคฺลสฺส
บุพฺเพ ปุริมภเว สนฺนิวาเสน วา
ปจฺจุปฺปนฺนฺหิตน วา วิปาเกน เอวํ
ชายเต ชายติ อุปฺปชฺชติ, ยถา อุปฺปลํ
อุปฺปลวีหํ อุทเก สมฺพนฺธํ วิรุฬฺหํ โหติ.

แม้ความรักนั้นใด ย่อมเกิด คือ
ย่อมเกิด ได้แก่ย่อมอุบัติ แก่บุคคลนั้น
เพราะการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน คือ
ในภพก่อน ๑ เพราะผล (วิบาก) ที่เกี่ยวพัน
กันในปัจจุบัน ๑ เหมือนดอกบัว คือ
พืชคือดอกบัว ย่อมเกี่ยวพันกัน คือ
ย่อมงอกในน้ำ ฉะนั้น.

^๑ ฎ. ข. ๕/๒๘.

๙. โภกสุนขลุททุกวตุถุ (๑๐๓)

โย อปฺปทฺฏจฺจสฺส นรฺสฺส ทฺสฺสติ
 สฺทฺทฺจฺจสฺส โปสฺสสฺส อนนฺจฺจณฺสฺส
 ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ
 สฺขุโม รโช ปฏฺวิวาทํ ชิตฺโต.^๑

โย ปุคฺคโล นรฺสฺส สตฺตฺสฺส
 โปสฺสสฺส กุลปฺตฺตฺสฺส สฺทฺทฺจฺจสฺส นิรฺปวาทฺสฺส
 อนนฺจฺจณฺสฺส นิภฺกิลฺลสฺส อปฺปทฺฏจฺจสฺส
 ตํ อตฺตโน ทฺสฺสติ อปรฺชฺฉติ ปาปํ
 ตเมว พาลํ ปุคฺคลํว ชิตฺโต ปจฺเจติ
 เอติ. ยถา สฺขุโม รโช ปฏฺวิวาทํ ชิตฺโต
 ปุคฺคเลน ตสฺเสว ปุริสฺสฺส อฺปฺริ ปตฺติ.

๙. เรื่องนายพรานสุนัข ชื่อโกกะ (๑๐๓)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ผู้ใด ประทุษร้ายต่อนรชนผู้ไม่
 ประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสดุจ
 เนิน บาปย่อมกลับถึงผู้นั้น ซึ่งเป็น
 คนพาลนั่นเอง เหมือนธูลีอัน
 ละเอียดยี่เขาตัดทวนลมไป ฉะนั้น.

บุคคลใด ย่อมประทุษร้าย คือ
 ย่อมประพฤติผิดต่อตนนั้น ต่อนรชน
 คือต่อสัตว์ผู้เป็นสัตว์ของเลี้ยง คือ
 ผู้เป็นกุลบุตร ผู้บริสุทธิ์ คือผู้มีความผิด
 ออกแล้ว ผู้ไม่มีกิเลสดุจเนิน คือผู้มี
 กิเลสออกแล้ว ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว บาป
 ย่อมกลับถึง คือยอมไปถึงคนพาลนั้น
 นั้นแหละ เพียงดังธูลีอันบุคคลตัดไปแล้ว
 กลับถึงอยู่ (กระทบบอยู่) ซึ่งบุคคล ฉะนั้น.
 เหมือนธูลีอันละเอียดยี่ อันบุคคลตัดไป
 แล้วสู่ที่ทวนลม ย่อมตกไปเหนือบุคคล
 นั้น นั้นแหละ.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๙/๓๑.

๑๐. มณิการกุลุปกทิสฺสเถระ- วตฺถุ (๑๐๔)

ปัจจุจติ มุณีโน ภาตฺตํ
 โถกํ โถกํ กุเล กุเล
 ปิณฺฑทิกาย จริสฺสามิ
 อตฺถิ ชงฺฆพฺลํ มม.^๑

ตาด มณิการ ตว ภาตฺตํ สุกฺกํ
 สมานํ น อิจฺฉามิ, ตว ภริยา มุณีโน
 มณฺเฑโน มณิการสฺส ภาตฺตํ ปจฺติ ปกุโกติ,
 ชงฺฆพฺลํ มม อตฺถิ, อหํ ปิณฺฑทิกาย
 ปิณฺฑทฺปาตตฺถาย โถกํ โถกํ สณฺนิกํ สณฺนิกํ
 กุเล กุเล จริสฺสามิ.

คพฺภเมเก อุปฺปชฺชุนฺติ
 นิรยํ ปาปกมฺมุณีโน

๑๐. เรื่องพระติสสเถระ ผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว (๑๐๔)

(พระเถระสมาทานธุดงค์ กล่าวคาถานี้ว่า)

ภัดในทูกสกุล ๆ ละนิดหน่อย อัน
 เขาหุงไว้เพื่อมุณี เราจักเที่ยวไปด้วย
 ปลีแข้ง กำลังแข้งของเรายังมีอยู่.

ดูกรพ่อ นายช่างแก้วมณีเราอย่า่อม
 ไม่ปรารถนาภัดของท่านที่ (หุง) สุกแล้ว
 ภรรยาของท่านอย่า่อมหุงภัดอย่า่อมยังภัดให้สุก
 เพื่อมุณี เพื่อแก้วมณี (และ) เพื่อนายช่าง
 แก้วมณี กำลังแข้งของเรามีอยู่ เราจัก
 เที่ยวไปในแต่ละตระกูล หน่อยหนึ่ง คือ
 ค่อย ๆ (เที่ยวไป) ด้วยปลีแข้ง เพื่อ
 ต้องการบิณฑบาต.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

ชนทั้งหลายบางพวก อย่า่อมเข้าถึง
 ครรภ์ ผู้มีกรรมลามกอย่า่อมเข้าถึง

^๑ พ. เถร. ๒๖/๓๐๗.

สัคค์ สุกฺติโน ยนฺติ
 ปรีนิพฺพนฺติ อนาสวา.^๑

ภิกฺขเว เอกจฺเจ สตุตา คพฺภ
 มนุสฺสคพฺเภ อุปฺปชฺชนฺติ, ปาปกมฺมิโน
 ชนา นีรยํ อุปฺปชฺชนฺติ, สุกฺติโน
 ชนา สุทฺธิกมฺมิกา สัคค์ ยนฺติ
 คจฺจนฺติ, อนาสวา ชีณาสวา ปรีนิพฺพนฺติ
 นิพฺพานํ ยนฺติ คจฺจนฺติ.

นรก ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่งสุคติ
 ย่อมไปสวรรค์ ผู้ไม่มีอาสวะ
 ย่อมปรีนิพพาน.

ดูกรรมิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
 บางพวกย่อมเข้าถึงครม คือ (ย่อมเกิด)
 ในครมแห่งมนุษย์, ชนทั้งหลาย ผู้มีกรรม
 อันลามก ย่อมเข้าถึงนรก ชนทั้งหลาย
 ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่งสุคติ คือผู้มีกรรม
 อันหมดจด ย่อมไป คือย่อมดำเนินไปสู่
 สวรรค์, ผู้ไม่มีอาสวะ คือพระชีณาสพ
 ย่อมปรีนิพพาน คือย่อมไป ได้แก่
 ย่อมดำเนินไปสู่พระนิพพาน.

๑๑. ตโยชนวตฺถุ (๑๐๕)

น อนฺตลิกฺเข น สมฺพุทธมชฺฌเ
 น ปพฺพตานิ วิวริ ปวิสุสํ
 น วิชฺชเต โส ชคฺติปฺปเทโส
 ยตฺตฺรภูจฺจิโต มุจฺเจยฺย ปาปกมฺมา.^๒

๑๑. เรื่องบน ๓ คน (๑๐๕)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

คนที่ทำกรรมชั่วไว้ หนีไปแล้วใน
 อากาศ ก็ไม่พึงพ้นจากความชั่วได้,
 หนีไปในท่ามกลางมหาสมุทร ก็ไม่
 พึงพ้นจากกรรมชั่วได้, หนีไปสู่ชอก

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๑.

^๒ พุ. ติ. ๒๕/๑๙/๓๑.

โย โภจิ ปุคฺคโล อิมินา อุปาเยน
 ปาปกมฺมโต มุจฺจิสฺสามีติ **อนุตฺตริกฺเข**
 อากาเส นิสฺสึเทยฺย, ปาปกมฺมโต มุจฺเจยฺย
 น. โย โภจิ ปุคฺคโล สมฺมทฺตมชฺเช
 จตฺตฺราสีติโยชนคฺมภีเร จิตฺโต ปาปกมฺมโต
 มุจฺเจยฺย น. ปพฺพตานิ วิวรํ **ปวิสุสฺสํ**
 ปวิสนฺโต น มุจฺเจยฺย, ปุรตฺตฺถิมาทิสฺสุ โส
 ปเทโส **ชคฺติปฺปเทเสสุ** ปจฺวิภาเคสุ น
 วิชฺชเต น ปญฺญาเยเต. ยตฺตฺร ยสฺมึ
 ปเทเส ปาปกมฺมิโก ปุคฺคโล ปาปกมฺมา
 ปาปกมฺมโต น มุจฺเจยฺย.

แห่งภูเขา ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่ว
 ได้, (เพราะ) เขาอยู่แล้วในประเทศ
 แห่งแผ่นดินใด พึงพ้นจากกรรมชั่ว
 ได้, ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น ห้าม
 อยู่ไม่.

บุคคลใดบุคคลหนึ่ง คิดว่า เรา
 จักพ้นจากกรรมชั่วได้ด้วยอุบายนี้ ดังนี้
 พึงนั่งในอากาศกลางหาว คือในอากาศ
 (เขา) ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้. บุคคลใด
 บุคคลหนึ่งยืนอยู่แล้ว ในท่ามกลางสมุทร
 อันลึกถึง ๘๔ โยชน์ (เขา) ไม่พึงพ้นจาก
 กรรมชั่วได้. **เขาหนีไป** คือเข้าไปอยู่สู่
 ซอกแห่งภูเขาทั้งหลายก็ไม่พึงพ้น (จาก
 กรรมชั่ว), บุคคลผู้ทำกรรมชั่ว(ยืนอยู่แล้ว)
 ในประเทศใด คือพึงพ้นจากกรรมชั่ว คือ
 กรรมอันเลวทราม. ประเทศนั้นย่อมไม่มี
 คือย่อมไม่ปรากฏในประเทศแห่งแผ่นดิน
 คือในส่วนแห่งแผ่นดิน มีในทิศเบื้องหน้า
 เป็นต้น.

๑๒. สุปุพฺพุตฺตสกุทฺต (๑๐๖)

น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺฌเ
 น ปพฺพตานิ วิวรํ ปวิสฺสํ
 น วิชฺชเต โส ชคฺติปฺปเทโส
 ยตฺตฺตฺตํ นปฺปสฺสเหยฺย มจฺจุ.^๑

โย ปุคฺคโล อนฺตลิกฺเข จิตฺโต โหติ
 ปาปกมฺมโต มจฺจุเจยฺย น, สมุทฺทมชฺฌเ
 จิตฺโต โหติ น, ปพฺพตานิ วิวรํ
 ปพฺพตนฺตรํ ปวิสฺสํ ปวิสฺสนฺโต จิตฺโต โหติ
 น, โส ชคฺติปฺปเทโส น วิชฺชเต น
 ปญฺญาเยเต ยตฺตฺตํ ยสฺมึ ปเทเส จิตฺตํ
 มจฺจุมรณํ ตํ ปุคฺคลํ นปฺปสฺสเหยฺย
 นาภิภเวยฺย, เกสคฺคฺมตฺตปิ โส
 ปจฺวีปเทโส นตฺถิ.

ปาปวคฺคควณฺณา นิฏฺฐิตา.

นวมโ วคฺโค.

๑๒. เรื่องสุปฺพุตฺตสากยะ (๑๐๖)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลจงนั่งอยู่ในกลางหาบ เข้าไป
 สูท่่ามกลางสมุทฺร เข้าไปสู่ชอกเขา
 ก็ไม่พ้น(จากความตาย) ประเทศ
 คือแผ่นดินที่ความตายไม่เพียงครอบงำ
 ผู้สถิตอยู่ ย่อมไม่มี.

บุคคลใด ยืนอยู่แล้วในอากาศ
 กลางหาบ ไม่เพียงพ้นจากกรรมชั่ว, ยืนอยู่
 ในท่ามกลางมหาสมุทฺร ก็ไม่เพียงพ้นจาก
 กรรมชั่ว, บุคคลเข้าไป คือเข้าไปอยู่
 สูชอกแห่งภูเขา คือสู่ระหว่างแห่งภูเขา
 ไม่เพียงพ้นจากกรรมชั่ว, ความตายคือมัจจุ
 ไม่เพียงครอบงำ คือไม่ย่ำยีบุคคลนั้นผู้ดำรง
 อยู่แล้วในประเทศใด คือ ณ ประเทศใด,
 ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น ย่อมไม่มี คือ
 ย่อมไม่ปรากฏ, ประเทศแห่งแผ่นดิน
 แม้สักว่าเท่าปลายผม ย่อมไม่มี.

พรรณนาปาปวรรคจบ.

วรรคที่ ๙ จบ.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๑๙/๓๑.

๑๐. ทณฺทวคฺค

๑. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุวตฺถุ (๑๐๗)

สพฺเพ ตสฺนฺติ ทณฺทสฺส
สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน
อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา
น หนฺเยย น สมฺตเย.^๑

สพฺเพ สตฺตา อตฺตนิ ทณฺทเท
ปตฺนฺเต ตสฺส ทณฺทสฺส ตสฺนฺติ
อุตฺราสฺนฺติ, สพฺเพ สตฺตา มจฺจุโน
มจฺจุณา มรณฺสฺมา ภาณฺติ, โย ปุคฺคโล
ปรํ สตฺตํ อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา. โส
ปุคฺคโล ปรํ ปุคฺคลํ สยํ น หนฺเยย น
สมฺตเย น สมฺเตยฺย.

๑๐. ทณฺทวรรค

๑. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ (๑๐๗)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่น
ต่ออาชญา, สัตว์ทั้งหมด ย่อมกลัว
ต่อความตาย, บุคคลทำตนให้เป็น
อุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควร
ใช้ให้ฆ่า (ผู้อื่น).

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เมื่ออาชญา
จะตกที่ตน ย่อมหวาดหวั่น คือย่อม
สะดุ้งต่ออาชญานั้น, สัตว์ทั้งหลาย
ทั้งปวง ย่อมกลัวต่อมัจจุ คือเพราะ
ความตาย ได้แก่ต่อความตาย, บุคคลใด
กระทำตนให้เป็นอุปมา (เครื่องเปรียบ-
เทียบ) กับสัตว์อื่น (แล้ว) บุคคลนั้นไม่พึง
ฆ่าเอง ไม่พึงยังบุคคลให้ฆ่า คือไม่พึง
ใช้ให้ฆ่าซึ่งบุคคลอื่น.

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๒๐/๓๒.

๒. นพุพกุภิกขุภุวตถุ (๑๐๘)

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส
 สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ
 อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา
 น หนฺนฺย น สมฺตเย.^๑

สพฺเพ สตฺตา ทณฺทสฺส ตสนฺติ,
 ชีวิตํ อตฺตโน ชีวิตํ สตฺตานิ สพฺเพหิ
 สตฺเตหิ ปิยํ อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา น
 หนฺนฺย น สมฺตเย น สมฺเตยฺย.

๒. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ (๑๐๘)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่น
 ต่ออาชญา ชีวิตย่อมเป็นที่รัก
 ของสัตว์ทั้งหมด บุคคลควรทำตน
 ให้เป็นอุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง
 ไม่ควรใช้ให้ฆ่า.

สัตว์ทั้งหลายทั้งหมด ย่อมหวาด-
 หวั่นต่ออาชญา, ชีวิต คือชีวิตของตน
 เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลาย โดยสัตว์
 ทั้งหมดทั้งปวง, บุคคลทำตนให้เป็น
 อุปมาแล้ว ไม่พึงฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้ฆ่า
 คือไม่พึงยังบุคคลอื่นให้ฆ่า.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๐/๓๒.

๓. สัมพหุลกุมารกตฤ (๑๐๙)

สุขกามานี ภูตานี
โย ทณฺฑเทน วิหีสติ
อตุตฺตโน สุขเมสฺसानโน
เปจฺจ โส น ลภเต สุขิ.^๑

โย ปุคฺคโล อตุตฺตโน สุขิ เอสานโน
คเวสฺมาโน ภูตานี สุขกามานี ทณฺฑเทน
วา เลทฺททฺทอาทีหิ วา วิหีสติ วิเหเจติ,
โส ปุคฺคโล เปจฺจ ปฺรโลเก สุขิ
มนุสฺสสุخي วา ทิพฺพสุخي วา ปรมตฺตภูตํ
นิพฺพานสุخي วา น ลภเต น ลภติ.

สุขกามานี ภูตานี
โย ทณฺฑเทน น หีสติ
อตุตฺตโน สุขเมสฺसानโน
เปจฺจ โส ลภเต สุขิ.^๒

๓. เรื่องเด็กหลายคน (๑๐๙)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่
สุข บุคคลใดแสวงหาสุขเพื่อตน
แต่เบียดเบียนสัตว์อื่น ด้วยท่อนไม้
บุคคลนั้นจะไปแล้ว ย่อมไม่ได้สุข.

บุคคลใดแสวงหาอยู่ คือเสาะหา
อยู่ซึ่งสุขเพื่อตน ย่อมเบียดเบียน คือ
ย้อมรบกวน ซึ่งสัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย
ผู้ใคร่สุขด้วยท่อนไม้หรือด้วยวัตถุทั้งหลาย
มีก้อนดินเป็นต้น, บุคคลนั้นจะไปแล้ว
ย่อมไม่ได้, คือย่อมไม่ประสบซึ่งสุข คือ
ซึ่งสุขสำหรับมนุษย์ สุขอันเป็นทิพย์ หรือ
สุขคือพระนิพพาน อันเป็นปรมัตถ์ (สุข)
ในโลกหน้า.

สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่สุข
บุคคลใด แสวงหาสุขเพื่อตน
ไม่เบียดเบียน (ผู้อื่น) ด้วยท่อนไม้
บุคคลนั้นจะไปแล้ว ย่อมได้สุข.

^๑ พ. ติ. ๒๕/๒๐/๓๒.

^๒ พ. ติ. ๒๕/๒๐/๓๒.

โย ปุคฺคโล อตฺตโน สุขํ เอสานโน
ภูตานิ สุขกามานิ ทณฺฑเทน ทณฺฑาทินา
น หีสติ โส ปุคฺคโล เปจฺจ ปฺรโลเก
สุขํ ติวริํ สุขํ ลภเต.

บุคคลใด แสวงหาอยู่ซึ่งสุข เพื่อตน
ยอมไม่เบียดเบียน ซึ่งสัตว์ผู้เกิดแล้ว
ทั้งหลาย ผู้ใคร่สุข ด้วยท่อนไม้ คือด้วย
วัตถุมีท่อนไม้เป็นต้น, บุคคลนั้นละไปแล้ว
ยอมได้สุข คือยอมประสບสุข ๓ อย่าง
ในโลกหน้า.

๔. โกณทธานตุเถรวตฺต (๑๑๐)

มาโวจ ผรฺุสํ กญฺจิ
วุตฺตา ปฏฺิวเทยฺยุ ตํ
ทุกฺขา หิ สารมฺภกฺกา
ปฏฺิทนฺฑทา มุเสยฺยุ ตํ.^๑

ปุคฺคโล เอกํ ปุคฺคลํ กญฺจิ ผรฺุสํ
วจนํ มา อโวจ, วุตฺตา เยน ปุคฺคเลน
วุตฺตา ปเร ทุสฺสึลาติ วุตฺตา ตํ ปุคฺคลํ
ตเถว ปฏฺิวเทยฺยุ, ทุกฺขา หิ สารมฺภกฺกา,

๔. เรื่องพระโกณทธานเถระ (๑๑๐)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า).

เธออย่าได้กล่าวคำหยาบกับใคร ๆ
ชนเหล่าอื่น ถูกเธอกล่าวว่าแล้ว
จะฟังว่าตอบเธอ เพราะการกล่าว
แข่งขันกันให้เกิดทุกข์ อาชญาตอบ
ฟังถูกต้องเธอ.

บุคคล อย่าได้กล่าวคำอันหยาบ
กับบุคคลหนึ่ง คือกับใคร ๆ, ชนทั้งหลาย
เหล่าอื่น อันเธอกล่าวว่าแล้ว คืออัน
บุคคลใดกล่าวว่าแล้ว ได้แก่กล่าวว่า

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๐/๓๒.

เอสา การณุตตวรรษุคคาคาหกถา นาม
ทุกุชา. กายทณฺฑาทาทิหิ ปรี ปหฺรณุตสฺส
ตาทิสาว ปฏฺิทณฺฑา ตว มตฺถเก
ปเตยฺยํ ตํ ปุคฺคํ ฌุเสยฺยํ.

สเจ เนเรสิ อุตฺตานํ
กํโส อุปฺหโต ยถา
เอส ปตฺโตสิ นิพฺพานํ
สارมฺโภา เต น วิชฺชติ.^๑

สเจ เนเรสิ สเจ เต อุตฺตานํ
นิจฺจลํ กาทํ สกฺขิสฺสสิ. กํโส อุปฺหโต
ยถา ภินฺโน กํโส วิย อุปฺหโต
ปุคฺคเลน สทฺทํ น กโรติ, เอส ปตฺโตสิ
เอวฺรุโป ภวิตํ สกฺขิสฺสสิ, อิมํ ปฏิปทํ
ปุรยมาโน อิทานิ อปฺปมตฺโต เอส
นิพฺพานํ ปตฺโต นาม อสิ. สारมฺโภา
เต ตฺยหํ น วิชฺชติ น ปญฺญาติ.

แล้วว่า “เจ้าพวกทุกุชา” ดังนี้ (เขา
เหล่านั้น) ฟังว่าตอบบุคคลนั้น เหมือน
อย่างนั้นนั่นเทียว. เพราะว่า การกล่าว
แข่งขันกันให้เกิดทุกข์, คือขึ้นชื่อว่า
การกล่าวแข่งขันกันเกินกว่าเหตุนั้นให้เกิด
ทุกข์. อาชญาตอบเช่นนั้น ฟังตกไป
บนกระหม่อมของท่านผู้ประหารอยู่ซึ่ง
บุคคลอื่นด้วยอาชญาทั้งหลาย มีอาชญา
ทางกายเป็นต้น คือฟังถูกต้องบุคคลนั้น.

ถ้าเธออาจยังตนไม่ให้หวั่นไหวได้ตั้ง
กัณฐดาลที่ถูกกำจัดแล้วไซ้ร้ เธอ
ย่อมเป็นผู้บรรลุนิพพาน, การ
กล่าวแข่งขันกัน ย่อมไม่มีแก่เธอ.

ถ้าเธออาจยังตนไม่ให้หวั่นไหว
คือถ้าเธอจักอาจเพื่อกระทำตนของเธอ
ให้มีไหวออกแล้ว เหมือนกัณฐดาลที่ถูก
กำจัดแล้วไซ้ร้ คือเหมือนกัณฐดาลที่ถูก
บุคคลทำลายคือกำจัดแล้ว ย่อมไม่มีเสียง,
เธอนั้นเป็นผู้บรรลุแล้ว (ซึ่งพระ
นิพพาน) คือจักอาจเพื่อเป็นผู้เห็นปานนี้
ได้แก่ เธอนั้นยังปฏิบัติให้เต็มอยู่
เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ในกาลบัดนี้ ชื่อว่า

^๑ ชุ. ๓. ๒๕/๒๐/๓๓.

เป็นผู้บรรลุแล้วซึ่งพระนิพพาน ย่อมเป็น.
ความแข่งขันกัน ย่อมไม่มี คือย่อมไม่
ปรากฏแก่ท่าน คือ แก่เธอ.

๕. เรื่องอุโปสถกมฺมวตฺถุ (๑๑๑)

ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล
คาโว ปาเชติ โคจรี
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ
อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินิ.^๑

ยถา โคปาโล ฉะโก กุสโล คาโว
โคจรเกทารนฺตรํ ปวิสฺสนฺติโย ทณฺฑเทน
ปาเชติ, เอวํ ตถา ชรา จ มจฺจุ จ
อายุํ ปาณินิ สุตฺตานํ ปาเชนฺติ
ฉินฺทนฺติ เขเปนฺติ. โคपालโก วีย หิ
ชรา จ มจฺจุ จ โคโคณ วีย ชีวิตินฺทริยํ
โคจรภูมि วีย มรณิ.

๕. เรื่องอุโปสถกรรม (๑๑๑)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

นายโคบาล ย่อมต้อนโคทั้งหลาย
ไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉันได
ชราและมัจจุ ย่อมต้อนอายุ
ของสัตว์ทั้งหลายไป ฉันนั้น.

นายโคบาลผู้ฉลาด ผู้เฉลียวฉลาด
ย่อมต้อนโคทั้งหลาย ตัวเข้าไปอยู่สู่
ระหว่างแหว่งคันทันอันเป็นที่โคจร ด้วย
ท่อนไม้ ฉันได, ชราและมัจจุก็ฉันนั้น
คือเหมือนฉันนั้น ย่อมต้อน คือยอมตัด
ได้แก่ ย่อมยังอายุของสัตว์มีลมปราณ
ทั้งหลาย คือของสัตว์ทั้งหลายให้สิ้นไป.
ก็ชราและมัจจุเปรียบเหมือนนายโคบาล

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๐/๓๓.

ชีวิตอินทรีย์เปรียบเหมือนฝูงโค มรณะ
เปรียบเหมือนพื้นที่หากิน.

๖. อชครเปตวตถุ (๑๑๒)

อถ ปาปานิ กมฺมานิ
กริ พาลิ น พุชฺฌติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ
อคฺคิทฺทฺโธมว ตปฺปติ.^๑

อถ โข โย พาลิ กมฺมานิ
ปาปานิ ลามกานิ กโรติ อตฺตโน
ปาปกมฺมปิ กริ กโรนฺโตปิ น พุชฺฌติ
น ชานาติ. ทุมฺเมโธ นิปฺปญฺโถ
ปฺกฺคฺโล เสหิ กมฺเมหิ อตฺตโน กมฺเมหิ
นिरเย นิพฺพตฺติตฺวา อคฺคิทฺทฺโธมว ยถา
ปุริโส ตปฺปติ.

๖. เรื่องอชครเปต (๑๑๒)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

อันคนพาล ทำกรรมทั้งหลาย
อันลามกอยู่ ย่อมไม่รู้ (สิก) บุคคล
ผู้มีปัญญาทราบดี ย่อมเดือดร้อน
ดุจถูกไฟไหม้ เพราะกรรม
ของตนเอง.

ครั้งนั้นแล คนพาลใด ทำกรรม
ทั้งหลายอันเลว คืออันลามก (เขา)
กระทำอยู่ คือแม้กระทำอยู่ แม้ซึ่งกรรม
อันเลวทราบดีแก่ตน ย่อมไม่รู้ (สิก) คือ
ย่อมไม่ทราบ, บุคคลผู้มีปัญญาทราบดี
คือผู้ไม่มีปัญญาเกิดแล้วในนรก ย่อม
เดือดร้อน ดุจบุรุษถูกไฟไหม้ เพราะ
กรรมของตน คือเพราะกรรมทั้งหลาย
ของตน.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๐/๓๓.

๗. มหาโมคคัลลานตฺเถร- วตฺถุ (๑๑๓)

โย ทณฺฑเทณ อทณฺฑเทสุ
 อปฺปทญฺเจสุ ทุสฺสติ
 ทสฺนุณฺนมณฺเณตรํ จานํ
 ขิปฺปเมว นิคฺจฺจติ
 เวทนํ ผรุสํ ชานํ
 สรีรฺสฺส ว เภทนํ
 ครุกํ วาปี อาพาธํ
 จิตฺตฺกฺเขปํ ว ปาปฺเณ
 ราชโต วา อฺปฺสคฺคํ
 อพฺภกฺขานํ ว ทารุณํ
 ปริกฺขยํ ว ณาตีนํ
 โภคานํ ว ปภงฺคณํ
 อถ วาสฺส อคารานิ
 อคฺคิ ทหติ ปาวโก
 กายสฺส เภทา ทุปฺปญฺโณ
 นิริยํ โส อฺปฺปชฺชติ.^๑

โย ปุคฺคโล อทณฺฑเทสุ กาย-
 ทณฺฑทาทีวิริหิตฺเตสุ ขีณาสเวสุ อปฺปทญฺเจสุ

๗. เรื่องพระมหาโมคคัลลาน- เถระ (๑๑๓)

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
 แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

“ผู้ใด ประทูลร้ายในท่าน ผู้ไม่
 ประทูลร้ายทั้งหลาย ผู้ไม่มีอาชญา
 ด้วยอาชญา ย่อมถึงฐานะ ๑๐
 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง พลัน
 ที่เดียว คือถึงเวทนากลับ ๑ ความ
 เสื่อมทรัพย์ ๑ ความสลายแห่งสรีระ
 ๑ อาพาธหนัก ๑ ความฟุ้งซ่าน
 แห่งจิต ๑ ความขัดข้องแต่พระราช
 ๑ การถูกกล่าวต่ออย่างร้ายแรง ๑
 ความย่อหยับ แห่งเครื่องญาติ ๑
 ความเสียหายแห่งโภคะทั้งหลาย ๑
 อีกอย่างหนึ่ง ไฟป่าย่อมไหม้เรือน
 ของเขา, ผู้นั้นมีปัญญาทราวม
 เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงนรก”.

บุคคลใด ย่อมประทูลร้าย
 ในท่านผู้ไม่มีอาชญาทั้งหลาย คือ

^๑ พ. ติ. ๒๕/๒๐/๓๓.

ปเรสุ วา อตตนิ วา นิรปราเสสุ
 ทณฺฑเทณ ทุสฺสติ ทสนฺนํ ทสฺสุ
 ทุกฺขการณฺเส อญฺญตรํ ทุกฺขการณํ
 โส ขิปฺปเมว ขิปฺปิ เอว นิคฺจฺจติ
 ปาปฺพณาติ เวทนํ สีสโรคาทิเภาทํ เวทนํ
 ผรุสํ ชานี กิจฺจฺจาทิตสฺส ฐนฺสฺส ชานี
 สรีรฺสฺส ว เภทนํ หตฺถจฺเจทาทิกํ
 สรีรฺภทนํ ครุกํ วาปี อาพารํ
 เปกฺขหตฺถเอกจฺจขุปีจสฺสปีกฺกณิภาวกฺกฺก
 โรคาทิเภาทํ ครุกาพารํ จิตฺตฺกฺกเขปํ ว
 อุมฺมาทํ ว ปาปฺพณฺ, โย ปุคฺคโล
 ราชโต วา อฺปสฺสคฺคํ ยสฺวิโลป-
 เสนาปติฏฺจานาโทจฺจินฺนุทนาทิกํ ราชโต
 อฺปสฺสคฺคํ วา, อพฺภกฺขานํ ว อธิฏฺจ-
 อสฺสฺสฺสอจฺจินฺนิตฺตปฺพพฺ "อิทํ สนฺธิจฺเจทาทิกมฺมํ
 อิทํ วา ราชปฺราธกมฺมํ ตยา กตฺนุ"ติ
 เอวรूपิ ทารุณํ อพฺภกฺขานํ ว, ปริกฺขยํ
 ว ภาตินํ อตฺตโน อวสฺสโย ภวิตุํ
 สมตฺถานํ ภาตินํ ปริกฺขยํ ว. ปภฺงคฺคณํ
 ปภฺงคฺคณฺภาวํ ปุติภาวํ ว โภคานํ, ยํ
 หิสฺสฺส เคเห ฐณฺณํ, ตํ ปุติภาวํ
 อาปชฺชติ, สุวณฺณํ องฺคารภาวํ อาปชฺชติ,
 มุตฺตาทาหารํ อฏฺจิกภาวญฺจ กหาปณา
 กปาลขณฺฑภาวญฺจ, ทฺวิปฺทจฺตฺตฺตปฺทา
 กานาทิภาวญฺจ อาปชฺชนฺติ, อถ วาสฺส

ในพระศีลนาสพทั้งหลาย ผู้เว้นจาก
 อาชญา มีอาชญาทางกายเป็นต้น ผู้ไม่
 ประทุษร้าย คือผู้ไม่มีความผิดในบุคคล
 อื่นหรือในตน ด้วยอาชญา บุคคลนั้น
 ย่อมถึง คือย่อมบรรลุถึงฐานะ คือเหตุ
 แห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดา
 ฐานะ ๑๐ คือบรรดาเหตุแห่งทุกข์ ๑๐
 อย่าง พลันทีเดียว คือพลันนั้นเที่ยว
 ถึงเวทนา คือเวทนาอันต่างด้วยโรค
 มีโรคในศีรษะเป็นต้น อันกล้า ๑
 ความเสื่อม คือความเสื่อมแห่งทรัพย์
 ที่หาได้โดยยาก ๑ ความสลาย(ความแตก)
 แห่งสระ คือความสลายแห่งสระ
 มีอันถูกตัดมือเป็นต้น ๑ อาพาธหนัก
 คืออาพาธหนักต่างโดยโรค มีโรคอัมพาต
 มีจักขุข้างเดียว ความเป็นคนเปลี้ยง่อย
 และโรคเรื้อนเป็นต้น ๑ ความฟุ้งซ่าน
 แห่งจิต และความเป็นบ้า ๑, บุคคลใด
 ย่อมถึงความขัดข้องแต่พระราชาก็
 ความขัดข้องแต่พระราชาก็ การถอดยศ
 และการลดตำแหน่ง มีตำแหน่งเสนาบดี
 เป็นต้น ๑ การถูกกล่าวต่อ คือการถูก
 กล่าวต่ออย่างร้ายแรง เห็นปานนี้ว่า
 "กรรมมีการตัดที่ต่อเป็นต้นนี้ก็ดี กรรม
 คือการประพฤตินี้ผิดในพระราชานี้ก็ดี ท่าน

อถวา อสฺส มิตฺตทพฺภินิ ปุคฺคสฺส
 อคารานิ เอกสํวจฺจเร ทฺวิตฺติกฺขิตฺตุํ,
 อญฺญสฺมี ทาทเก อวิชฺชมาเนปิ
 อสนฺนิคฺคิ วา ปตฺติตฺวา ทฺหติ, อตฺตโน
 ฌมฺมตาย อญฺฺจิตฺ ปาวโก วา ทฺหติเยว,
 โส ปุคฺคโถ ทฺปฺปญฺโถ พาลโถ กายสฺส
 ฌาทา ปญฺจกฺขนฺธฌาทน นิริยํ นิริเย
 อฺปฺปชฺชติ.

กระทำแล้ว" ซึ่งตนไม่เคยเห็น ไม่เคย
 ได้ยิน และไม่เคยคิดเลย ๑ ความ
 ย่อหยับแห่งเครื่องญาติ คือความ
 ย่อหยับแห่งเครื่องญาติ ผู้สามารถเป็นที่
 พำนักของตน ๑ ความเสียหาย คือ
 ความมุ่งไป คือความเปื่อยเน่าแห่ง
 โภคะทั้งหลาย เช่นข้าวเปลือกในเรือน
 ของเขา ถึงความเปื่อยเน่า ทองคำถึง
 ความเป็นถ้าถ่าน แก้วมุกดาถึงความ
 เป็นเมล็ดฝ้าย กหาปณะถึงความเป็น
 ชื้นกระเบื้อง สัตว์ ๒ เท้า และ ๔ เท้า
 ถึงความเป็นสัตว์ตาบอดเป็นต้น, บทว่า
 อถ วาสฺส ตตฺตบฺทเป็น อถวา อสฺส
 แปลว่า อนึ่ง ในแต่ละปี เมื่อไฟเผาผลาญ
 อย่างอื่น แม้ไม่มี ไฟคืออสนินิบาท ย่อม
 ตกลงเผาผลาญเรือน ของบุคคล
 ผู้ประทุษร้ายมิตรนั้น ๒-๓ ครั้ง, หรือไฟป่า
 ที่ตั้งขึ้นโดยธรรมดาของตน ย่อม
 เผาผลาญเหมือนกัน, บุคคลนั้น
 มีปัญญาทราวม คือโง่เขลา เพราะ
 ภายแตก คือเพราะขันธ ๕ แตก
 ย่อมเข้าถึงนรก คือ (ย่อมเกิด) ในนรก.

๘. พุทฺธกัณฑ์ภิกษุขุทฺต (๑๑๔)

หิริโหดตปฺปสมฺปนฺนา
    สกุทฺทมสมมาหิตา
สนฺโต สปฺปริสา โลก
    เทวธมฺมาติ วุจฺจเร^๑

เย สปฺปริสา สนฺโต สมิตปาปา
หิริโหดตปฺเปน สมฺปนฺนา สกุทฺทมสมมาหิตา
จตุสตีปฏฺจานาทีเมเท สตุตตุตีสโพธิ-
ปกฺขิยธมฺเม สฺสมมาหิตจิตฺตา โหนฺติ, เต
สปฺปริสา โลก โลกสมฺมี 'เทวธมฺมา'ติ
วุจฺจเร พุทฺธาทีหิ อริเยหิ วุจฺจเร.

น นคฺคจริยา น ชฺญา น ปงฺกา
นानาสกา ตณฺฑิลสายิกา วา

๘. เรื่องภิกษุผู้มีกัณฑ์มาก (๑๑๔)

(พระโพธิสัตว์ ตรัสพระคาถานี้ว่า)

นักปราชญ์ เรียกคนผู้ถึงพร้อม
ด้วยหิริและโหดตปฺปะ ตั้งมั่นดีแล้ว
ในธรรมชา ผู้สงบ เป็นสัตบุรุษ
ในโลกกว่า ผู้ทรงเทวธรรม.

สัตบุรุษทั้งหลาย เหล่าใด เป็น
ผู้สงบ คือเป็นผู้มีบาปสงบแล้ว ได้แก่
เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโหดตปฺปะ
เป็นผู้ตั้งมั่นดีแล้วในธรรมชา คือ
เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ในโพธิปักขิยธรรม
๓๗ ประการ อันต่างด้วยสติปัญญา ๔
เป็นต้น, สัตบุรุษทั้งหลายเหล่านั้น
นักปราชญ์ทั้งหลาย ย่อมเรียก คือ
อันพระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า
เป็นต้น ย่อมตรัสเรียกว่า 'ผู้ทรงเทวธรรม'
ในโลก คือในโลก.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

การประพฤติเป็นคนเปลือย ก็ทำ
สัตว์ให้บริสุทฺธิไม่ได้ การเกล้าชฺญา

^๑ ชุ. ขา. เอก. ๒๗/๓.

รโฆชลลํ อุกกุฏิกปุปฺพานํ
 โสเธนฺติ มจฺจํ อวิตินฺณกงฺขิ.^๑

น นคฺคจฺริยา น ชฺญา น
 ปงฺกา น อนาสกา ภตฺตปฏิกฺเขปา,
 ตณฺฑิลสาຍิกา วา ภูมิสยํ, รโฆชลลํ
 กทฺทมมลินากาเรน สรีเร สนฺนิจิตฺรโฆ,
 อุกกุฏิกปุปฺพานํ อุกกุฏิกภาเวน อารทฺธ-
 วัริยํ, มจฺจํ ชนํ อวิตินฺณกงฺขิ เอตานิ
 วตฺตสมาทานิ น โสเธนฺติ.

ก็ไม่ได้ การนอนเหนือเปือกตม
 ก็ไม่ได้ การไม่กินข้าวก็ดี การนอน
 บนแผ่นดินก็ดี ความเป็นผู้มีกาย
 หมักหมมด้วยธุลีก็ดี ความเพียร
 ด้วยการนั่งกระหย่งก็ดี(แต่ละอย่าง)
 ก็ทำสัตว์ผู้ยังไม่ล่วงสงสัยให้บริสุทธ์
 ไม่ได้.

การประพฤติเป็นคนเปลือย ก็ทำ
 สัตว์ให้บริสุทธ์ไม่ได้, การเกล้าชฎาก็ไม่ได้,
 การนอนเหนือเปือกตมก็ไม่ได้, การไม่
 กินข้าว คือการห้ามภัตก็ดี, การนอน
 บนแผ่นดิน คือการนอนบนภาคพื้นก็ดี
 ความเป็นผู้มีกายหมักหมมด้วยธุลี คือ
 ผู้มีธุลีที่หมักหมมอยู่ในสรีระ โดยอาการ
 คือดังฉาบด้วยเปือกตมก็ดี ความเพียร
 ด้วยการนั่งกระหย่ง คือความเพียรที่
 ปรารภ โดยความเป็นผู้นั่งกระหย่งก็ดี
 วัตตสมาทานเหล่านี้ทำสัตว์ผู้มีอันจะพึง
 ตายเป็นเบื้องหน้า คือชนผู้ยังไม่ล่วง
 สงสัยให้บริสุทธ์ไม่ได้.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๐/๓๓.

๙. สันตติมหาอำมาตย์ (๑๑๕)

ยี่ ปุพเพ ตั วิโสเสหิ
 ปจฺฉา เต มาหุ กิณฺจณั
 มชฺเฌ เจ โน คหะสุสฺสี
 อุปฺสนฺโต จริสุสฺสี.^๑

โภ มหาอำมาตย์ ยี่ อสุสุขลั ปุพเพ
 ปคฺขมรติ, ตั อสุสุขลั วิโสเสหิ กิณฺจณั
 ปลิโพธิ ปจฺฉา เต ตยฺหิ มาหุ มา
 อหุ อโหสิ มา ภวิสฺสตี, มชฺเฌ
 ปุพฺพปจฺฉิมาณั มชฺเฌ เจ โน โน
 เจ คหะสุสฺสี คณฺหิสฺสสี อุปฺสนฺโต
 อุปฺสนฺตจิตฺโต อิมสฺมึ จริสุสฺสี วิหริสุสฺสี.

๙. เรื่องสันตติมหาอำมาตย์ (๑๑๕)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

กิเลสเครื่องกังวลใด มีอยู่ในกาล
 ก่อน เธอจงยังกิเลสเครื่องกังวล
 นั้นให้เหือดแห้งไป กิเลสเครื่อง
 กังวล จงอย่ามีแก่เธอในภายหลัง
 ถ้าเธอจักไม่ยึดถือขันธในท่ามกลาง
 จักเป็นผู้สงบระงับเที่ยวไป.

คุณงามความดีผู้เจริญ น้ำคือ
 น้ำตาใด ย่อมไหลออก ในกาลก่อน
 ท่านจงยังน้ำคือน้ำตานี้ ให้เหือดแห้งไป
 กิเลสเครื่องกังวล คือปลิโพธิ (ความ
 ห่วงใย) จงอย่ามี คืออย่าได้มี อย่าได้
 มีแล้ว ได้แก่จักไม่มีแก่ท่าน คือแก่เธอ
 ในภายหลัง, ถ้าเธอจักไม่ยึดถือ คือจัก
 ไม่ถือเอาขันธ ในท่ามกลาง คือใน
 ท่ามกลางชนรุ่นก่อนและรุ่นหลัง เธอจัก
 เป็นผู้เข้าไปสงบ คือเป็นผู้มีจิตเข้าไปสงบ
 จักเที่ยวไป คือจักอยู่ ณ ที่นี้.

^๑ ธ.อ. ๕/๗๒.

(พระศาสดา เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

อลงกโต เจปิ สมณฺจเรยฺย
สนฺโต ทนฺโต นียโต พุรฺหมจาร์
สพฺเพสุ ญฺเตสุ นิธาย ทนฺทํ
โส พุราหฺมณฺโณ โส สมณฺโณ ส ภิกฺขุ.^๑

แม้ถ้าบุคคลประดับแล้วพึงประพฤติ
สม่าเสมอ เป็นผู้สงบ ฝึกแล้ว
เที่ยงธรรม มีปกติประพฤติประเสริฐ
(ประพฤติพรหมจรรย์) วางเสีย
ซึ่งอาชญา ในสัตว์ทุกจำพวก
บุคคลนั้น เป็นพราหมณ์ เป็น
สมณะ เป็นภิกษุ.

วตุถาลงฺการาทีหิ อามรเณหิ
อลงกโต เจปิ ปุคฺคโล กายาทีหิ จ
ทฺวาเรหิ สมํ จเรยฺย ราคาทิวฺปสเมน
สนฺโต อินฺทฺริยทมเนน ทนฺโต
จตุมคฺคินิยามเนน นียโต พุรฺหมจาร์
เสฏฺฐจริยาย พุรฺหมจาร์กาย ทนฺทาทีนึ
โอโรปิตตาย สตุเตสุ ญฺเตสุ ทนฺทํ
นิธาย จชฺชเตตฺวา โส เอวฺรุโป ปุคฺคโล
พุราหฺมณฺโณ วาหิตปาปตฺตา พุราหฺมณฺโณติปิ
โส ปุคฺคโล สมิตปาปตฺตา สมณฺโณติปิ

แม้หากว่าบุคคล ประดับแล้ว
ด้วยอารมณ์ทั้งหลาย มีเครื่องอสังการ
คือผ้าเป็นต้น พึงประพฤติสม่าเสมอ
ด้วยทวารทั้งหลายมีกายเป็นต้น ชื่อว่า
เป็นผู้สงบ เพราะความสงบระงับแห่ง
ราคะเป็นต้น ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกแล้ว เพราะ
การฝึกอินทรีย์ ชื่อว่าเป็นผู้เที่ยง เพราะ
เที่ยงในมรรคทั้ง ๘ ชื่อว่ามีปกติประพฤติ
ประเสริฐ เพราะประพฤติประเสริฐ
ได้แก่เพราะมีปกติประพฤติเพียงดังพรหม
ชื่อว่าวาง คือทั้งอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก
เพราะความเป็นผู้วางเสีย ซึ่งอาชญา
(ทางกาย)เป็นต้น บุคคลผู้นั้น คือผู้เห็น
ปานนี้ อันบุคคลพึงเรียกว่าพราหมณ์

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๒๐/๓๓-๓๔.

ส โส ปุคฺคโล ภินฺนภิเลสฺตฺตา ภิกฺขุติปิ
วตฺตพฺโพเยว.

คือพึงเรียกว่า พราหมณ์ เพราะความ
เป็นผู้มีบาป อันลดยแล้วก็ได้ บุคคลนั้น
อันบุคคลพึงเรียกว่าสมณะ เพราะความ
เป็นผู้มีบาปอันสงบแล้วก็ได้, บุคคลนั้น
คือผู้นั้น อันบุคคลพึงเรียกว่าภิกษุ เพราะ
ความเป็นผู้มีกิเลสอันทำลายแล้วก็ได้
โดยแท้.

๑๐. ปิไลติกเถรวตฺต (๑๑๖)

หิรินิเสโร ปุริโส
โกจิ โลกสุมี วิชฺชติ
โย นิตฺถํ อปฺโพเชติ
อสฺโส ภาทุโร กสฺสามิว.^๑

โกจิ ปุริโส อตฺตนิ อฺปฺปนฺนํ
อกุสลจิตฺตํ หิริยา นิเสโร โลกสุมี
ทูลฺลโก วิชฺชติ. โย ปุคฺคโล อฺปฺปมตฺโต
สมณธมฺมํ กโรนฺโต อตฺตโน อฺปฺปนฺนํ

๑๐. เรื่องพระปิไลติกเถระ (๑๑๖)

(พระศาสดา ได้ทรงภาษิตพระคาถา
เหล่านี้ว่า)

บุคคลผู้ห้ามอกุศลจิต ด้วยหิริได้
น้อยคนจะมีในโลก บุคคลใด
กำจัดความหลับใต้อยู่ เหมือนม้าดี
หลบแล้ไม่ให้ถูกตน ฉะนั้น.

บุรุษน้อยคน ผู้ห้ามอกุศลจิตที่
เกิดขึ้นในตนด้วยหิริ เป็นผู้หาได้ยากจะมี
ในโลก. บุคคลใดไม่ประมาทแล้ว กระทำ
อยู่ซึ่งสมณธรรม ชับไล่อยู่ซึ่งความหลับ

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๐/๓๔.

นิททำ อวหรนโต พุชฺฌตีติ **อปโพเธติ,**
 โสปี ทุลฺลโม อิว ยถา อสุโส ภาทโร
 อตฺตนิ ปตมานํ กสํ อวหฺรติ อตฺตนิ
 ปตีตุํ น เทติ.

อสุโส ยถา ภาทโร กสานิวิฏฺโฐ
 อาตานิโน สํเวคิโน ภวถ
 สทฺธาย สีเลน ๑ วิริเยน ๑
 สมานินา ธมฺมวินิจฺจนฺเณน ๑
 สมฺปนฺนวิชชาจรณา ปฏิสฺสตา
 ปชหิสฺสถ ทุกฺขมิตํ อนุปฺปกํ.^๑

ยถา อสุโส ภาทโร ปมาทมาคฺคฺม
กสานิวิฏฺโฐ กสาย ชเนหิ ปหโต
 อปรภาเค อาตปฺปิ กโรติ, ตถา ตฺเมห
 อาตานิโน สํเวคิโน ภวถ **สทฺธาย**
 โลกียโลกุตฺตราย ทฺวิธาย สทฺธาย
สีเลน ๑ จตฺปาริสฺสุทฺธิสีเลน **วิริเยน**
 กายิกเจตสิกวิริเยน **สมานินา** อฏฺฐ-
 สฺมาปตฺติสมานินา **ธมฺมวินิจฺจนฺเณน ๑**

ที่เกิดแล้วแก้ตน ตื่นอยู่ เพราะเหตุนั้น
 บุคคลนั้น จึงชื่อว่ากำจัดความหลับ
 ตื่นอยู่, บุคคลเมื่อนั้นหาได้ยาก เพียงดัง
 คือเหมือนม้าดี ย่อมหลบแล้ อันตกไป
 อยู่ที่ตน (คือ) ย่อมไม่ให้เพื่ออันตกไป
 ในตน.

ท่านทั้งหลาย จงมีความเพียร
 มีความสลัดใจ เหมือนม้าดีถูกเขา
 ตีด้วยแส้แล้ว (มีความบากบั่น)
 ฉะนั้น. ท่านทั้งหลาย ประกอบ
 ด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมานี
 และด้วยคุณเครื่องวินิจจัยธรรม
 มีวิชาและจรณะถึงพร้อม มีสติ
 มั่นคง จักละทุกข์อันมีประมาณ
 ไม่น้อยนี้ได้.

ท่านทั้งหลาย จงมีความเพียร มี
 ความสลัดใจ เหมือนม้าดี อาศัยความ
 ประมาท ถูกเขาตี (หวด) แล้ว ด้วยแส้
 คืออันชนทั้งหลายประหาร (ฟาด) แล้ว
 ด้วยแส้ ย่อมกระทำความเดือดร้อนใน
 ภายหลัง, ท่านทั้งหลายเป็นผู้ประกอบแล้ว
 ด้วยศรัทธา คือด้วยศรัทธา ๒ อย่าง
 ที่เป็นโลกียะและโลกุตระ ด้วยศีล คือ

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๐/๓๔.

การณการณชานนลกฺขณ สมณฺนาคตา
 หุตฺวา **สมฺปนฺนวิชฺชา** ติสฺสนฺนํ ฺวา
 อญฺจนฺนํ ฺวา วิชฺชานํ สมฺปตฺติยา
 ปญฺจทสฺสนญฺจ จรณานํ สมฺปตฺติยา
 สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปตฺติภูจิตฺตสตีตาย
 ปฏิสฺสตา อิทํ ฺวญฺญทุกฺขํ **อนุปฺปกํ**
 อนเกปฺปการํ **ปชฺหิสฺสถ** ฉทฺเทถ.

ด้วยปาริสฺุทธิศีล ๔ ด้วยความเพียร คือ
 ด้วยความเพียรเป็นไปทางกายและเป็นไป
 ทางจิต ด้วยสมาธิ คือด้วยสมาธิ
 ที่สัมปยุตด้วยสมาบัติ ๘ ด้วยคุณเครื่อง
 วิวินิจฉัยธรรม คือด้วยการรู้เหตุและ
 มิใช่เหตุเป็นลักษณะ มีวิชาและจรณะ
 ถึงพร้อมแล้ว คือชื่อว่ามีวิชาและ
 จรณะถึงพร้อมแล้ว เพราะความถึงพร้อม
 แห่งวิชา ๓ หรือวิชา ๘ (และ) เพราะ
 ความถึงพร้อมแห่งจรณะ ๑๕ ชื่อว่า
 เป็นผู้มั่งคั่งมั่น เพราะความเป็นผู้มีสติ
 ตั้งมั่นแล้ว จักละ คือจะทิ้งซึ่งวัฏทุกฺขนี้
 มีประมาณไม่น้อย คือมีอเนกประการ.

**๑๑. สุขสามณเรวตฺถุ
 (๑๑๗)**

อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตฺยหํ
 ชิปฺปเมว สมิชฺฌตฺ
 สพฺเพ พฺุเรนฺตุ สงฺกปฺปา
 จนฺโท ปณฺณรโส ยถา
 อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตฺยหํ
 ชิปฺปเมว สมิชฺฌตฺ

**๑๑. เรื่องสุขสามณเวร
 (๑๑๗)**

สิ่งที่ท่านปรารถนาแล้วมุ่งหมายแล้ว
 จงสำเร็จพลันทีเดียว ความดำริ
 ทั้งปวง จงเต็ม เหมือนพระจันทร์
 ในวันเพ็ญ สิ่งที่ท่านปรารถนา
 แล้ว มุ่งหมายแล้ว จงสำเร็จ
 พลันทีเดียว ความดำริทั้งปวง

สพฺเพ ปุเรนฺตุ สงฺกปฺปา
มณิ ไชติรโส ยถา.^๑

อิมํ คาถา เหฏฺฐา โอลิเกตพฺพา.

อุทกํ หิ นยฺนฺติ เนตฺติกา
อุสุกฺกาธา นมยฺนฺติ เตชฺชนํ
ทารุํ นมยฺนฺติ ตจฺจกา
อตฺตานิ ทมยฺนฺติ สุพฺพตา.^๒

ภิกฺขเว ยถา เย ชนา เนตฺติกา
อุทกํ นยฺนฺติ, อุสุกฺกาธา **อุสุทฺถุ**
เตชฺชนํ นมยฺนฺติ, อุฑฺฑํ กโรนฺติ ตจฺจกา
รตฺถกาธาโย ทารุํ นมยฺนฺติ อุฑฺฑํ กโรนฺติ
ตถา สุพฺพตา อตฺตานิ ทมยฺนฺติ อุฑฺฑํ
กโรนฺติ.

ทณฺฑทวคฺคฺวณฺณนา นิฏฺฐิตา

ทสโม วคฺโค.

จงเต็ม เหมือนมณีโชติรส ฉะนั้น.

คาถาทิ้งหลายเหล่านี้ บัณฑิตพึงตรวจดู
ในหนหลัง (ที่ผ่านมา).

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

อันคนไขน้ำทั้งหลาย ย่อมไขน้ำ
ช่างศรทั้งหลาย ย่อมตัดศร
ช่างถากทั้งหลาย ย่อมถากไม้
ผู้สอนง่ายทั้งหลาย ย่อมฝึกตน.

ดูกรรมิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลาย
เหล่าใด ผู้ไข(ผู้นำ)น้ำ ย่อมไข(นำ)น้ำ
ช่างศรทั้งหลาย ย่อมตัด คือย่อมกระทำ
ลูกศร คือตัดอกศรให้ตรง ช่างถาก
ทั้งหลาย คือช่างทำรถเป็นต้น ย่อม
ถาก คือย่อมกระทำไม้ให้ตรง ฉ้นได้,
ผู้ว่าง่ายทั้งหลาย ย่อมฝึก คือย่อม
กระทำตนให้ตรง ฉ้นนั้น.

พรรณนาทณฺฑทวรรค จป.

วรรคที่ ๑๐ จป.

^๑ ธ. ข. ๕/๘๔.

^๒ ข. ธ. ๒๕/๒๐/๓๔.

๑๑. ปรามาค

๑. วิสาขาย สหายิกาวตถุ

(๑๑๘)

โก นุ หาโส กิमानนุโท
นิจุจํ ปชฺชลิเต สติ
อนุทธกาเรน โอนทฐา
ปทีปํ น คเวสถ.^๑

โกติโย อุปาสิกาโย อิมสมิ โลก
สนุนิวาเส ราคาทีหิ เอกาทสสิ นิจุจํ
ปชฺชลิเต สติ โก นุ ตุมหากํ หาโส วา
กิमानนุโท ก็ ตฎุจิจิ วา, นนุ เอส
หาโส ออกตตพพฐไปเยว. **อนุทธกาเรน**
อญฺจวตถุเกณ อวิชฺชนุทธกาเรน โอนทฐา
ตุเมห ตสฺส อวิชฺชนุทธการสฺส
วิธมนตถาย ก็การณา **ปทีป** อตตโน
ณานปทีปํ น คเวสถ น กโรถ.

๑๑. ปรามรรค

๑. เรื่องหญิงสหายของ

นางวิสาขา (๑๑๘)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

เมื่อโลกสันนิวาสน์ อันไฟลุกโพลง
อยู่เป็นนิตย์ พวกเธอยังจะรำเริง
บันเทิงอะไรกันหนอ เธอทั้งหลาย
อันความมืดปกคลุมแล้ว ทำไม
จึงไม่แสวงหาประทีปเล่า.

ดูกรอุบาสิกาทันหลาย ผู้เจริญ
เมื่อโลก คือสันนิวาสน์อันไฟทั้งหลาย
๑๑ กอง มีราคาเป็นต้น ให้ลุกโพลง
อยู่เป็นนิตย์ ความรำเริงของท่านทั้งหลาย
อะไรหนอ หรือว่า **ความบันเทิงอะไร**
คือหรือว่า **ความยินดีอะไร ความรำเริง**
หรือความบันเทิงนี้ เป็นสภาพอันบุคคล
ไม่พึงกระทำนั้นเทียว มิใช่หรือ. ท่าน
ทั้งหลาย **อันความมืด** คืออันความมืด
คืออวิชชาที่มีวัตถุ ๘ ปกคลุมแล้ว **ทำไมจึง**
ไม่แสวงหา คือไม่กระทำซึ่งประทีป คือ
ซึ่งประทีปคือญาณแก่ตน เพื่อต้องการ
กำจัดความมืด คืออวิชชาอันนั้น.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๕.

๒. สิริมาวตถุ (๑๑๙)

อกุโกธเน ชิเน โกรธ
 อสากุ สาธนา ชิเน
 ชิเน กทริยัม ทาเนน
 สจฺเจนาสิกฺวาทีนึ.^๑

ปุคฺคโล โกรธ ปุคฺคลํ อกุโกธเน
 ชิเน ชิเนยฺย, ปุคฺคโล อสากุ อสนุทฺธํ
 ปุคฺคลํ สาธนา สุนุทฺเธน อุปาเยน ชิเน
 ชิเนยฺย, ปุคฺคโล กทริยัม ปุคฺคลํ ทาเนน
 ชิเน ชิเนยฺย, ปุคฺคโล อสิกฺวาทีนึ
 มุสฺสาวาทํ ปุคฺคลํ สจฺเจน สจฺจวเจเนน
 ชิเน ชิเนยฺย.

ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพํ
 อรูกายํ สมุสฺสสิตํ
 อาตุรํ พหุสงฺกปฺปี
 ยสฺส นตฺถิ ฐวํ จิตฺติ.^๒

๒. เรื่องนางสิริมา (๑๑๙)

(ภักตานุโมทนาคาถาของพระทศพลว่า)

ฟังช้านะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ
 ฟังช้านะคนไม่ดี ด้วยความดี
 ฟังช้านะคนตระหนี่ ด้วยการให้ปัน
 ฟังช้านะคนพูดพล่อยๆ ด้วยคำจริง.

บุคคลฟังช้านะ คือฟังชนะ
 ซึ่งบุคคลผู้โกรธ ด้วยความไม่โกรธ,
 บุคคลฟังช้านะ คือฟังชนะซึ่งบุคคล
 ผู้ไม่ดี คือผู้ไม่งามด้วยความดี คือด้วย
 อุบายที่ดี, บุคคลฟังช้านะ คือฟังชนะ
 ซึ่งบุคคลผู้ตระหนี่. ด้วยการให้ปัน
 บุคคลฟังช้านะ คือฟังชนะซึ่งบุคคล
 ผู้กล่าวเท็จ มีวาจาอันเหลวไหลและเป็นต้น
 ด้วยคำจริง คือด้วยการกล่าวคำจริง.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

เธอจงดูอัฐภาพ ที่ไม่มีความยั่งยืน
 (และ) ความมั่นคง (อันกรรม) ทำ
 ให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็นแผล อัน
 กระดูก ๓๐๐ ที่อนยกขึ้นแล้ว อัน
 อาตุรที่มหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก.

^๑ ธ. อ. ๕/๙๕.

^๒ พ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๕.

ภิกษเว **จิตตกต** วตถาลงการาทิหิ
 อามรณเหหิ **จิตตกต** **พิมพ์** ทีฆาทิ-
 ยุตตฎจาเนสุ. ทีฆาทิหิ องคปจจุงเคหิ
 สณฺจิตฺ อตตภาวํ **อรุกาย** นวณฺนํ
 วณฺมุขานํ วเสน **อรุกาย** **สมุสฺสิต**
 ตีหิ **อฏฺจิสเตหิ** **สมุสฺสิต** **อาตุร**
 นิจฺจคิลานํ, **พหุสงฺกปฺปี** มหาชเนน
 พหุธา **สงฺกปฺปีตี** **ฐว** **ฐวภาโว** **จิตฺติภาโว**
 ยสฺส **ปฺคฺคฺลสฺส** **นตฺถิ**, **เอกนฺเตน**
 ฆาตฺนวิภูทิกฺกณฺวิภูทิสฺนธมฺเมว **ตี** **อิท**
ปฺสฺสเถ **ตฺเมห**.

ดูกรรมิกษุทั้งหลาย (ท่านทั้งหลาย
 จงดู) **ซึ่งกาย** คือซึ่งอัฐภาพที่ตั้งอยู่
 ถูกส่วน ด้วยอวัยวะทั้งหลายใหญ่่น้อย
 มีส่วนยาวเป็นต้น ในฐานะอันสมควร
 แก่ความเป็นอวัยวะยาวเป็นต้น **อันกรรม**
ทำให้วิจิตร คืออันกรรมกระทำให้วิจิตร
 ด้วยอาการทั้งหลายมีผ้าและเครื่องประดับ
 เป็นต้น **มีกายเป็นแผล** คืออันมีกาย
 เป็นแผล ด้วยสามารถแห่งปากแผล
 ทั้งหมด ๙ แห่ง **อันกระดูก ๓๐๐ ท่อน**
ยกขึ้นแล้ว คืออันร้อยแห่งกระดูก
 ทั้งหมด ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว **อันอาตุร**
 คืออันเป็นไข้เนื่องนิจ, **ทีมหาชนครุ่นคิด**
แล้วโดยมาก คืออันมหาชন্দารีแล้ว
 โดยมาก, **ท่านทั้งหลายจงดูซึ่งกายนี้** นั้น
 ที่ไม่มีความยั่งยืน คือภาวะแห่งความ
 ยั่งยืน ได้แก่ภาวะแห่งความมั่นคง ที่มี
 ความแตกเรี่ยรายและกระจัดกระจายไป
 เป็นธรรมดา โดยส่วนเดียวเท่านั้น.

๓. อุตฺตรตฺถุเถรวิตฺถุ (๑๒๐)

ปริชิตฺถุณฺมิทํ รูปํ
โรคนิทฺถุํ ปภงฺกฺคุณฺ
ภิชฺชติ ปฺปติ สนฺนุเทโ
มรณนฺตํ ติ ชีวิตฺ^๑

โภติ ภคินิ อิทํ ตว สรีรสงฺฆาตํ
รูปํ มหาลลภภาเวน ปริชิตฺถุณฺ, โรคนิทฺถุํ
สพฺพโรคานํ นิवासณฺญจानตฺถเณ โรคนิทฺถุํ,
ปฺปติกายํ ปภงฺกฺคุณฺ, ภิชฺชติ น จิรสฺเสว
ภิชฺชติ ปฺปติ สนฺนุเทโ สปฺปติโก สมานิ,
ชีวิตํ สพฺพสฺตฺตานํ ชีวิตํ มรณนฺตํ
มรณปริโยसानํ.

๓. เรื่องพระอุตตราเถรี (๑๒๐)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

รูปนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรค
เปื่อยพัง กายของตนเป็นของเน่า
จักแตก เพราะชีวิต มีความตาย
เป็นที่สุด.

ดูกรน้องหญิงผู้เจริญ รูปกล่าวคือ
สรีระของเจ้านี้ ชื่อว่าแก่หง่อมแล้ว เพราะ
ความเป็นคนแก่, เป็นรังของโรค คือ
ชื่อว่าเป็นรังของโรค เพราะอรรถว่า เป็น
สถานที่อยู่อาศัยของโรคทุกชนิด, ชื่อว่า
กายเน่า เปื่อยพัง (เพราะอรรถว่า
ไหลออกเป็นนิจ), กายของเธอเป็น
ของเน่า คือเป็นกายที่เปื่อยเน่า จะแตก
คือจักสลายต่อกาลไม่นานนั้นเทียว,
(เพราะว่า) ชีวิต คือความเป็นอยู่
ของสัตว์ทั้งหมด มีความตายเป็นที่สุด
คือมีความตายเป็นที่จบลง.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๑/๓๕.

๔. อหิมานิกภิกษุขุทนต์ (๑๒๑)

ยานีมานิ อวตถุณิ^๑
 อลาพุนเนว สารเท
 กาไปตกานิ อฏฐีนิ
 ตานิ ทิสฺวาน กา รติ.^๒

ยาดิ อิมานิ อฏฐีนิ อวตถุณิ
 จุฑุฑิตานิ ชเนหิ สารเท สรทกาล
 วาตาดปฺปหตานิ อลาพุนิ เอว วีย
 วิปฺปกิณฺณอลาพุกานิ กาไปตกานิ
 กาไปตกวนฺณานิ วาตาดปฺปหตานิ
 เอวรูปานิ อฏฐีนิ ทิสฺวาน รติ ตุมหากํ
 รติ กา รติ, กามรตี กาคฺตุ น วฏฺฏติ.

๔. เรื่องพระอหิมานิกภิกษุ (๑๒๑)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

กระดุกเหล่านี้ใด อันเขาทิ้ง
 เกล็ดนกลาด ดุจน้ำเต้าในสารทกาล
 มีสีเหมือนสีนกกพิราบ ความยินดี
 อะไรเล่า (จักมี) เพราะเห็นกระดุก
 เหล่านั้น.

กระดุกทั้งหลายเหล่านี้ เหล่าใด
 อันเขาทิ้งแล้ว คืออันชนทั้งหลายทอดทิ้ง
 แล้วเพียงดั่งน้ำเต้าอันลมและแดดกระทบ
 แล้ว คือราวกะน้ำเต้าอันกระจัดกระจาย
 แล้ว ในสารทกาล คือในกาลแห่งใบไม้
 ร่วง มีสีเหมือนสีนกกพิราบ คือมีสีดุจ
 สีนกกพิราบ ความยินดี คือความยินดี
 ของท่าน ได้แก่ความยินดีอะไร จักมี
 เพราะเห็นซึ่งกระดุกทั้งหลาย เห็นปานนี้
 อันลมและแดดกระทบแล้ว การที่ท่าน
 กระทำความยินดีในกาม ย่อมไม่สมควร.

^๑ ธิ. ป. ๕/๑๐๑.

^๒ ฐ. ฐ. ๒๕/๒๑/๓๕.

๕. รูปนุททฤเทวีวตถุ (๑๒๒)

อาตุริ อสุจี ปุตี
ปสุส นนุเท สมุสสุย
อุคฺฆรนต์ ปคฺฆรนต์
พาลานํ อภิปตฺถิตี.^๑

โมติ นนุเท ตฺวํ อิมสมิ สรีเร
สาโร อตฺถิติ สญฺญมากริ, สมุสสุย
อตฺตภาวํ อาตุริ อสุจี ปุตี อุคฺฆรนต์
ปคฺฆรนต์ พาลานํ พาลชนานํ อภิปตฺถิตี
ปสุส ปสุสาหิ.

ยถา เอตํ ตถา อิทํ
ยถา อิทํ ตถา เอตํ
ธาดุโย สญฺญโต ปสุส
มา โลกํ ปุณฺราคมิ

๕. เรื่องพระนางรูปันันทาเถรี (๑๒๒)

(พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงธรรม
ด้วยอำนาจธรรมเป็นที่สบายแก่พระนาง
ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

ดูกรนันทา เธอจงดูกายอันกรรม
ยกขึ้น อันอาดูร ไม่สะอาด
เปื่อยเน่า ไหลออกอยู่ข้างบน
ไหลออกอยู่ข้างล่าง ที่พาลชน
ทั้งหลาย प्रารณากันนัก.

ดูกรนันทาผู้เจริญ เธอได้กระทำ
ความสำคัญว่า สาระในสรีระนี้มีอยู่,
เธอจงดู คือจมองดูอัฏฐภาพอันกรรม
ยกขึ้น อันอาดูร ไม่สะอาด เปื่อยเน่า
ไหลออกอยู่ข้างบน ไหลออกอยู่ข้างล่าง
ที่คนพาลทั้งหลาย คือที่พาลชนทั้งหลาย
ปรารณายังนัก.

สรีระของเธอนี้ ฉันใด สรีระของ
หญิงนั้น ก็ฉันนั้น สรีระของหญิง
นั้น ฉันใด สรีระของเธอนี้ ก็ฉันนั้น
เธอจงเห็นธาตุทั้งหลาย โดยความ

^๑ ธ. อ. ๕/๑๐๖.

ภเว ฌนุทํ วิรุชชิตวา
อุปลนุตตา จริสฺสสิ.^๑

ตฺวํ ยถา เอตํ สรีรํ, ตถา อิทํ
เต ตว สรีรํ ปสฺส ปสฺสสาหิ, ตฺวํ
ยถา อิทํ เต ตว สรีรํ, ธาตุโย
สฺสญฺญโต สฺสญฺญวเสน ปสฺส ปสฺสสาหิ,
ตฺวํ โลกํ อิมํ โลกํ ปฺน มา อาคมิ,
ตฺวํ ฌนุทํ อตฺตโน ฌนุทํ ภเว
วิรุชชิตวา อุปลนุตตา กิเลสฺส อุปลนุตตา
จริสฺสสิ นิพฺพานํ คมิสฺสสิ.

เป็นของสูญ อย่างกลับมาสู่โลกนี้อีก
เธอคล็ดลายความพอใจในภาพเสียแล้ว
จักเป็นบุคคลผู้สงบเที่ยวไป.

เธอจงเห็น คือจงมองดู (ว่า)
สรีระของหญิงนั้น ฉันทใด, สรีระของเธอ
คือของเจ้านี้ ก็ฉันทนั้น, เธอ (จงเห็น
คือจงมองดูว่า) สรีระของหญิงนี้ ฉันทใด,
สรีระของเธอ คือของเจ้านี้ (ก็ฉันทนั้น),
เธอจงดู คือจงมองดูซึ่งธาตุทั้งหลาย
โดยความเป็นของสูญ คือด้วยสามารถ
แห่งความว่างเปล่า, เธออย่ากลับมา
สู่โลก คือโลกนี้อีก, เธอคล็ดลายแล้ว
ซึ่งความพอใจ คือซึ่งความพอใจในภาพ
ของตนเสีย จักเป็นผู้เข้าไปสงบ คือจัก
เป็นผู้เข้าไปสงบระงับ ซึ่งกิเลสทั้งหลาย
จักเที่ยวไป คือจักไปสู่พระนิพพาน.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

อฏฺฐิณํ นครํ กตํ
มํสฺสโลहितเลปนํ
ยตฺถ ชฺรธา จ มจฺจุ จ
มานิ มกฺโข จ โอิหิตไ.^๒

สรีระ อันกรรมทำให้เป็นนคร
แห่งกระดูกทั้งหลาย ฉาบด้วยเนื้อ
และเลือด เป็นที่ตั้งลงแห่งชรา
มรณะ มานะ และมักขะ.

^๑ ฎ. อ. ๕/๑๐๖.

^๒ พ. อ. ๒๕/๒๑/๓๕.

อฏฐินี นคริ มัสโลहितเลปนั จตุหิ
 ปจฺจเยหิ เลปนั กตฺ, ยตฺถ ยสฺมี
 อฏฐินคเร ชรา ๑ มจฺจ ๑ มาโน
 มกฺโข ๑ โอิหิต ปุคฺคเล น โหติ.

ชรา มรณะ มานะ และมักขะ
 ตั้งลงแล้วในสรีระใด คือในนครแห่ง
 กระดูกใด คือยอมไม่มีในบุคคลใด,
 สรีระนั้นอันฉาบทาด้วยเนื้อและเลือด
 คืออันลู่ไปด้วยปัจจัยทั้งหลาย ๔ อัน
 กรรมกระทำแล้วให้เป็นนครแห่งกระดูก
 ทั้งหมด.

๖. มลลิกาเทวีวตฺถุ (๑๒๓)

ชีรฺนติ เว ราชรรถา สุจิตฺตา
 อถิ สรีรมปิ ชริ อฺเปติ
 สตฺถจ ฐมฺโม น ชริ อฺเปติ
 สนฺโต หเว สพุภิ ปเวทยนฺติ.^๑

ราชรรถา ราชนั รถา สุจิตฺตา
 สตฺตฺหิ รตฺเนหิ อปฺเรหิปี รถาลงฺกาเรหิ
 สุจิตฺตา สุภูสุจิตฺตา ชีรฺนติ ชรตฺ
 คจฺจนฺติ. เว นิปาตมตฺตํ. อถิปี น.

๖. เรื่องพระนางมลลิกาเทวี (๑๒๓)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ราชรรถที่วิจิตรดี ยังคร่ำคร่าได้แล
 หนึ่ง ถึงสรีระก็ยอมถึงความ
 คร่ำคร่า ธรรมของสัตบุรุษหาเข้าถึง
 ความคร่ำคร่าไม่ สัตบุรุษทั้งหลาย
 แล ย่อมปราศรัยกับด้วยสัตบุรุษ.

ราชรรถ คือรถทั้งหลายของพระ
 ราชาทั้งหลาย อันวิจิตรดีแล้ว คืออัน
 งดงามดีแล้ว ได้แก่อันวิจิตรด้วยดีด้วย
 รัตนะทั้งหลาย ๗ บ้าง ด้วยเครื่องประดับ

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๕.

เกวลี รดา เอว ราชนัน สรีรี สุปฏิษคคิต์
 ชรี อูเปติ ขณฺทิจจาทิจชรี อูปคจฺจติ,
 สตณฺจ ฐมฺโม สปุริสาณํ พุทฺธาทีนํ
 นวโลกุตฺตรธมฺโม จ ชรี น อูเปติ น
 อูปคจฺจติ. สนฺโต สปุริสา พุทฺธาทโย
 สพุทฺธิ ปณฺทิตฺเตหิ สพุทฺธิ ปเวทยนฺติ
 โถเมนฺติ ปสฺสนฺติ กเถนฺติ. หเว
 ปทปุรณตฺเถว นิปาโต.

รถทั้งหลาย เหล่าอื่นบ้าง ย่อมคร่ำคร่า
 คือย่อมถึงซึ่งความเป็นของคร่ำคร่า
 (ความเป็นของแก่ชรา). ศัพท์ว่า เว (ใน
 พระคาถานั้น) เป็นเพียงนิบาต. แม้หนึ่ง
 รถทั้งหลายนั้นเทียว อย่างเดียวเท่านั้น
 (ย่อมเข้าถึงความคร่ำคร่า) หามิได้
 สรีระของพระราชาทันหลาย ที่ประคอบ
 ประหองกันอย่างดีแล้ว ย่อมเข้าถึง
 ความคร่ำคร่า คือย่อมเข้าถึงความชำรุด
 มีความเป็นผู้มีพินาศเป็นต้น, แต่ว่า
 ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย คือแต่ว่า
 โลกุตตรธรรม ๙ ของสัตบุรุษทั้งหลาย
 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่เข้าถึง
 คือย่อมไม่เข้าไปถึง ความคร่ำคร่า.
 สัตบุรุษทั้งหลาย คือสัตบุรุษทั้งหลาย
 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมปราศรัย คือ
 ย่อมชมเชย ได้แก่ย่อมสรรเสริญ คือ
 ย่อมกล่าว (สนทนา) กับด้วยสัตบุรุษ
 ทั้งหมด คือด้วยบัณฑิตทั้งหลาย.
 ศัพท์ว่า หเว เป็นนิบาต ลงในอรรถว่า
 ทำบาทให้เต็ม.

๗. โลพูทายิตุเถรวตฺถุ (๑๒๔)

เทว เม โคณา มหาราช
 เยหิ เขตฺติ กสามหเส^๑
 เตสุ เอโก มโต เทว
 ทุตฺติยํ เทหิ ขตฺติย.^๒

โก มหาราช โคณา เม มม
 โคณา เทว โหนฺติ, มยฺยํ เยหิ ทฺวึหิ
 โคณฺเหหิ เขตฺติ กสามห, เส นิปาโต.
 เทว เตสุ ทฺวึสุ โคณฺเสสุ เอโก โคณ
 มโต, โภ ขตฺติย ตฺวํ ทุตฺติยํ โคณํ เม
 มยฺยํ เทหิ.

๗. เรื่องพระโลพูทายีเถระ (๑๒๔)

(โสมทัตถุมาร เมื่อสอนบิดาให้ทูลขอโค
 จิ้งให้บิดาเรียนคาถาว่า)

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปก-
 เกล้าฯ โคสำหรับไถนาของข้าพระ-
 พุทธเจ้ามี ๒ ตัว, ในโค ๒ ตัวนั้น
 ตัวหนึ่งล้มเสียแล้ว, ได้ฝ่าละออง
 ธุลีพระบาท ผู้เทพขัตติยราช ขอ
 ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จงทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 ตัวที่ ๒ เถิด.

ข้าแต่มหาราช ผู้ทรงพระเจริญ
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไถซึ่งนา
 ด้วยโคทั้งหลาย ๒ ตัว (เหล่านั้น)
 ที่ข้าพระพุทธเจ้า คือที่ข้าพระองค์มีอยู่,
 ศัพท์ว่าเส (ในคานานั้น) เป็นนิบาต.
 ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ในบรรดาโค
 ๒ ตัว เหล่านั้น โคตัวหนึ่งล้ม (ตาย)
 เสียแล้ว, ข้าแต่พระองค์ผู้ขัตติยราชผู้ทรง
 พระเจริญ ขอพระองค์จงทรงพระราชทาน

^๑ ธ. ข. ๕/๑๑๓. กสาม เส เอวมฺบริปี.

^๒ ธ. ข. ๕/๑๑๓.

โคตัวที่สองแก่ข้าพระพุทธเจ้า คือแก่
ข้าพระองค์เถิด.

(โสมทัต พาบิดาเข้าเฝ้าพระราช
จึงกราบทูลคานี้ว่า)

ท้าว เม โคนา มหาราช
เยหิ เขตต์ กสามุหเส
เตสุ เอโก มโต ทเว
ทุติยิ คณุห^๑ ขตุติย.^๒

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ปกเกล้าฯ โคสำหรับไถนาของ
ข้าพระพุทธเจ้ามี ๒ ตัว, ในโค
๒ ตัวนั้น ตัวหนึ่งล้มเสียแล้ว,
ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ผู้เทพ-
ขัตติยราชขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เอา
ตัวที่ ๒ ไปเสียเถิด (ขอจงทรงรับเอา
ซึ่งโคตัวที่ ๒ เถิด).

(พระศาสดา ตรัสพระคานี้ว่า)

อปฺปสุสุตายํ ปุริโส
พลีพทุโธว ชีวติ^๓
มंसานิ ตสุส วฑฺฒนฺติ
ปณฺณา ตสุส น วิชฺชติ.^๔

คนมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือน
โคเถิก เนื้อของเขา ย่อมเจริญ
แต่ปัญญาของเขา หาเจริญไม่.

^๑ โป. คณุหาหิ.

^๒ ฎ. อ. ๕/๑๑๓.

^๓ ฐมฺมปท. ชีวติ.

^๔ โป. น วฑฺฒติ.

อัย ปริโส อปฺปสฺสโต เอกสฺส วา
 ทฺวินฺนํ วา สุตฺตํ ตานํปิ อภาเวน
 อปฺปสฺสโต พฺลิตฺทโร ยถา พฺลิตฺทโร
 ชีวมาโน วฑฺฒมาโน เหนว มาตาปิตูนํ,
 น เสสธาทกานํ อตฺถาย วฑฺฒติ ชีวติ
 นีรตฺถเมว ชีวติ, ยถา จ ตสฺส
 พฺลิตฺทสฺส มํสานิ วฑฺฒนฺติ, ปญฺญา
 โลกียปญฺญา ตสฺส ปุคฺคสฺส,
 โลกุตฺตรปญฺญา ปน ตสฺส ปุคฺคสฺส
 เอกงฺคฺลิมตฺตมฺปิ น วิชฺชติ น วฑฺฒติ.

บุรุษนี้ ชื่อว่ามีสุตะน้อย คือ
 ชื่อว่ามีสุตะน้อย เพราะความไม่มี แม้
 สุตระหนึ่ง หรือสองสูตร ย่อมแก่ เพียง
 ดังโคถึก คือเหมือนโคถึก เมื่อเป็นอยู่
 (เมื่อจะแก่) คือเมื่อเจริญอยู่ย่อมไม่เจริญ
 เพื่อประโยชน์แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย
 นั้นเทียว, ย่อมไม่เจริญเพื่อประโยชน์
 แก่ญาติที่เหลือทั้งหลาย ย่อมเจริญ คือ
 ย่อมเป็นอยู่ ได้แก่อย่อมมีชีวิตอยู่อย่าง
 ไร้ประโยชน์นั้นเทียว. อนึ่ง เนื้อทั้งหลาย
 ของโคถึกนั้น ย่อมเจริญ ฉนฺใด, ปัญญา
 คือปัญญาอันเป็นโลกิยะของบุคคลนั้น
 ย่อมเจริญ, แต่ปัญญาอันเป็นโลกุตตระ
 ของบุคคลนั้น ย่อมไม่มี คือย่อมไม่เจริญ
 แม้เพียงองคฺลีเดียว (ฉนฺนั้น).

๘. ปฐมโพธิวัตถุ (๑๒๕)

อนนทชาติสังสารี
สนุทธาวิสุตฺติ อนินุพิสิ
คหการี คเวสนุโต
ทุกฺขา ชาติ ปุณฺนปุณฺนี^๑

โภ คหการ อหิ คหการี อิมสฺส
อตุตฺตภาวสงฺฆาตสฺส เคหสฺส การกั
ตณฺหาวฑฺฒกั คเวสนุโต ปรีเยสนุโต,
เยน ภาณน สกฺกา โส ทฏฺฐัง, ตสฺส
โพธิญาณสฺสตุถาย ทีปงฺกรสฺส ปาทุมฺล
กตานิหารโ อุตฺตกั กาลัง อนนทชาติ-
สฺสตสฺสสงฺฆัง อิมัง สังสารวฏฺฏัง อนินุพิสิ
ตัง ภาณัง อวินุทฺตุนุโตเยว อลภนุโตเยว
สนุทธาวิสุตฺติ สังสารี อปราปรัง อนุนิวจริ.
ทุกฺขา ชาติ ปุณฺนปุณฺนี ยสฺมา ชรา-
พฺยาธิมรณมิสฺสตาย ชาติ นามเส
ปุณฺนปุณฺนี อุปคฺคตัง ทุกฺขา, น จ สา
ชาติ, ตสฺมี อทิฏฺฐเจ นีวตฺตติ, ตสฺมา
ตัง คเวสนุโต สนุทธาวิสุตฺติ.

๘. เรื่องปฐมโพธิกาล (๑๒๕)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถาทั้งหลาย
เหล่านี้ว่า)

เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่
ประสบ จึงได้ท่องเที่ยวไปสู่สงสาร
มีชาติเป็นอนนท ความเกิดบ่อย ๆ
เป็นทุกข์.

ดูกรนายช่าง ผู้ทำเรือน ผู้เจริญ
เราเมื่อแสวงหา คือเมื่อเสาะหา ซึ่งช่าง
ผู้กระทำเรือน คือซึ่งนายช่างคือตัดหญ้า
ผู้กระทำซึ่งเรือน กล่าวคืออัตภาพนี้
ผู้มีอภินิหารอันทำไว้แล้ว แทบบาทมูล
แห่งพระพุทฺธเจ้า ทรงพระนามว่าที่บังกร
เพื่อประโยชน์แก่พระญาณ อันเป็นเครื่อง
อาจเห็นนายช่างนั้นได้ คือพระโพธิญาณ
เมื่อไม่ประสบ คือไม่พบ ได้แก่ไม่ได้
พระญาณนั้น จึงท่องเที่ยว คือเร่ร่อน
ได้แก่วนเวียนไป ๆ มา ๆ สู่งสงสารวัฏนี้
อันนับได้หลายแสนชาติ ล้นกาลมี
ประมาณเท่านี้, ความเกิดบ่อย ๆ
เป็นทุกข์. ชื่อว่าความเกิดนั้น คือการ

พระธรรมปิฎก

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๕.

เข้าถึงบ่อย ๆ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะ
ความเกิดนั้นเป็นธรรมชาติที่เจือด้วย
ความแก่ ความเจ็บ และความตาย
ย่อมเป็น, ก็ความเกิดนั้น เมื่อนายช่าง
ผู้กระทำซึ่งเรือนนั้น อันใคร ๆ ไม่เห็นแล้ว
ย่อมไม่กลับ เหตุใด เพราะเหตุนั้น
เราเมื่อแสวงหา ซึ่งนายช่างผู้กระทำซึ่ง
เรือนนั้นจึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว.

คหการก ทิฏฺฐโงสิ
    ปุณฺ ฌเหํ น กาทสิ
สพฺพทา เต ผาสุกา ภคฺคา
    คหณฺฏํ วิสงฺขตํ
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ
    ตณฺหานํ ขยมชฺฌคคา.^๑

คหการก ทิฏฺฐโงสิ สพฺพณฺณุตตณฺณํ
ปฏฺวิชฺฌนฺนฺเตเนว มยา อิทานิ ทิฏฺฐโง
อสิ. ปุณฺ ฌเหํ ปุณฺ อิมสฺมึ สํสارวณฺณ
อตุตฺถาวสงฺขตํ มม ฌเหํ น กาทสิ
น กริสฺสสิ. ผาสุกา กิเลสสงฺขาทา
ผาสุกา เต ตว สพฺพทา อวเสสา มยา
ภคฺคา. คหณฺฏํ อิมสฺส ตยา กตฺสฺส
อตุตฺถาวเคนฺสฺส อวิชฺชาสงฺขตํ
กณฺณนิกมณฺทลํปี มยา วิสงฺขตํ วิทฺธํสิตํ,

แนะนายช่างผู้ทำเรือน เราพบท่าน
แล้ว ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้
ซึ่งโครงทุกซี่ของท่าน เราหักเสียแล้ว
ยอดเรือนเราก็รื้อเสียแล้ว จิตของ
เราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแล้ว
เพราะเราบรรลุธรรมที่สิ้นตัณหาแล้ว.

แนะนายช่างผู้ทำเรือน ท่านเป็นผู้
อันเราเห็นแล้ว คือว่า บัดนี้ ท่านเป็นผู้
อันเรา รู้แจ้งอยู่ซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ
นั้นเที่ยว เห็นแล้ว. ท่านจักทำ คือ
จักสร้าง ซึ่งเรือน คือซึ่งเรือนของเรา
กล่าวคืออรรถภาพในสังสารวัฏนี้อีกไม่ได้.
ซึ่งโครงทั้งหลาย คือซึ่งโครงทั้งหลาย
กล่าวคือกิเลสของท่าน คือท่านทั้งหมด
ที่เหลือนอง เราหักเสียแล้ว, ยอดแห่งเรือน

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๒๑/๓๕-๓๖.

จิตต์ อิทานิ มม จิตต์ วิสงขารคตฺ
นิพพานํ อารมมณกรณวเสน คตฺ
อนุปฏิญฺจํ ตณฺหานํ ขยสงฺขาทํ อรหตฺตํ
อชฺฌมคคา อธิคโต อสฺมิ ภวามิ.

คือแม้มณฑลแห่งข้อฟ้ากล่าวคืออวิชา
แห่งเรือนคืออตภาพ ที่ท่านกระทำแล้วนี้
อันเรารู้แล้ว คือทำลายแล้ว, บัดนี้
จิต คือจิตของเรา ถึงธรรมปราศจาก
เครื่องปรุง คือถึงแล้ว ได้แก่เข้าถึงแล้ว
ซึ่งพระนิพพาน ด้วยอำนาจกระทำให้เป็น
อารมณ์. เราได้ถึงแล้ว คือเป็นผู้บรรลุ
แล้วซึ่งพระอรหัต กล่าวคือความสิ้นไป
แห่งตัณหาทั้งหลาย ย่อมเป็น คือย่อมมี.

๙. มหาชนเสฏฺฐิปุตุตฺตวตฺตํ
(๑๒๖)

๙. เรื่องบุตรเศรษฐี
มีทรัพย์มาก (๑๒๖)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

อจฺริตฺวา พุรฺหมจฺริยํ
อลทฺธา โยพฺพเน ฐนํ
ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ
ชินฺนมจฺเฉ ว ปลฺลลเส.^๑

พวกคนเขลาไม่ประพฤติพรหมจรรย์
ไม่ได้ทรัพย์ในคราวยังเป็นหนุ่มสาว
ย่อมชบเซา เหมือนนกกระเรียนแก่
ชบเซาอยู่ในเปือกตม ที่หมดปลา
ฉะนั้น.

ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ
ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ
ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ
ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ ชินฺนุณโกณฺจาวณฺณายนฺติ

เหมือนนกกระเรียนแก่ คือ
นกกระเรียนแก่ ตัวมีปีกสิ้นแล้ว ย่อม

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๖.

อวชฺฌายนฺติ ปลฺลลเ ชีณมจฺเจ อุกทสฺส
 อภาวา, เอวเมว ตถา ปุคฺคลา พาลา
 อจริตฺวา อวลิตฺวา พุรฺหมจฺริยํ
 พุรฺหมจฺริยวาลํ อลทฺธา อลภิตฺวา ธนํ
 วา โยพฺพเน อณุปฺปนฺเน วา โภเค
 อุปฺปาเตตุํ อุปฺปนฺเน วา โภเค
 อนุรทฺขิตฺุํ สมตฺถกาเล อวชฺฌายนฺติ.
 อิเมสํ วสณฺฺจานสฺส อภาโว.

ชบเขาในเปือกตม ที่ชื่อว่าสิ้นปลา เพราะ
 ความไม่มีแ่งน้ำ ฉนใด, บุคคลทั้งหลาย
 ผู้เป็นพาล ก็ฉนนั่นนั่นเทียว คือเหมือน
 ฉนนั่น ไม่ประพฤติแล้ว คือไม่อยู่จำ
 แล้วซึ่งพรมจรรย์ คือซึ่งการอยู่
 ประพฤติเพียงดังพรม ไม่ได้แล้ว
 คือไม่ได้แล้วซึ่งทรัพย์ ในคราวยังเป็น
 หนุ่มสาว คือในกาลแห่งตนเป็นผู้
 สามารถ เพื่ออันยังโภคะทั้งหลาย อัน
 ยังไม่ได้เกิดขึ้น ให้เกิดขึ้นแล้ว หรือว่า
 เพื่ออันตามรักษา ซึ่งโภคะทั้งหลาย
 อันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมชบเขา. (ก็) ความ
 ไม่มีแห่งที่เป็นอยู่ของคนพาลทั้งหลาย
 เหล่านี้ (ราวกะว่า ความไม่มีแ่งน้ำ
 ในเปือกตม ฉะนั้น).

อจริตฺวา พุรฺหมจฺริยํ
 อลทฺธา โยพฺพเน ธนํ
 เสนฺติ จาปาติชเณนา ว
 ปุราณานิ อนฺตฺถนํ.^๑

จาปาติชเณนา อิว ยถา จาปโต
 อติชเณนา จาปวินิมุตฺตา อนฺตฺถนํ
 อนฺตฺถนฺนฺตา อณุโสจฺนฺตา ปุราณานิ

พวกคนเขลาไม่ประพฤติพรมจรรย์
 ไม่ได้ทรัพย์ในคราวยังเป็นหนุ่มสาว
 ย่อมนอนทอดถอน ถึงทรัพย์เก่า
 เหมือนลูกศรที่ตกจากแล่ง ฉะนั้น.

เหมือนลูกศรที่ตกจากแล่ง คือ
 ลูกศรอันหลุดไปแล้วจากแล่ง คืออันพัน
 ไปแล้วจากแล่ง ฉนใด บุคคลทั้งหลาย

^๑ ชุ. ธ. ๒๕/๒๑/๓๖.

ปุพฺพเพ กตานิ ขาทิตปีตนจฺจคิตฺวาทิตาทินิ
 เสนฺติ, เอวเมว ตถา ปุคฺคฺลา พาลา
 อจฺริตฺวา อวิสิตฺวา พุรฺหุมาจฺริยํ
 พุรฺหุมาจฺริยวาสํ อลฺลทฺธา อลฺลภิตฺวา ฐนํ
 โยพฺพเน สมตฺตกาเล เสนฺติ.

ผู้เป็นพาล ก็ฉนั้นนั้นเทียว คือเหมือน
 ฉนั้นนั้น ไม่ประพฤติแล้ว คือไม่อยู่จำ
 แล้วซึ่งพรหมจรรย์ คือซึ่งการอยู่
 ประพฤติเพียงดังพรหม ไม่ได้แล้ว
 คือไม่ได้รับแล้วซึ่งทรัพย์ในคราวยังเป็น
 หนุ่มสาว คือในกาลที่ตนเป็นผู้สามารถ
 ย่อมนอนทอดถอนอยู่ คือตาม
 เสร้าโคกถึงอยู่ ซึ่งทรัพย์เก่านั้นหลาย
 คือซึ่งเรื่องทั้งหลายมีการเคี้ยวกิน การดื่ม
 การฟ้อน การขับร้อง และการประโคม
 เป็นต้น ชื่อว่าย่อมนอน (ทอดถอนอยู่).

ชราวคฺคฺวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

การพรรณนาชราวรรค จบ.

เอกาทสฺสโม วคฺโค.

วรรคที่ ๑๑ จบ.

๑๒. อตฺตวกฺก

๑. โพธิราชกุมารวตฺถุ (๑๒๗)

อตฺตทานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา
รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
ติณฺณมณฺเฑตรํ ยามํ
ปฏฺชิคฺคฺเขยฺย ปณฺทิตอ.^๑

ยถา ปุคฺคโล เจ ชญฺญา สเจ
ชานะยฺย อตฺตานํ ปิยํ อตฺตโน, โส
ปุคฺคโล รกฺเขยฺย นํ ตํ อตฺตานํ รกฺเขยฺย
สุรกฺขิตํ สุญฺจํ รกฺขิตํ อตฺตโน, เอวเมว
ตถา ปณฺทิตอ ปฏฺชิคฺคฺเขยฺย ติณฺณํ
วยานํ ปจฺมวยาทิวเสน อณฺเฑตรํ ยามํ
กตฺวา ทสฺเสติ.

๑๒. อตฺตวรรค

๑. เรื่องโพธิราชกุมาร (๑๒๗)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

หากบุคคลทราบตนว่า เป็นที่รัก
พึงรักษาตนนั้นให้เป็นอันรักษาด้วยดี
บัณฑิต พึงระคับระคอง (ตน)
ตลอดยามทั้ง ๓ ยามโดยยามหนึ่ง.

หากบุคคลพึงทราบ คือถ้าพึงรู้
ซึ่งตนว่าเป็นที่รักของตน บุคคลนั้น พึง
รักษาซึ่งตนนั้น คือพึงรักษาซึ่งตนนั้น
ให้เป็นอันรักษาด้วยดี คือให้เป็นอัน
รักษาด้วยดีแก่ตน, จันใด, บัณฑิต
ก็จันนั้นนั้นเทียว คือเหมือนจันนั้น
พึงระคับระคอง (ซึ่งตน) แสดง กระทำ
ให้ตลอดยามโดยยามหนึ่ง บรรดาด้วย
ทั้งสามด้วยอำนาจปฐมวัยเป็นต้น.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๒/๓๖.

๒. อุปนันทศกยปุตตวตฺถุ

(๑๒๘)

อนุตฺรจาริโน^๑ นงฺคุญฺจ
สีสํ คมฺภีรจาริโน
อถายํ มชฺฐมิโม ขณฺโฑ
ธมฺมฏฺจสฺส ภวิสฺสตีติ.^๒

อนุตฺรจาริโน นงฺคุญฺจ อนุตฺรจาริโน
นงฺคุญฺจ ภวิสฺสตี, สีสํ คมฺภีรจาริโน,
อถ อัยํ มชฺฐมิโม ขณฺโฑ ธมฺมฏฺจสฺส
สมฺม ภวิสฺสตี.

อตุตฺตานเมว ปจฺมํ
ปฏฺฐึเป นิเวสเย
อถญฺญมฺนุสาเสยฺย
น กิลิสฺเสยฺย ปณฺชิตฺโต.^๓

๒. เรื่องพระอุปนันท-

ศากยบุตร (๑๒๘)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

หางเป็นของนาก ตัวเที่ยวหากิน
ตามริมฝั่ง ศีรษะเป็นของนาก
ตัวเที่ยวหากินในน้ำลึก ส่วน
ท่อนกลางนี้ จักเป็นของเรา ผู้ตั้ง
อยู่ในธรรม.

ส่วนหางเป็นของนาก ตัวเที่ยว
หากินตามริมฝั่ง คือส่วนหางจักมี
แก่นากตัวมักเที่ยวหากินตามริมฝั่ง ศีรษะ
จักมีแก่นากตัวมักเที่ยวหากินในน้ำลึก
ดูกรสหาย ส่วนท่อนมีในท่ามกลางนี้
จักมี (แก่เรา) ผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บัณฑิตพึง ตั้งตนนั้นแล ในคุณ
อันสมควรก่อน พึงสั่งสอนผู้อื่น
ในภายหลัง จะไม่พึงเศร้าหมอง.

^๑ ไป. อนุตฺรจានิรฺงคุญฺจ.
^๒ พุ. ขา. สตุตฺถก. ๒๗/๒๖๑. ธ. ข. ๖/๘.
^๓ พุ. ธ. ๒๕/๒๒/๓๖.

โย ภิกขุ อุตฺตานเมว อุตฺตานํ
 เอว ปจฺมํ ปฏฺฐเป อนุจฺฉวิกเ คฺณ
 นิเวสเย นิเวเสยฺย ปติฏฺฐาเปยฺย
 อถญฺณมนุสาเสยฺย อถ อญฺณํ เตหิ
 คฺณเหหิ อนุสาเสยฺย, โส ปณฺหิตโต ภิกขุ
 น กิลิสฺเสยฺย ปรโต ปสฺสํ ลมฺติ.

ภิกษุใด พึงตั้ง คือพึงวาง ได้แก่
 พึงยังตนนั้นแหละ คือตนนั้นเองให้ดำรง
 อยู่ในคุณอันสมควร คืออันเหมาะสม
 ก่อน, พึงสั่งสอนผู้อื่นในภายหลัง คือ
 ในภายหลัง พึงพำสอนซึ่งบุคคลอื่น
 ด้วยคุณทั้งหลายเหล่านั้น, ภิกษุผู้เป็น
 บัณฑิตนั้น ไม่พึงเศร้าหมอง คือย่อม
 ได้ความสรรเสริญจากบุคคลอื่น.

๓. ปธานิกทิสฺสตุเถรวตฺถุ (๑๒๙)

อมาตาปิตุสฺสวฺทฺโธ
 อนาคตฺตํ กุเล วสฺสิ
 นายํ กาลมกาลี วา
 อภิชานาติ กุกฺกุฏี.^๑
 อโย กุกฺกุฏี อมาตาปิตุสฺสวฺทฺโธ
 อนาคตฺตํ กุเล วสฺสิ วสนฺนโต น อภิชานาติ
 กาลมกาลี กาลี วา อกาลี วา.

๓. เรื่องพระปธานิกทิสฺสเถระ (๑๒๙)

(พระศาสดา ทรงยังอกาลรวุกกุฏชาดก
 ให้พิสดาร (ความย่อ) ว่า)

โกตฺถวณฺโณ เตปิตฺโตแล้ว ในสำนักของ
 ผู้มิใช่มารดาและบิดา อยู่ในสกุล
 แห่งผู้มิใช่อาจารย์ จึงไม่รู้จักกาล
 หรือมิใช่กาล.
 โกตฺถวณฺโณ เตปิตฺโตแล้วในสำนักของ
 ผู้มิใช่มารดาและบิดา อยู่ คืออาศัยอยู่
 ในสกุลแห่งผู้มิใช่อาจารย์ จึงไม่รู้จักกาล
 หรือมิใช่กาล คือสมัยอันเป็นกาลหรือ
 มิใช่กาล.

^๑ ฐ. อ. ๖/๑๐.

อตฺตานุญฺเจ ตถา กยิรา
 ยถญฺญมฺนุสฺสาสติ
 สุทฺตฺโต วต ทเมถ
 อตฺตา หิ กิร ทฺุทฺทโม.^๑

ยถา โย ภิกฺขุ ปจฺมยามาทีสุ
 จงฺกมิตพฺพนฺติ วตฺวา ปรี โววทติ สยํ
 จงฺกมณาทีนึ อภิฏฺฐทฺตฺโต. อตฺตานุญฺเจ
 ตถา กยิรา ยถญฺญมฺนุสฺสาสติ. เอวํ
 สนฺเต สุทฺตฺโต วต ทเมถาติ เยน कुณฺเณ
 ปรี อนุสฺสาสติ, เตเน อตฺตนา สุทฺตฺโต
 หุตฺวา ทเมยฺย.

อตฺตา หิ กิร ทฺุทฺทโม อัย หิ กิร
 อตฺตา นาม ทฺุทฺทโม, ตสฺมา ยถา
 โส อตฺตา สุทฺตฺโต ใหติ, ตถา
 ทเมตพฺโพ.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

หากบุคคลพร่ำสอนผู้อื่นอยู่ ฉันใด
 พึงทำตนฉันนั้น บุคคลผู้มีตนฝึก
 ดีแล้วหนอ (จึง) ควรฝึก (ผู้อื่น)
 เพราะว่า ได้ยินว่า ตนฝึกฝนได้
 โดยยาก.

ภิกษุใด กล่าวแล้วว่า ท่านพึง
 จงกรรมในยามทั้งหลาย มีปฐมยามเป็นต้น
 ชื่อว่า ย่อมกล่าวสอนบุคคลอื่น ฉันใด
 ตนเองก็ฉันนั้น อริชฺฐฐานอยู่ซึ่งกิจทั้งหลาย
 มีจงกรรมเป็นต้น ชื่อว่า พึงกระทำตน
 เหมือนอย่างสอนผู้อื่น. เมื่อเป็นเช่นนี้
 ภิกษุนั้นเป็นผู้มีตนฝึกดีแล้วหนอ ควรฝึก
 (บุคคลอื่น).^๑ บาทพระคาถาว่า สุทฺตฺโต
 วต ทเมถ ความว่า ภิกษุย่อมพร่ำสอน
 ผู้อื่น ด้วยคุณอันใด, เป็นผู้ฝึกฝนดีแล้ว
 ด้วยตน ด้วยคุณอันนั้น ควรฝึก (ผู้อื่น).

เพราะว่า ได้ยินว่า ตน ฝึกฝนได้
 โดยยาก คือเพราะทราบว่ ธรรมดาว่า
 ตนนี้ฝึกได้ยาก, เพราะเหตุนั้น ตนนั้น
 ย่อมเป็นสภาพอันบุคคลฝึกฝนดีแล้ว
 ด้วยประการใด, ควรฝึกผู้อื่นด้วย
 ประการนั้น.

^๑ ขุ. ติ. ๒๕/๒๒/๓๖.

^๑ “สุทฺตฺโต วต ทเมถ” ใช้เป็นบทตั้งอีกครั้งหนึ่ง.

๔. กุมารกสฺสปตฺตเถรมาตุวตฺต

(๑๓๐)

นิโครธเมว เสเวยฺย
 น สาขมุปลํวเส
 นิโครธสฺมี มตฺ เสยฺโย
 ยญฺเจ สาขสฺมี ชีวิตฺ^๑

ภิกฺขเว ปุคฺคโล เสเวยฺย นิโครธํ
 เหว น สาขมุปลํวเส สาขํ น
 อฺมุปลํวเส, นิโครธสฺมี นิโครธรฺกฺเข มตฺ
 เสยฺโย วรตฺรํ โหติ, ยํ ชีวิตํ ตสฺส
 ปุคฺคลสฺส สาขสฺมี เจ โหติ, ตํ ชีวิตํ น
 เสยฺโย.

อตฺตา หิ อตฺตโน นาถ
 โภ หิ นาถ ปโร สียา

๔. เรื่องมารดาของพระกุมาร-

กสฺสเประ (๑๓๐)

(พระศาสดา ตรัสนิโครธชาดกนี้ว่า)

เจ้า หรือคนอื่น ฟังคบเนื้อชื่อว่า
 นิโครธผู้เดียว อย่าเข้าไปคบเนื้อ
 ชื่อว่าสาขะ ความตายในสำนักเนื้อ
 ชื่อว่านิโครธ ประเสริฐกว่า ความ
 เป็นอยู่ ในสำนักของเนื้อ ชื่อว่า
 สาขะ จะประเสริฐอะไร.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลฟังคบเนื้อ
 ชื่อว่านิโครธผู้เดียว อย่าเข้าไปคบเนื้อ
 ชื่อว่าสาขะ คือไม่ฟังเข้าไปคบเนื้อชื่อว่า
 สาขะ, ความตาย ในสำนักเนื้อชื่อว่า
 นิโครธ คือที่ต้นไม้ ชื่อว่านิโครธ
 ประเสริฐกว่า คือเลิศกว่า. ถ้าความ
 เป็นอยู่ของบุคคลนั้นใด ย่อมมีใน(สำนัก)
 แห่งเนื้อ ชื่อว่าสาขะ, ความเป็นอยู่นั้น
 ไม่ประเสริฐ (เลย).

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน, บุคคลอื่น
 ใครเล่าพึ่งเป็นที่พึ่งได้, เพราะบุคคล

^๑ พ. ติ. ๒๕/๒๒/๓๖.

อตตนา หิ สุทนต์น
 นาถิ ลภติ ทูลลภิ.^๑

มีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึง
 ที่บุคคลได้โดยยาก.

อตตนา หิ นิปาโต อตตโน นาโถ
 ปจฺจโย โหติ, หิ ปโร ปุคฺคโล นาโถ
 ปฏิสุตฺตโร สียา ภเวยฺย, โโก เกน
 ปกาเรน หิ อตตนา สุทนต์น
 อรหตฺตผลสงฺฆาติ นาถิ ลภติ อญฺเณหิ
 เทวมนุสฺเสหิ ทูลลภิ ทูลลภิตพฺพิ.

ตนแล ศัพท์ว่า หิ เป็นนิบาต
 เป็นที่พึง คือเป็นปัจจัยของตน ย่อมเป็น,
 บุคคลอื่น ใครเล่าพึงเป็นที่พึง คือเป็นที่
 พำนัก พึงเป็น คือพึงมี, ใคร คือเหตุไร
 เพราะว่าบุคคลมีตนอันฝึกดีแล้ว ย่อมได้
 ซึ่งที่พึง กล่าวคืออรหัตผล ที่เทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลายเหล่านี้ ได้โดยยาก
 คือที่เขาเหล่านั้นจะพึงได้โดยยาก.

๕. มหากาลอุบาสกวัตถุ (๑๓๑)

อตตนา หิ กตํ ปาปี
 อตฺตริ อตฺตสมฺภวํ
 อภิมตฺตติ ทุมฺเมถิ
 วชิรํวมุหฺยํ มณิ.^๒

๕. เรื่องอุบาสกข้อมหากาล (๑๓๑)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บาปอันตนทำไว้เอง เกิดในตน
 มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย้ายบุคคล
 ผู้มีปัญญาทราวม ดุจเพชรย้าย
 แก้วมณี อันเกิดแต่หิน ฉะนั้น.

^๑ พ. ธิ. ๒๕/๒๒/๓๖.

^๒ พ. ธิ. ๒๕/๒๒/๓๖.

หิ ปาปํ ลามกกมมํ กตํ ชเนน
 อตุตนา กตํ อตุรํ อตุตนา ชาตํ
 อตุตสมุภวํ อตุตนิ สมุภวํ ทุมเมธํ
 พาลชนํ ปญญาวิริตํ อภิมตฺถติ วชิรํ
 อิว อมฺหยํ มณิ์ เสลมยมนิ์ อภิมตฺถติ.

กัปปาป คือกรรมอันเลวทราม อัน
 ตนทำไว้ คืออันชนทำแล้วด้วยตน อัน
 เกิดในตน คือที่เกิดแล้วด้วยตน มีตน
 เป็นแดนเกิด คือเกิดพร้อมแล้วในตน
 ย่อมย้าย บุคคล ผู้มีปัญญาทราม
 คือผู้เป็นชนพาล ได้แก่ผู้เว้นจากปัญญา
 เพียงดั่งว่าเพชร ย้ายแก้วมณีอันเกิด
 แต่หิน คือแก้วมณีอันสำเร็จแล้วด้วยหิน
 ฉะนั้น.

๖. เทวทศทวตฺถุ (๑๓๒)

ยสฺส อจฺจนุตทฺสฺสีลฺยํ
 มาลฺลฺวา สาลมิโวตฺถตํ
 กโรติ โส ตถตฺตานํ
 ยถา นํ อิจฺจติ ทิโส.^๑

๖. เรื่องพระเทวทัต (๑๓๒)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน รวบรัด
 (อัตภาพ) ของบุคคลใด ดุจเถา
 ย่านทราย รัตรึงต้นสาละ ฉะนั้น
 บุคคลนั้น ย่อมทำตนอย่างเดียวกับ
 ที่ใจหวังใจก ปรารถนาทำให้ตน
 ฉะนั้น.

^๑ พ. ติ. ๒๕/๒๒/๓๗.

อจฺจนฺตทุสฺสึลฺลํ เอกนฺตทุสฺสึลฺลภาโว
 ยสฺส ปุคฺคสฺส มาลฺวา สาลมิโวตฺถตฺ
 ยถา มาลฺวา สาลรฺกฺขํ โอบคฺควิภคฺคํ
 โหติ, ยถา ทิสฺส ปจฺจามิตฺโต ปุคฺคโล
 นํ ทิสฺส ปจฺจามิตฺตํ ปุคฺคํ วิทฺธํสิตฺถํ
 อิจฺฉติ, ตถา โส ปุคฺคโล อตฺตานิ
 กโรติ.

ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน คือ
 ภาวะแห่งความเป็นผู้มีศีลชั่วโดยส่วนเดียว
 รวบรวม อรรถภาพของบุคคลใด ดุจถา
 ยานทราย รัตริงตันสาละ ฉะนั้น
 คือ เหมือนถายานทรายระรานต้นสาละ
 ให้หัก ฉะนั้น, บุคคลนั้น ย่อมกระทำตน
 เหมือนโจรหัวโจก คือบุคคลผู้เป็นข้าศึก
 ประารถนาเพื่อจะกำจัด (ทำลาย) บุคคล
 นั้น คือโจรหัวโจก ได้แก่บุคคลผู้เป็น
 ข้าศึกนั้น.

๗. สัมภทปริสกกนวัตฺตุ (๑๓๓)

สุกริ สาธฺนา สาธุ
 สาธุ ปาเปน ทุกฺกริ
 ปาปี ปาเปน สุกริ
 ปาปมริเยหิ ทุกฺกริ.^๑

๗. เรื่องกระเสือกกระสน เพื่อจะทำลายสงฆ์ (๑๓๓)

(พระศาสดา ทรงเปล่งอุทานว่า)

ความดีคนดีทำง่าย ความดีคนชั่ว
 ทำยาก ความชั่วคนชั่วทำง่าย
 ความชั่ว อริยบุคคลทำได้ยาก.

^๑ ฐ. ข. ๖/๒๑.

สาธุ สุนทรํ กมฺมํ สาธุนา
 สปุริเสน สุกรํ สุกริตพฺพํ, สาธุ
 สุนทรกมฺมํ ปาเปน ลามกชเนน ทุกฺกรํ
 ปาปํ ปาปกมฺมํ ปาเปน อสปุริเสน
 สุกรํ ปาปํ ปาปกมฺมํ อริเยน
 สปุริเสน ทุกฺกรํ ทุกฺกริตพฺพํ โหติ.

ความดี คือกรรมที่ดี **อันคนดี**
 คือสัตว์บุรุษทำได้ง่าย คือพึงกระทำได้ง่าย,
 ความดี คือกรรมที่ดี **อันคนชั่ว** คือ
 ชนผู้เลวทรามทำได้ยาก (คือพึงกระทำ
 ได้ยาก), **ความชั่ว** คือกรรมชั่ว
อันคนชั่ว คืออันสัตว์บุรุษทำได้ง่าย,
 ความชั่ว คือกรรมชั่ว **อันอริบุคคล**
 คือสัตว์บุรุษทำได้ยาก คือเป็นกรรมอัน
 อริบุคคลพึงกระทำได้ยาก.

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

สุกรานิ อสาธฺนินิ
 อุตฺตโน อหิตานิ ๑
 ยํ เว หิตญฺจ สาธฺญฺจ
 ตํ เว ปรมทุกฺกรํ.^๑

กรรมอันไม่ดี และไม่ประโยชน์
 แก่ตน คนทำได้ง่าย กรรมใดแล
 เป็นประโยชน์แก่ตนและดี กรรม
 นั้นแล ทำยากอย่างยิ่ง.

อสาธฺนินิ ปาปกมฺมานิ อหิตานิ ๑
 อุตฺตโน ปาปชเนน สุกรานิ สุกริตพฺพานิ
 โหนติ, ยํ กุสลํ กมฺมํ, เวติ นิปาโต,
 หิตญฺจ ปโยชนํ สาธฺญฺจ สุนทรํ
 ชเนน อุตฺตโน อุตฺถาย กตํ, ตํ กุสลํ
 กมฺมํ เวติ นิปาโต, ปาเปน ชเนน
 ปรมทุกฺกรํ อติทุกฺกรํ โหติ.

(กรรมทั้งหลาย) **อันไม่ดี** คือ
 กรรมอันเลว และไม่ประโยชน์แก่ตน
 อันชนชั่วทำได้ง่าย คือพึงเป็นกรรมอัน
 ชนชั่วทำได้ง่าย. ศัพท์ว่า เว เป็นนิบาต
 กรรมดีใดแล เป็นกรรมอันเกื้อกูลและเป็น
 ประโยชน์ เป็นกรรมดีและเป็นกรรมงาม
 อันชนทำแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ตน.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๒๒/๓๗.

ศัพท์ว่า เว เป็นนิบาต, กรรมอันดีนั้นแล เป็นกรรมอันชวนทำได้ยากอย่างยิ่ง คือเป็นกรรมที่ชวนทำได้ยากยิ่งนัก.

**๘. กาลตุเถรวตฺถุ
(๑๓๔)**

โย สาสนํ อรหตํ
อริยานํ ฌมฺมชีวินํ
ปฏิกุโสติ ทุมฺเมโธ
ทิฏฺฐี นิสฺสาย ปาปิกํ
ผลานิ กณฺฏกสฺสเว
อตฺตมฺณวยาย ผลลฺลติ.^๑

โย ปุคฺคโล ทุมฺเมโธ ปาปิกํ ทิฏฺฐี
นิสฺสาย สาสนํ อรหตํ อริยานํ ฌมฺมชีวินํ
ปฏิกุโสติ, ผลานิ ตสฺส ปุคฺคลสฺส
กณฺฏกสฺสเว ยถา เวฬุกณฺฏกสฺส
อตฺตมฺณวยาย อตฺตมาภฺยาย ผลลฺลติ
ปาปฺณาติ.

**๘. เรื่องพระกาลเถระ
(๑๓๔)**

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคฺคโล ปญฺญาทราโม อาศึยฺยทิฏฺฐิ
อันชวฺชา คัดคานคําสงฺสอนของ
พระอริยบุคฺคลผู้อรหนต์ มีปกติ
เป็นอยู่โดยธรรม บุคฺคลนั้น
ย่อมเกิดมาเพื่อฆ่าตน เหมือนขุย
ไม่ไผ่เกิดมาเพื่อฆ่าตน ฉะนั้น.

บุคฺคโล ปญฺญาทราโม อาศึยฺยทิฏฺฐิ
อันชวฺชา ย่อมคัดคานคําสงฺสอนของพระ
อริยบุคฺคลทั้งหลาย ผู้เป็นพระอรหนต์
มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม, บุคฺคลนั้น
ย่อมเกิดมา คือย่อมถึง(การเกิด)
เพื่อฆ่าซึ่งตน คือเพื่อฆ่าตนเพียงดังขุย

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๒/๓๗.

แห่งไม้ไผ่ (ไม่มีหนาม) คือเหมือน
(ขุย)แห่งไม้มีหนาม คือไม้ไผ่เกิดมาเพื่อ
ฆ่าตน ฉะนั้น.

๙. จุลลกาลอุปาสกวัตถุ (๑๓๕)

อตตนา หิ^๑ กตัม ปาปัม
 อตตนา สงฺกิลิสฺสติ
 อตตนา อกตัม ปาปัม
 อตตนา หิ^๑ วิสุชฺฌติ
 สุตฺติ อสุตฺติ ปจฺจตฺตัม
 นาญญเณ อญฺญัม วิโสธเย.^๒

หิ ปาปัม ลามกัม กมฺมัม เยน
 ปุคฺคเลน อตตนา กตัม, โส ปุคฺคโล
 อตตนา สงฺกิลิสฺสติ, หิ ปาปัม เยน
 อตตนา อกตัม, โส อตตนา หิ วิสุชฺฌติ,
 กุสลกมฺมสงฺฆาตา สุตฺติ อกุสลกมฺม-
 สงฺฆาตา ๑ อสุตฺติ ปจฺจตฺตัม

๙. เรื่องอุปาสกขี้อจุลลกาล (๑๓๕)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บาป อันผู้ใดทำแล้วด้วยตนเอง
 ผู้นั้นย่อมเศร้าหมองด้วยตน บาป
 อันผู้ใดไม่ทำด้วยตน ผู้นั้นย่อม
 บริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์
 ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน
 คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ ไม่ได้.

ก็บาป คือกรรมอันลามก อัน
 บุคคลใดกระทำแล้วด้วยตน, บุคคลนั้น
 ย่อมเศร้าหมองด้วยตน, แต่ว่า บาปอัน
 บุคคลใดไม่กระทำแล้วด้วยตน, บุคคล
 นั้น ย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง, ความ
 บริสุทธิ์ กล่าวคือกุศลกรรม และความ

^๑ ไป. อภิमतฺติ.

^๒ พุ. ธิ. ๒๕/๒๒/๓๗.

การกสตุตานัน อุตุนิเยว วิปจฺจติ,
 อญโณ ปุคฺคโล อญญํ ปุคฺคลํ น
 วิโสธเย น วิโสธเยย.

ไม่บริสุทธิ์ กล่าวคืออกุศลกรรม เป็นของ
 เฉพาะตน คือย่อมแผ่ผลเฉพาะในตน
 ของสัตว์ผู้ทำทั้งหลายนั้นเทียว, บุคคลอื่น
 ทำบุคคลอื่น ให้บริสุทธิ์ไม่ได้ คือให้
 หมดจตไม่ได้เลย.

๑๐. อุตฺตทตฺถุเถรวตฺถุ (๑๓๖)

อุตฺตทตฺถํ ปฺรตฺถน
 พหุณาปี น หาปเย
 อุตฺตทตฺถมภิญญา
 สทตฺถํ ปสฺสโต สียา.^๑

นโร ปณฺหิตโต พหุณาปี อุตฺตทตฺถํ
 อุตฺตโน อตฺถํ ปฺรสุสฺส ชนฺสุสฺส อตฺถน น
 หาปเย น หาเปยฺย, ธีโร อุตฺตทตฺถํ
 อภิญญา สทตฺถํ ปสฺสโต สกอตฺถํ
 อุตฺตโน อตฺถํ ปสฺสโต สียา ภเวยฺย.

๑๐. เรื่องพระอภัยมณี (๑๓๖)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้
 เสื่อมเสีย เพราะประโยชน์ของ
 คนอื่นแม้มาก (บุคคล) รู้จัก
 ประโยชน์ของตนแล้ว พึงเป็นผู้
 ขวนขวายในประโยชน์ของตน.

นรชนผู้ฉลาด ไม่พึงยังประโยชน์
 ของตน คือประโยชน์ของตนเอง ให้
 เสื่อมเสีย คือไม่พึง (ยังประโยชน์
 ของตน) ให้เสียหาย เพราะประโยชน์ของ
 คนอื่น แม้โดยมาก, นักปราชญ์รู้แจ้งแล้ว

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๒/๓๗.

ซึ่งประโยชน์ของตน พึงเป็นผู้ชวนชวายเป็น
ซึ่งประโยชน์ของตน คือซึ่งประโยชน์
ของตน คือพึงเป็นผู้ชวนชวายเป็นซึ่งประโยชน์
ของตน พึงเป็น คือพึงมี.

อดตวคฺคควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ทฺวาทสโม วคฺโค.

พรวณฺณาอิตฺตวรรค จป.

วรรคที่ ๑๒ จป.

๑๓. โลกวกค

๑. ทหกรภิกขุขตุถุ (๑๓๗)

หีนั ฐมมึ น เสเวยย
ปมาเทน น สัวเส
มิจุฉาติฎฐึ น เสเวยย
น สึยา โลกวฑฒนโน.^๑

นโร หีนฐมมึ ปญจกามึ น
เสเวยย, นโร ปมาเทน น สัวเส น
สัวเสยย, นโร ปุคคัลมิ จุฉาติฎฐึ น
เสเวยย, นโร โลกวฑฒนโน
โลกวฑฒนนกรโร น สึยา น ภาเวยย,

๑๓. โลกวรรค

๑. เรื่งภิกษุหนุ่ม (๑๓๗)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันเลว ไม่พึง
อยู่ร่วมด้วยความประมาท ไม่พึง
เสพความเห็นผิด ไม่พึงเป็นคน
รกโลก.

นรชนไม่พึงเสพธรรมอันเลว, คือ
กามคุณ ๕ นรชนไม่พึงเสพ คือไม่พึง
อยู่ร่วมกับด้วยความประมาท, นรชน
ไม่พึงเสพ (คบหา) ซึ่งบุคคลผู้มีความ
เห็นผิด, นรชนไม่พึงเป็นคนรกโลก
คือไม่พึงเป็นผู้กระทำความรกโลก.

^๑ พ. ๖. ๒๕/๒๓/๓๗.

๒. สุกุโธทนวตถุ (๑๓๘)

อุตฺตปิฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย
 ฌมฺมํ สุจฺริตํ จเร
 ฌมฺมจารี สุขํ เสติ
 อสฺมึ โลกเ ปรมฺหิ จ.^๑

นโร ปุคฺคโล **อุตฺตปิฏฺเฐ** วิจารณ์เร
 ปิณฺฑปาทจาริกเ นปฺปมชฺเชยฺย, นโร
 ฌมฺมํ **สุจฺริตํ** ทฺวจฺริตวิวิทํ **จเร** จเรยฺย,
 นโร ฌมฺมจารี **สุขํ** นิพฺพานสุขํ **เสติ**
 คจฺฉติ.

ฌมฺมํ จเร **สุจฺริตํ**
 น ตํ ทฺวจฺริตํ **จเร**
 ฌมฺมจารี **สุขํ** เสติ
 อสฺมึ โลกเ ปรมฺหิ จ.^๒

๒. เรื่องพระเจ้าสุกุโธทนะ (๑๓๘)

(พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงแสดงธรรม
 ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า)

บรรพชิตไม่พึงประมาทในก้อนข้าว
 อันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ บุคคลพึง
 ประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้มีปกติ
 ประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุข
 ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า.

นระ คือบุคคลไม่พึงประมาท ใน
 ก้อนข้าว **อันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ**
 คือกระทำความเพียร ในการเที่ยว
 บิณฑบาต, นรชนพึง**ประพฤติ** คือพึง
 ปฏิบัติซึ่งธรรมให้**สุจริต** คือเว้นจาก
 ทุจริต, นรชนผู้มีปกติปฏิบัติซึ่งธรรม
 ย่อม**อยู่** คือยอมถึงความสุข คือสุขใน
 พระนิพพาน.

บุคคลพึงประพฤติธรรม ให้สุจริต
 ไม่พึงประพฤติธรรมนั้น ให้ทุจริต
 ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่
 เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๒๓/๓๗.

^๒ พุ. ติ. ๒๕/๒๓/๓๘.

นโร ฌมมํ สุจริตํ จเร จเรยฺย,
 นโร ตํ ฌมมํ ทฺวจริตํ น จเร, นโร
 ฌมฺมจาริ อสฺมี โลกํ ปรมฺหิ จ ปวโลกํ
 สุขํ เสติ คจฺฉติ.

นระพึงประพฤติ คือพึงปฏิบัติ
 ซึ่งธรรมให้สุจริต, นระไม่พึงประพฤติ
 ธรรมนั้นให้สุจริต, นระผู้มีปกติประพฤติ
 ธรรม ย่อมอยู่ คือย่อมถึงความสุข
 ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า.

๓. วิปัสสกภิกขุขุตฺถุ (๑๓๙)

๓. เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา (๑๓๙)

(พระศาสดา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

ยถา พุพฺพุทฺถํ ปสฺเส
 ยถา ปสฺเส มริจิกํ
 เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ
 มจฺจุราชา น ปสฺสตี.^๑

มัจจุราช ย่อมไม่เห็นบุคคล
 ผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งโลก เหมือน
 บุคคลพึงเห็นฟองน้ำ (และ) เหมือน
 บุคคลพึงเห็นพยับแดด.

ยถา นโร พุพฺพุทฺถํ อุกทกนฺถํ
 ปสฺเส ปสฺเสยฺย, ยถา นโร มริจิกํ
 มริจิจมฺมํ ปสฺเส, เอวํ ตถา ตํ ปุคฺคํ
 อตฺตภาวสงฺฆาตํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา
 น ปสฺสตี.

มัจจุราช ย่อมไม่เห็นบุคคลนั้น
 ผู้พิจารณาโลกคืออัตภาพ เหมือนนรชน
 พึงดู คือพึงมองดูฟองน้ำ คือก้อนน้ำ
 (หรือ)เหมือนนรชนพึงดูพยับแดด คือ
 ธรรมชาติของพยับแดด (ย่อมไม่เห็นอะไร)
 ฉะนั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๓/๓๗.

๔. อภยราชกุมารวตฺถุ

(๑๔๐)

เอถ ปสฺสณิมิ โลกํ
 จิตฺตํ ราชรณฺูปมํ
 ยตฺถ พาลา วิสีทนฺติ
 นตฺถิ สงฺโค วิชานตฺม^๑

ตุเมหฺ เอถ อาคจฺฉณ อิมิ โลกํ
 ปญฺจกฺขนฺธาติกํ จิตฺตํ รณกาเรน
 ราชรณฺูปมํ วิจิตฺตํ, พาลา ยตฺถ รูป
 ปญฺจกฺขนฺธาติเก วิสีทนฺติ, ปณฺชิตานํ
 สงฺโค พุทฺธาทีนํ วิชานตฺม วิชานนฺตานํ
 นตฺถิ.

๔. เรื่องอภัยราชกุมาร

(๑๔๐)

ท่านทั้งหลาย จงมาดูโลกนี้ อัน
 ตระการดุจราชรถ ที่พวกคนเขลา
 หมกอยู่ (แต่) ผู้รู้ทั้งหลายหาข้อง
 อยู่ไม่.

ท่านทั้งหลาย จงมา คือจงมาดู
 โลกนี้ คือสภาวะธรรมมีเบญจฉัณฑ์เป็นต้น
 อันตระการ คืออันวิจิตรเปรียบด้วย
 ราชรถ อันตระการด้วยเครื่องประดับรถ
 ฉะนั้น อันเป็นที่ที่พวกคนพาลพากัน
 จมอยู่ในรูป คือในสภาวะธรรมมี
 เบญจฉัณฑ์เป็นต้น (แต่) ผู้รู้ คือผู้รู้แจ้ง
 ได้แก่บัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า
 เป็นต้น หาข้องอยู่ไม่.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๓/๓๘.

๕. สัมมุขบัพนตฤทธ

(๑๔๑)

โย จ ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา
 ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ
 โสมี โลกํ ปภาเสติ
 อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาน^๑

โย จ ปุคฺคโล ปุพฺเพ กุสลธมฺเม
 ปมชฺชิตฺวา ปจฺฉากาเล โส น
 ปมชฺชติ, โส อิมํ โลกํ อิมสฺมา โลกกา
 ปญฺจกฺขนฺธาติกา มุตฺโต อิว จนฺทิมาน
 เมฆนฺตรโต มุตฺโต จ ปภาเสติ วิโรจติ
 อิมสฺมี โลกเก.

๕. เรื่องพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

(๑๔๑)

ก็ผู้ใดในตอนแรกประมาท ภายหลัง
 ไม่ประมาท ผู้นั้นยอมยังโลกนี้
 ให้สว่างได้ เหมือนดวงจันทร์พ้น
 แล้วจากหมอกเมฆ(ส่องโลกให้สว่าง)
 ฉะนั้น.

ก็บุคคลที่ในตอนแรกประมาทแล้ว
 ในกุศลธรรมภายหลังไม่ประมาท บุคคล
 นั้นเป็นผู้พ้นแล้วจากโลกนี้ มีเบญจขันธ์
 เป็นต้น ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง คือทำตน
 ให้รุ่งเรืองในโลกนี้ เหมือนดวงจันทร์พ้น
 แล้วจากเมฆ ส่องโลกนี้ให้สว่างอยู่
 คือรุ่งโรจน์อยู่ ฉะนั้น.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๓/๓๘.

๖. อังคุลิมาลตฤณวรรค

(๑๔๒)

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ
 กุสเลน ปหียติ
 โสมี โลกํ ปภาเสติ
 อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาน^๑

กมฺมํ ปาปํ ลามกํ ยสฺส เยน
 ปุคฺคเลน กตํ กุสเลน ปหียติ อนฺุทฺธเสติ,
 โส ปุคฺคโล อิมํ โลกํ อตฺตภาวสงฺฆาตํ
 มุจฺจติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมาน ปภาเสติ.

๖. เรื่องพระองค์อังคุลิมาลเถระ

(๑๔๒)

บุคคลใดละกรรมชั่วที่ตนก่อไว้แล้ว
 ด้วยกรรมดี บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้
 ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์พ้นแล้ว
 จากหมอกเมฆ สองโลกนี้ให้สว่างอยู่
 ฉะนั้น.

ผู้ใดคือบุคคลใดละ คือกำจัดกรรม
 อันเป็นบาป คืออันต่ำทรามที่ตนทำไว้
 ได้แล้วด้วยกรรมดี บุคคลนั้น ย่อมยังโลก
 กล่าวคืออัทภานี้ให้สว่าง เหมือน
 ดวงจันทร์พ้นแล้วจากหมอกเมฆ สอง
 โลกนี้ให้สว่างอยู่ ฉะนั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๓/๓๘.

๗. เปสการธิตุวตถุ

(๑๔๓)

อนรุฎโต อัย โลกโก
 ตนุเกตถ วิปสุสติ
 สกุณเ ชาลมุตโตว
 อปโป สคคาย คจจติ.^๑

อัย โลกโก อนรุฎโต อตตภาว-
 สงฺขาโต ปณฺณาจกฺขุสฺสาภาเวน เอตถ
 เตสฺ มนุสฺเสสฺ นโร ตนุโก ลกฺขณํ
 วิปสุสติ, นโร อปโป สคคาย สคคํ
 คจจติ ชาลโต สกุณเ อิว มุตโต.

๗. เรื่องธิดาช่างหูก

(๑๔๓)

สัตว์โลกนี้ เป็นเหมือนคนบอด
 ในโลกนี้ น้อยคนนักจะเห็นแจ้งได้
 น้อยคนนักจะไปสวรรค์ได้ เหมือน
 นกที่หลุดแล้วจากข่าย(มีน้อยตัวนัก)
 ฉะนั้น.

สัตว์โลกกล่าวคืออัตภาพนี้เป็น
 เหมือนคนบอด เพราะไม่มีจักขุคือปัญญา
 ในโลกนี้ คือในบรรดามนุษย์เหล่านั้น มี
 น้อยคนนักจะเห็นแจ้งลักษณะ น้อยคนนัก
 จะไปสวรรค์ คือจะไปสู่สวรรค์เหมือนนก
 (มีน้อยตัวนัก) ที่พ้นจากตาข่าย ฉะนั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๓/๓๘.

๘. ตีสภิกขุขุวัตถุ

(๑๔๔)

หังสา ทิพพปถ^๑ ยนฺติ
 อากาเส ยนฺติ อิทฺธิยา
 นิยุยฺนฺติ ธีรา โลกมฺหา
 เซตฺวา มารี สวาหนิ^๒

หังสา หังสราชา ทิพพปถ อากาเส
 ยนฺติ, อิทฺธิมา อากาเส อิทฺธิยา ยนฺติ
 คจฺจนฺติ, ธีรา สวาหนิ สมฺปนฺนพาหนิ
 มารี เซตฺวา ชินิตฺวา โลกสฺมา นิยุยฺนฺติ
 นิพฺพานิ คจฺจนฺติ.

๘. เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป

(๑๔๕)

หงส์ทั้งหลายยอมบินไปทางอากาศ
 ท่านผู้มีฤทธิ์ทั้งหลาย ย่อมไป
 ในอากาศด้วยฤทธิ์ นักปราชญ์
 ทั้งหลายชนะมารพร้อมทั้งพาหนะแล้ว
 ย่อมออกไปจากโลกได้.

หงส์ทั้งหลาย คือเหล่าพญาหงส์
 ย่อมบินไปทางอากาศ คือยอมบินไปใน
 อากาศ ท่านผู้มีฤทธิ์ทั้งหลายยอมไป คือ
 ย่อมเหาะไปในอากาศด้วยฤทธิ์, นักปราชญ์
 ทั้งหลายชนะ คือชนะมารพร้อมทั้ง
 พาหนะ คือมารที่พรั่งพร้อมด้วยพาหนะ
 แล้ว ย่อมออกไปจากโลก คือยอมไปสู่
 พระนิพพาน.

^๑ ธิ. อ. ๖/๔๕. อาทิจฺจปถ.

^๒ ฐ. ธิ. ๒๕/๒๓/๓๘.

๙. จิตฺตมาณวิภาวตฺต (๑๔๕)

เอกธมฺมตีตฺตสฺส
มฺสาวาทิสฺส ชนฺตฺโน
วิตฺตฺนปรโลกสฺส
นตฺถิ ปาปํ อการิยํ^๑

ปาปกมฺมํ มฺสาวาทิสฺส อตีตฺตสฺส
ชนฺตฺโน บุคฺคสฺส วิตฺตฺนปรโลกสฺส เอก
ธมฺมํ จรฺนตฺตสฺส อการิยํ นาม นตฺถิ.

๙. เรื่องนางจิตฺตมาณวิภา (๑๔๕)

บุคฺคผู้ลวงธรรมอันเอกเสียด ผู้มัก
พูดเท็จ มีปรโลกอันลวงเลยเสียแล้ว
จะไม่พึงกระทำบาป ย่อมไม่มี.

สัตว์คือบุคฺคผู้มีปกติกกล่าวเท็จ
ลวงธรรมอันเอกลวงเลยปรโลก (ไม่คำนึง
ถึงปรโลก) ชื่อว่าจะไม่พึงกระทำ
บาปกรรมย่อมไม่มี.

๑๐. อสุภะนวตฺต (๑๔๖)

อสุภํ ปวริ ธีริ
มเหสี วิชิตาวิโน
อเนหํ นุหาคํ พุทฺธ
ตมหนํ พุริมิ พุราหมณํ^๒

๑๐. เรื่องอสุภะ (๑๔๖)

เรากล่าวบุคฺคผู้องอาจ ผู้ประเสริฐ
ผู้เป็นปราชญ์ ผู้แสวงหาคุณ
อันใหญ่ ผู้ชนะโดยพิเศษ ผู้ไม่
หวั่นไหว ผู้ลวงแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้วนั้น
ว่าเป็นพราหมณ์.

^๑ พ. ๒๕/๒๓/๓๘.

^๒ ๒. ๖/๕๕.

น เว กทริยา เทวโลกิ วชนฺติ
 พาลา หเว นปฺปสฺสํสนฺติ ทานํ
 อีโร จ ทาเน อนฺุโมทนาโน
 เตเนว โส โหติ สุขิ ปรตฺถ.^๑

กทริยา เว ปทปุรณตฺถ, มจฺฉริยา
 ชนา เทวโลกิ น วชนฺติ น คจฺฉนฺติ,
 พาลชนา หเว ทานํ ปุคฺคํ นปฺปสฺสํสนฺติ,
 อีโร จ ทาเน อนฺุโมทนาโน เตเนว
 เตเนว เหว การณน โส อีโร ปรตฺถ
 ปรโลเก สุขิ โหติ.

พวกคนตระหนี่จะไปสู่เทวโลกไม่ได้
 เลย พวกคนพาลแล ย่อมไม่
 สรรเสริญทาน ส่วนนักปราชญ์
 ย่อมอนุโมทนาทาน เพราะฉะนั้น
 นั้นเอง นักปราชญ์นั้น จึงเป็นผู้
 มีความสุขในโลกหน้า.

ศัพท์ว่า เว เป็นนิบาตใช้ใน
 ความหมายทำบทให้เต็ม พวกคน
 ตระหนี่แล คือพวกชนตระหนี่ ย่อม
 ไม่ไป คือย่อมไม่ดำเนินไปสู่เทวโลก,
 เหล่าพาลชนแล ย่อมไม่สรรเสริญทาน
 คือย่อมไม่สรรเสริญบุคคลผู้ให้ทาน ส่วน
 นักปราชญ์อนุโมทนาทาน เพราะ
 ฉะนั้นเอง คือเพราะเหตุนี้แหละ
 นักปราชญ์นั้น ย่อมเป็นผู้มีความสุข
 ในปรโลก คือในโลกหน้า.

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๒๓/๓๘-๓๙.

๑๑. อนาถบิณฑิกปุตุตกาล- วตุฏ (๑๔๗)

ปัจพยา เอกฤษุเซน
สคฺคสฺส คมนเนน วา
สพฺพโลกาธิปฺจูเจเน
โสตาปัตติผลํ วริ.^๑

ปัจพยา ปจฺวียํ โสตาปัตติผลํ
เอกฤษุเซน จกฺกวัตฺติสมฺปตฺติโต วริ
เสฏฺฐํ อุตฺตมํ, อถ วา โสตาปัตติผลํ
สคฺคสฺส สคฺคํ คมนเนน คมนโต อุตฺตมํ,
โสตาปัตติผลํ **สพฺพโลกาธิปฺจูเจเน**
สพฺพโลก อธิปฺติโต พุรหฺมฺนา เสฏฺฐํ
ปวริ.

โลกวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

เตรสโม วคฺโค.

๑๑. เรื่องนายกาละบุตรของ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี (๑๔๗)

โสตาปัตติผล ประเสริฐกว่าความ
เป็นเอกราชในแผ่นดิน กว่าการไปสู่
สวรรค์และกว่าความเป็นใหญ่ในโลก
ทั้งปวง.

โสตาปัตติผล ชื่อว่าประเสริฐ
คือประเสริฐที่สุด ได้แก่สูงสุดกว่าความ
เป็นเอกราช คือกว่าสมบัติของพระเจ้า
จักรพรรดิในแผ่นดิน คือในปรฐพี, อีก
อย่างหนึ่ง โสตาปัตติผล ชื่อว่าสูงกว่า
การไปสวรรค์ คือการเข้าถึงสวรรค์,
โสตาปัตติผลเป็นคุณประเสริฐ คือ
เลิศกว่า ความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง
คือกว่าพรหมซึ่งเป็นใหญ่ในโลกทั้งมวล.

พรรณนาโลกวรรค จป.

วรรคที่ ๑๓ จป.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๒๓/๓๙.